

תנובות שדה

גליון תורני בענייני
מצוות התלויות בארץ
וכשרות המזון

גליון 147 / כסלו - טבת תש"פ

בשורה משמחת

לכל שוחרי תורה והלכה, ולעוסקים בהלכות מצוות התלויות בארץ

הופיע כרך נוסף מסדרת 'השדה'

קצירת השדה

כרך א

דיני תרומות ומעשרות

מאת הגאון

רבי שניאור זלמן רווח שליט"א

ראש המכון למצוות התלויות בארץ

❖ ההלכות באותיות גדולות ומאירות.

❖ מקורות ההלכה, הערות וציונים, באופן יסודי ומעמיק, בפרקטיקה עכשווית להלכה למעשה בכל ענין וענין.

❖ ספר חובה בכל בית. יעיל ביותר למורי הוראה, רבנים, מפקחי כשרות ולכל העוסקים בתחום.

כרך זה מצטרף
אל סדרת
'השדה'
המפוארת על
הלכות שביעית,
ערלה ונטע
רבעי, חלה
וגבולות הארץ

להזמנות עד לבית:

03-9030580

או בחנות הוירטואלית של המכון

www.hamachon.co.il

ניתן להזמין גם מעמדת 'קהילות' בבתי הכנסת

תנובות שדה

גיליון תורני בענייני
מצוות התלויות בארץ
וכשרות המזון

גיליון 147 / כסלו - טבת תש"פ

מצוות התלויות בארץ • הלכות הנוהגות בהתיישבות • חרקים במזון מן החי ומן הצומח • כשרות המזון

תנובות שדה

קובץ דו חודשי
בהוצאת המכון למצוות התלויות בארץ
הקובץ יו"ל בסיוע:
משרד המדע - מינהל התרבות

העורך:
הרב יקותיאל דהן
HOL@macon.co.il

ניתן לשלוח מאמרים תורניים,
מחקריים, בתחומי עיסוקו של
המכון, או תגובות על הנכתב
בגליונות השונים, לכתובת המערכת,
או לפקס, או לדואר האלקטרוני

כתובת המערכת:
המכון למצוות התלויות בארץ
ת.ד. 176 אלעד 4081003
טלפון: 03-9030580
פקס: 03-9030891

דמי מנוי לשנה: 60 ₪
© כל הזכויות שמורות

4 דבר העורך
חורף וקציר

5 עניני ימי החנוכה
הגאון מו"ר רבי שלמה משה עמאר שליט"א
הראשון לציון ורבה הראשי של ירושלים עיה"ק תובב"א

11 גידולים במרפסת של בית, מה דינם לתרומות ומעשרות
הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א
רב קהילת 'משכן התורה' - אלעד וראש המכון למצוות התלויות בארץ

19 הפרשה בפירות שלא היתה להם שעת הכושר (חלק ב')
הרב משה יהודה לנדאו שליט"א - אלעד.
מרבני המכון.

28 הפרשת תרו"מ בפירות שנקנו מגוי
הרב אליהו הכהן מונק שליט"א - בני ברק.
מו"צ דחניכי הישיבות ב"ב, ומח"ס וילן בעמק, אהל המשפט ועוד.

31 חלב וגבינות של ישראל מומר
הרב ישראל מאיר פלמן שליט"א - אלעד.
מרבני כולל מדרש אליהו אלעד.

42 שאלות ותשובות בהלכה
שאלות 'הלכה למעשה' בענינים שונים
מאת הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א

46 סקירת ספרים
ספר 'קצירת השדה' בהוצאה חדשה ומפוארת
מאת הגאון רבי שניאור זלמן רווח שליט"א

בפרשת תולדות כתוב: "וַיָּבֹא עֲשׂו מִן הַשָּׂדֶה וְהוּא עֵיפָן, עָשׂו חוֹזֵר לְבֵית וּמוֹצֵא אֶת יַעֲקֹב מִכֵּין נֹזֵד עַד־שִׁים - אֹמֵר הַפְּסוֹק: "וַיֵּאמֶר עֲשׂו אֶל יַעֲקֹב הַלְעִיטֵנִי נָא מִן הָאֲדָם הַזֶּה כִּי עֵיפָן אֲנִי"... יַעֲקֹב אֲבִינוּ מִנְצֵל אֶת הַהִזְדַּמְנוֹת וּמִבְקֵשׁ מִמֶּנּוּ לִמְכּוֹר לוֹ אֶת הַבְּכוֹרָה, מִשּׁוּם שֶׁרָצָה לְזָכוֹת בַּעֲבוּדַת הַמִּקְדָּשׁ שֶׁתַּחֲלִילָה נִיתְּנָה לַבְּכוֹרוֹת, עָשׂו חוֹשֵׁב לַעֲצֵמוּ שֶׁלֹּא הוּא יִזְכֶּה בַּבְּכוֹרָה אֲלֵא זָרְעוֹ אַחֲרָיו יִזְכּוּ בָּזֶה, אִם כֵּן מָה לוֹ וּלְבְּכוֹרָה. וְהַפְּסוֹק אֵכָן מֵעִיד: "וַיַּעֲקֹב נָתַן לְעֲשָׂו לֶחֶם וְנֹזֵד עַד־שִׁים וַיֵּאכֹל וַיִּשֶׁת וַיָּקֶם וַיֵּלֶךְ וַיָּבֹז עֲשָׂו אֶת הַבְּכוֹרָה", לִימְדוּנוּ חֲז"ל, כִּי עָשׂו מִסְתַּכֵּל עַל הַהִנָּאוֹת שִׁיכּוֹל לְהַשִּׁיג כַּעַת וְהוּא אֵינֶנּוּ מִסּוּגֵל לַחֲשׁוֹב עַל הָעֵתִיד, רַק הַהוּוֹה הוּא בְּרֹאשׁ מַעֲיִינֵנוּ, לָכֵן הוּא הִיא מִסּוּגֵל לוֹוֹתָר עַל הַזְכוּת שֶׁל הַבְּכוֹרָה רַק בִּשְׁבִיל נֹזֵד עַד־שִׁים שְׁזוֹ הִנָּאת אֲכִילָה רַגְעִית. אֲבָל אָדָם צָדִיק מֵהַתּוֹת לוֹוֹתָר עַל הַנּוֹחוֹת וְהַנָּהָה הַרְגָעִית בִּשְׁבִיל ה'מַחֲר', בִּשְׁבִיל שִׁיכּוֹל לְהַשִּׁיג עֲנִינִים רוֹחֲנִים אֶף שִׁכַּעַת אֵינֶנּוּ נִהְנֶה מֵהֶם.

חז"ל הַקְדוּשִׁים מִמְשִׁילִים זֹאת לַעֲוֹנַת הַחֹרֶף, שֶׁהִיא זִמָּן אֲשֶׁר הָעוֹלָם מִכֵּין אֶת עֲצָמוֹ לַצּוֹרֶךְ הַשָּׁנָה הַחֲדָשָׁה, בְּכַדִּי שִׁיְהִיָּה אֶת הַמִּים וְהַתְּבוּאָה לְזִמָּן הַקָּצִיר, וְעַל כֵּךְ אֹמֵר הַפְּסוֹק בְּמִשְׁלִי: "מִחֹרֶף עָצֵל לֹא יִחְרֹשׁ, וְשֶׂאֵל בְּקָצִיר וְאֵין" (מִשְׁלִי כ' ד'), שֶׁהָעֵצֵל אֵין חֹרֶשׁ בַּחֹרֶף וְאֵינוֹ מוֹצֵא לְקָצוֹר בְּקִיץ. אֲבָל הַצִּדִּיק מוֹכֵן הוּא לְהַתְּאֵמֵץ בְּשַׁעַת הַחֹרֶף כְּדִי לְהִכִּין וּלְקָצוֹר בְּקִיץ. שִׁמְעָתִי פַעַם, כִּי הַבִּיטוּי הַשְּׁגוּר בְּפִי גְדוּלֵי יִשְׂרָאֵל: "בִּימֵי חוֹרְפִי" אֲשֶׁר מִתְּכוּוֹנִים הֵם לַעֲתָ בּוֹ הִיוּ צַעֲרִירִים, הֵינּוּ נּוֹבַע מַחֲמַת מָה שֶׁבִּיאֲרָנוּ כִּי אִזּוֹ הֵם הַשְּׁקִיעוֹ אֶת כּוֹחוֹתָם וּמִרְצֵם בְּכַדִּי שִׁיזְכּוּ לְהִגִּיעַ לְהִכִּין שֶׁהִגִּיעוּ.

דְּבָרִים אֵלּוֹ נִכְתָּבִים עִם סִיּוּם הָאֲתָגְרִים שֶׁעֲמָדוֹ בְּפָנֵי הַמֶּכּוֹן בְּשָׁנָה הַקּוֹדֶמֶת, וּבִרְוֶךְ ה' יֵצְאוּ הַשָּׁנָה תַּחַת יְדֵי הַמֶּכּוֹן אַרְבַּעַת סְפָרִים נִכְבָּדִים אֲשֶׁר הַתְּקַבְּלוּ בְּבִרְכָּה עַל יְדֵי הַצִּיּוֹר, סֵפֶר 'תּוֹלַעַת שֶׁנִּי' חֶלֶק א' אֲשֶׁר יֵצֵא לְאוֹר בַּמַּהְדּוּרָה חֲדָשָׁה וּמַהְדּוּרַת, 'סֵפֶר הַמִּשְׁפָּטִים' וְעִיר חֲדָשָׁה' אֲשֶׁר רָאוּ אֹר לְרֹאשׁוֹנָה מִכְּתַב יָד, וְזוֹכִים אֲנִי לְפָרְסֵם אֶת תּוֹרָתָם שֶׁל רַבּוֹתֵינוּ חֲכָמֵי הַמַּעֲרָב זְכוֹתָם יִגָּן עָלֵינוּ. וְהֵנָּה עֵתָה יוֹם בְּשׁוּרָה הוּא לָנוּ, כֹּאשֶׁר זֶה עֵתָה יוֹצֵא מִמִּכְבֶּשׁ הַדְּפּוֹס סֵפֶר שֶׁל רֹאשׁ הַמֶּכּוֹן מוֹרְנוּ הָרַב שְׁלִיט"א עַל הַלְכוֹת תְּרוּמוֹת וּמַעֲשָׁרוֹת - סֵפֶר 'קִצְרֵת הַשָּׂדֶה', אֲשֶׁר יֵצֵא לְאוֹר בַּמַּהְדּוּרָה מוֹרַחֲבַת וּמִפּוֹאֶרֶת תּוֹכּוֹ רִצּוֹף הַלְכוֹת פְּסוּקוֹת אֲשֶׁר מוֹפִיעִים בְּאוֹתִיּוֹת גְּדוּלוֹת וּמֵאִירוֹת וּמִתַּחֲתֵיהֶם בְּהַרְחָבָה מִקּוּרוֹת הַהִלְכָּה וְהַעֲרוֹת וְצִיּוֹנִים בְּאוֹפֵן יִסּוּדִי וּמַעֲמִיק בְּבִירוֹר הַלְכוּתִיָּה שֶׁל מִצְוֹת תְּרוּמוֹת וּמַעֲשָׁרוֹת יַחַד עִם צִיּוֹן מִקּוּרוֹת וְהַעֲרוֹת וְהַרְחָבוֹת מִן הַיִּסּוּד עַד הַהִלְכָּה לְמַעֲשָׂה.

בְּרִגְשׁוֹת אֵלּוֹ נִגְשִׁים אֲנִי אֶל הַחֹרֶף וְאֵל הַשָּׁנָה הָעוֹמֶדֶת לְקִרְאָתָנוּ עִם הָאֲתָגְרִים הַכְּבִירִים הָעוֹמְדִים בְּפָנֵי הַמֶּכּוֹן, לְהַמְשִׁיךְ בִּיתֵר שֹׂאת בְּמִלְאָכָה הַכְּבִירָה, לְהַגְדִּיל אֶת תּוֹרַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְתוֹרַת רַבּוֹתֵינוּ וְהַאֲדִירָה.

הגאון מו"ר רבי
שלמה משה עמאר
שליט"א

מאמרים ותשובות

הראשון לציון ורבה הראשי
של ירושלים עיה"ק תובב"א

עניני ימי החנוכה

מאת מו"ר הראשון לציון שליט"א

הדלקת נרות בבית הכנסת

רבותינו הראשונים תיקנו להדליק נרות חנוכה גם בבתי כנסיות^א, משום שכבר תיקנו שכל אחד ידליק בביתו על שולחנו ואין הדלקה בפומבי, לכן אמרו להדליק בבתי כנסיות כדי שיהא פרסומי ניסא^ב. וכן פסק מרן השו"ע: "בבית הכנסת מניחו בכותל דרום, כנרות המנורה"^ג, כמו בבית המקדש שהיתה המנורה בדרום. ממשיך מרן: "ומדליקין ומברכין משום פרסומי ניסא", ואומר הרמ"א שאין אדם יוצא בנרות של בית הכנסת אלא צריך לחזור ולהדליק בביתו.

ויש בזה קושיא ידועה שדיברו בה הרבה פוסקים, איך מברכים על הנרות שמדליקים בבית הכנסת? בשלמא למנהג האשכנזים שמברכים על ההלל בראש חודש ובכל ימי הפסח, אבל אנחנו דאזלינן בתר דעת מרן לא מברכים, שהרי מרן פוסק^ד כדעת הרמב"ם^ה שלא מברכים על מצוה הבאה מכח מנהג, ואיך נברך כאן? אמנם בכמה מקומות בחוץ לארץ היו מברכים על ההלל בראש חודש, אבל בארץ ישראל מרן כתב בפירוש שלא מברכים^ו. על כן, אם איננו מברכים על מנהג, בפרט על ההלל בראש חודש אף שמוזכר בגמרא^ז, איך נברך על הדלקת נרות בבית כנסת, שזה מנהג שאין לו מקור מהגמרא או מהגאונים, אלא מאחרוני הראשונים?

א ספר המכתם, פסחים קא עמ' תלח. בעל העיטור דף קיד.

ב שו"ת הריב"ש סימן קיא.

ג או"ח סימן תרעא סעיף ז.

ד או"ח סימן תכב סעיף ב.

ה הל' חנוכה ג, ז.

ו ז"ל רבנו שליט"א במכתב מיום ט' טבת התשע"ב: "בדבר שאלתו בבית הכנסת שרוב הקהל מיוצאי מרוקו אשר מנהגם במרוקו לברך על ההלל בראשי חדשים, ורוצה לידע כיצד לנהוג פה בארץ ישראל.

תשובה - לענ"ד אין לברך על ההלל לא בראשי חדשים ולא בחול המועד פסח ובשביעי של פסח. כי יסוד מנהג זה הוא במרוקו ובטורקיה ובמקומות אשר נפוצו שם גולי ספרד. אבל בא"י וסביבותיה לא נהגו לברך, וכ"כ מרן ז"ל וכן המנהג אצל רוב ככל יוצאי מרוקו בא"י, וכן עיקר. ולכן אפילו ביכנס"ס שכולם יוצאי מרוקו לא יברכו על ההלל כי אם בימים שגומרים בהם ההלל. אבל במרוקו או במקום אחר יכולים לברך".

ז תענית כח ע"ב.

תקנת פרסום הנס בברכות

יש בזה פלפולים רבים. מרן הבית יוסף^ח כתב טעם לזה בשם הכל-בו "שהוא כדי לפרסם הנס בפני כל העם, ולסדר הברכות לפנייהם שיש בזה פרסום גדול לה' יתברך וקידוש שמו כשמברכין אותו במקלות". זאת אומרת שאם היו מתקנים להדליק בבית הכנסת והיה בא אחד מהחכמים לחדש שגם צריך לברך, היו דוחים את דבריו משום שלא מברכים על מנהג. אבל התקנה לא היתה רק להדליק, אלא מלכתחילה היתה התקנה להדליק ולברך בפרהסיא. וכך הנהיגו, ונגד מנהג לא אמרינן ספק ברכות. מה שאין כן בהלל של ראש חודש ושל ימי הפסח שהתקנה בהם היא רק לאומרו ולא תיקנו גם לברך עליו. באו מהחכמים ואמרו לברך על ההלל, אבל שאר החכמים חלקו עליהם משום שאין זה מהתקנה ולא מברכים על מנהג, וכשקוראים הלל מבלי לגמור אותו אין זו קריאה מן הדין אלא ממנהג, ועל מנהג לא מברכים.

בזמנו, לפני עשרים וחמש שנה אמרתי את הפירוש הזה לפני מרן רבנו עובדיה יוסף ע"ה, ואמר לי 'טוב מאוד, טוב מאד'. אמנם, באר הגולה^ט אומר שמברכים בבית הכנסת משום שזה כמו ההלל שמברכים על המנהג, אך דבריו נכונים לשיטתו שפוסק על פי הרמ"א. ואחר המחילה מכבודו, הוא כותב לפרש כך את דברי מרן השו"ע ואין זה נכון, שהרי מרן עצמו סובר שלא מברכים על ההלל כשאומרים אותו מחמת המנהג.

עוד יש לומר שרבותינו שתיקנו זאת סברו שאם לא מברכים על הנרות אין בזה פרסומי ניסא, שהרי כל התקנה היתה לפרסם את הנס. במציאות של היום כשמדליקים נרות חנוכה זה נראה פשוט שהנרות הם לשם חנוכה. אבל בימיהם לא היה חשמל ובלאו הכי הדליקו כמה נרות בכל פינה ובכל צד, בשביל שלום בית^י. וכן מן הדין אפשר בכל לילה מלילות החנוכה להדליק נר אחד. גם בתי הכנסיות היו מלאים בנרות, וכשבאים ומדליקים עוד כמה נרות לא יהיה ניכר שהם לשם חנוכה. על כן, כדי שיהיה פרסומי ניסא, מתחילה תיקנו שמדליקים ומברכים. וכך היא לשונו של מרן השו"ע: "ומדליקין ומברכין משום פרסומי ניסא".

ברכה על הדלקת הנרות באולמות וכנסים

מרן הרב עובדיה ע"ה כתב תשובה גדולה שהודפסה פעם באחת החוברות^{יא}. הוא כתב שם "ראיתי מלכים מנגחים זה את זה בהלכה", מלכים הכוונה לחכמים, "מאן מלכי רבנן"^{יב}, והביא את דברי מורי ורבי הגאון רבי יעקב ניסן רוזנטל ע"ה שכתב בחיבורו משנת יעקב^{יג} שאם רוצים להדליק נרות חנוכה באולם שלא בבית הכנסת, מותר לברך, כי התקנה היתה שידליקו בפרסום הנס ברוב עם. כגון אדם שיש לו חתונה ורוצה לפני החופה לזכות את הרבים, בפרט כשיש לו חברים או כמה מהמשפחה שאינם מדליקים נרות והוא רוצה להדליק כדי לזכות אותם, 'וראיתם אותו וזכרתם', אולי יצא מזה משהו, ועוד שיצא

ח א"ח סוף סימן תרעא.

ט אות פ.

י שבת כג ע"ב. רש"י: "שבני ביתו מצטערין לישב בחשך".

יא עי' חזון עובדיה חנוכה, עמ' מז-מח.

יב גיטין סב ע"א.

יג הל' חנוכה, עמ' רס.

מזה פרסומי ניסא. אמנם הרב וואזנר ע"ה כתב בשו"ת שבט הלוי¹ שלא יברכו אלא רק בבית הכנסת, כי הוא למד שהתקנה היתה דוקא בבית הכנסת. מרן הרב עובדיה ע"ה דן בדבריהם, לכאורה היינו יכולים לומר ספק ברכות להקל ושלא לברך במצב כזה, אבל הרב הכריע כדעת הרב רזנטל ע"ה ואמר שאפשר לברך אפילו שלא בבית הכנסת.

הדלקה עושה מצוות

בהכרעה זו יש קירוב גדול. מצוי ומקובל שבהרבה מקומות עושים בחנוכה התכנסויות ומסיבות, והלבבות נפתחים². הרבנים והאברכים מודיעים לציבור על מסיבת חנוכה והרבה מהעם באים. אני זוכר שכשהיינו בחורים היינו הולכים להרבה מקומות בשביל זיכוי הרבים, אך כשהיה מגיע חג החנוכה לא היינו יכולים לעמוד מרוב הלחץ, היתה דרישה להמון דרשות וכנסים, והיינו עושים שיחות לצעירים לבד ולזקנים לבד.

אנשים לא באים בשביל הסופגניה, אלא יש הנאה להתאסף ולראות את אור ה'. כשמדליקים נרות חנוכה גם הנשמה נהנית, כי האור הזה אינו סתם אור, זה אור של אמונה, אור של תקוה, אור שמעורר את הגאולה. כשמדליקים במקומות האלה אנשים באים וכל המסיבה מתרוממת ומתעלה. "הדלקה עושה מצוה"³, ההדלקה עושה שאנשים יבואו לעשות מצוות, ההדלקה עושה שיתקרבו יותר ללמוד תורה ולעבוד את ה'. זו המטרה שלנו בחיים, לקרב אנשים מאחינו בית ישראל ללמוד תורה, לאהוב את ה' יתברך ולקיים מצוותיו⁴. אם אפשר לעשות במסיבות האלו גם תפילת ערבית, מה טוב ומה נעים, כך מזכה את אותם האנשים בכפליים, גם הדלקה, גם ערבית, גם 'אמן' יהא שמיה רבא, גם 'ברכו', מצוה גוררת מצוה. ואחר כך לומר להם דברי תורה, וכשמחלקים מיני מאכל ילמדום לברך. כמה מצוות וזכויות אפשר לעשות בדבר הזה, הפלא ופלא, אין קץ ואין גבול. וגם מקיים בזה מצות "ואהבת לרעך כמוך", שמאהיב את התורה עליהם, ומזה אנשים נגררים ובאים לעוד שיעורי תורה ומצוות⁵. יש מקרים רבים שהמפגשים האלה, שנראים לנו כשטויות, יצרו דורות של בני תורה. הם באים היום בשביל חנוכה,

יד ח"ד סימן סה.

טו "וממילא מוטלת עליו החובה של הערבות שהוא ערב ככל איש ישראל המחויב במצוות, לערוב לכל ישראל בקיומה של המצוה שהוא מחויב בה... כגון שמדליק נר חנוכה למשפחה שאינם יודעים לברך או לא יכולים להדליק מחמת חולי וכיו"ב, והוא מברך ומוציאם יד"ח במצוה זו אך לא מוציא עצמו במצוה עתה, כי הוא רוצה להדליק בביתו ולקיים שם המצוה הוא וביתו, דפשוט יכול להוציאם הגם שאינו יוצא בהדלקה זו ובברכות" [שו"ת שמע שלמה ח"ד, א"ח סימן יט, אות ג].

טז שבת כב ע"ב.

יז "ומצוה רבה על כל ת"ח, ועל כל איש ירא שמים, לקרב כל אחד ואחד מאחינו בני ישראל, אחד חכם ואחד תם, גדול וקטן שם הוא, באמירה נעימה ובאהבה רבה וכו', להביא לפניו דבר ה' ותורתו, ועם ישראל מלאים באמונת ה' ואהבת התורה מושרשת בליבם בעומק גדול, אין יוצא מכללא, וגם אלה המצהירים בקול גדול שכאילו אינם מאמינים, הכל שקר ורעות רוח, שכולם מאמינים בה' ובתורתו, אלא שהתאוות גוברות, והרשלנות והעצלנות גם עושים את שלהם, וכאשר מעוררים את ליבם, ומדליקים אבוקה מאור התורה להאירם ולשמחם, מיד נמשכים בחשק ובשמחה" [שו"ת שמע שלמה ח"ו, פתח דבר, עמ' 13].

יח "אנחנו צריכים ללמוד מהיצר, 'בכל לבבך - בשני יצריך, ביצר טוב וביצר הרע'. שאלו, מובן הדבר איך לעבוד את ה' ביצר הטוב, אבל איך אפשר לעבוד את ה' ביצר הרע? אלא אמרו שזה ע"י שנלמד ממעשים. יצר הרע אינו מתייאש, אומר אולי ככה ואולי ככה. לפעמים אדם מדבר עם חברו כדי להשכין שלום עם חבר אחר, או מדבר איתו כדי לקרב אותו לעבודת ה'. אומר לו, איזה ילד חמוד יש לך, לאן אתה שולח אותו ללמוד בשנה הבאה כשהוא יהיה בן שש? עונה לו האב מה השאלה, הוא ילמד בבית ספר פלוני, שם יגדל להיות מלומד וחכם, ילמד מקצוע ויהיה בן אדם. שואל אותו חברו, ואם תיקח אותו ללמוד במקום תורה? עונה האב תעזוב אותי, במקום של תורה הוא יהיה מסכן, ממה יתפרנס, מי יסתכל עליו, הוא יצא 'למך' כזה. טוען חברו, לא כך הדבר, אתה טועה. כשהאב שמע את המילים הללו, אומר לו בסדר, אני טועה, תעזוב אותי.

מאת מו"ר הראשון לציון שליט"א | מאמרים ותשובות

מחר בשביל ראש חודש, וכך נתפסים בקודש ומתרגלים, ממשיכים לבוא, עד שהופכים להיות בעלי תורה. ממילא אחר כך שולחים את בניהם ונכדיהם ללמוד תורה, דורות על גבי דורות. וכי אדם יכול להעריך את מעלתם של הדברים האלה.

להעבירם מחוקי רצונך

חג החנוכה נוצר מכך שאבותינו הקפידו לקיים את המצוות במסירות נפש. היוונים באו וניסו לפתות את ישראל בכל מיני פיתויים, לא הניחו דבר. עד היום אנחנו רואים את הסימנים שלהם, יש אמפיתיאטרון בבית-שאן מעל הר שאול ויש בקיסריה, וכן עוד כל מיני דברים שעשו. החכמה היוונית היתה ידועה, הם היו הראשונים בחכמת העולם אך ניצלו את זה נגד ישראל. "אמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד"^ט, ישבו היוונים לחקור איך עם ישראל תמיד שורד, הרי שנאת ישראל יש לכל הגויים ועם כל זאת עם ישראל ממשיך לחיות.

לפני מאה שנה או יותר היה ראש ממשלה יהודי בצרפת, קראו לו ד"ר בלום, הוא היה מתבולל גמור, ולא רק שלא שמר מצוות אלא היה 'אנטי', וחשב שיאהבו ויעריצו אותו בהתנהגותו זו, ועלתה בידו. לפעמים כשאדם עושה עבירה ולא מצליח יש לו מזל, אבל אם עושה עבירה ומצליח חושב שהעבירה הועילה לו וממשיך בדרכו. אבל באמת זה סימן שה' לא אוהב אותו. כך זה, עלתה בידו ונהיה לראש ממשלת צרפת על אף היותו יהודי. גאוותו גדלה ועלתה עוד ועוד, ומשם התחיל לרדת הרבה, רדפו אותו עד שמאס בחייו, והכריז נגד כל העולם ואמר, עתה ידעתי כי כל מי שאינו יהודי שונא יהודים. מה שאמרו חכמים "הלכה היא, בידוע שעשו שונא ליעקב"^כ, הוא רק עכשיו יודע^{כא}. כך היא דרכם של השוטים האלה, שהולכים אחר ההבל והתווה שלא יועיל ולא יציל. כמה וכמה צרות נגרמו לנו מהדבר הזה שרוצים להידמות

עכשיו יש כאלה שאומרים עשיתי את שלי ומתייאשים. אבל העקשן שב ואומר לו מחילה, לא התכוונתי לפגוע בך, רק קצת תקשיב לי ואם לא ימצא חן בעיניך תזרוק את כל דברי. וכך מתחיל להסביר לו בניחוחות, יש לנו ביטחון בה' יתברך, אם אתה לא סומך על חכמתך ובינתך אלא על ה' כמה אתה יקר בעיניו, 'ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו', כדאי לך, הבן הזה שילמד תורה תהיה לו דרך ארץ, הוא יכבד אותך, 'מכבדו בחייו ומכבדו במותו', ועוד מוסיף בהסברים יפים. ומצוי שהאב עונה, באמת אלו דברים יפים, אך בבקשה אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה. כאן יש כבר שחוששים, 'עוד מעט וסקלונני', אי אפשר יותר לדבר עם האדם הזה. אבל יש אחר שאומר לא הצלחתי עכשיו, שמא מחמת השעה, שמא מחמת שלא דיברתי טוב, אולי ה' לא נתן חן בדברים שלי. 'אם יום או יומיים יעמוד לא יוקם', אחרי יומיים ושלשה דואג להיפגש בו באיזה אופן כאילו באגב, ומתעניין בשלומו ובעסקיו, וכך מתגלגל עימו מעניין לעניין ומגיע לדבר על הבן. אם רואה שהמצב עכשיו יותר טוב, אז ממשיך לדבר בזה. ואם לאו, אז רק מעט, נוגע ולא נוגע, ועוזב אותו. אחר כך שוב מנסה בזמן אחר, כמו יצר הרע, לא לוותר.

אם בכל זאת רואה שאינו יכול לו. אומר לאב בסדר, נכנעתי, אבל אתה לא רוצה שבנך ידע מה זה יהדות, מה זה קידוש, שיעלה פעם להפטרה. לזה האב מסכים, וכך מציע לו להביא את הילד אחרי הלימודים לאיזה שעה ללמוד עם פלוני בבית הכנסת. וכך תפסת מועט, הילד לומד איזה פיוט ואיזה דבר. ההורים רואים זאת ושמחים, בכל יום עוד ועוד. אחרי זה כשיאמר לאב שוב מה אכפת לך, תיקח אותו שילמד גם משנה וכו'. וכך לאט ליבו של האב נהפך לאיש אחר על ידי בנו, 'והשיב לב אבות על בנים', על ידי הבנים. את זה אנו צריכים ללמוד, זה בכל לבבך, גם ביצר הרע, ללמוד ממנו איך לעבוד את ה'" [דברי רבנו מתוך שיעורו השבועי, שבט התשע"ה].

יט תהלים פג, ה.

כ ספרי בהעלותך, טט.

כא "השנאה נטועה בליבם, 'הלכה היא שעשיו שונא ליעקב', יש שחושבים שאם נתלבש ונתנהג כמוהם הם יניחו לנו, ויש כאלה שרוצים לעשות אף יותר מזה. אך לא היה בכל קהילות ישראל מי שהתקרב לגויים להיות דומה להם כמו בגרמניה, ושם היתה השואה, שם מקורה ושם נפתחה הרעה, שם היה האסון הגדול ביותר בעולם. שם התחילה הרפורמה, והיו ביניהם כאלה שהפכו את השבת ליום ראשון כדי להידמות לגויים, ולא ידעו ולא הבינו שכל מה שהם עושים זה רק להידמות להם" [דברי רבנו מתוך שיעור מחוה"מ סוכות התשע"ו].

לגויים, רחמנא לצלן. אנו צריכים לשמור את דרכנו בקפידה, "עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב"כ. ולשמור שלא להתפרסם, "למה תתראו"כ, צריך להיות צנועיםכ.

וכך גם אז, באו היוונים ופיתו את ישראל. היו כאלה מהיהודים שאמרו, למה להתנגד ליוונים, הרי מעולם הם לא אמרו לנו דבר רע, לא היכו אותנו ולא לקחו את ממוננו, עושים לנו שווקים וגשרים. היוונים המציאו את המלחמה של השוורים, מסתמא גם הכדורגל זו המצאה שלהם, וצעירי ישראל מסכנים, היו נלהבים והולכים אחריהם.

לשכחם תורתך

אחרי שהיוונים נעצו את ציפניהם בלב האומה, התחילו להתקדם יותר. ניצלו את חכמתם וישבו להתבונן ולחקור איך יכול להיות שעם ישראל שורד, פרעה רצה לאבדם ואבד, נבוכדנצר רצה לאבדם ואבד, המן וכן כל מי שהרים יד על ישראל הלך ואבד וישראל נושע בה' תשועת עולמים. לא הבינו מה הסוד, לא מצאו שום נשק, לא מצאו שום חכמה שמצדיקה את הדבר הזה. עד שהגיעו למסקנה שתורת ישראל היא שמגינה עליהם, "והיא שעמדה"כ ועומדתכ.

מה שהיוונים גילו אז, הממשלות שלנו עוד לא גילו. אבל אין זה פלא, כל הגויים יודעים את ערך התורה, והבעיה היא ביהודים, כי לגויים אין תורה ולכן אין להם יצר הרע נגדה, אבל היהודים, היות והם מחוייבים בתורה, יש להם יצר הרע נגדה שמשגע אותם. אפילו אנשים חכמים ובבונים בעלי משרות התלווים בחכמה השתגעו בזה, "כל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו"כ, היצר יותר משגע אותם ומשחק בהםכ עד שהם מתנגדים לתורהכ.

כב במדבר כג, ט.

כג בראשית מב, א.

כד "מסמיכות הפסוק המספר על גדלותו והתעצמותו של יצחק, לבין פגיעת פלשתים בבארות, וביצחק עצמו, שאבמלך מגרשו מארצו. נראה שהיא תוצאה של התגדלותו, ומפורש כתוב ויקנאו אתו פלשתים. וכנראה מזה למד יעקב אבינו ע"ה, ואמר לבניו למה תתראו. וגם חז"ל אמרו, אין הברכה שורה, אלא בדבר הסמוי מן העין. והרואה יראה בדבריהם שאמרו את זה על ההולך למד את גורנו, שהיו נוהגים לברך שהקב"ה יתן ברכה בתבואה, והנה אם מדד את התבואה לפני שבירך את הברכה, אפי' אם היה זה לצורך הפרשת תרומ"מ, מ"מ לא יזכה לשפע הברכה ההיא. ומההיא ישמע חכם ויוסף לקח. צא וראה מה שמבקשים שלש פעמים ביום בסיום תפילת שמונה עשרה, שלא תעלה קנאת אדם עלי" [ברכת אליהו בראשית, פרשת תולדות, מאמר ג].

כה מתוך ההגדה של פסח: "היא גמטריא שש עשרה... וזה סוד השם הקדוש יוה"ך (שבר"ת יחיד ורבים הלכה כרבים, ובסופי תיבות כי מלאכי יצוה לך) שהוא מסוגל לשמירה בדרכים, ופירושו י"ו - ה"ך כלומר החרב שיש בו י"ו פיפיות, הך, שבו מכה הקב"ה את המצריים ואת כל אויביו" [הגדה של פסח, מימים ימימה עמ' קיז].

כו "חזקיהו מלך יהודה הציל את עם ישראל הצלה עצומה, לא בחרב ולא בקשת, לא בטנקים ולא במטוסים, אלא אמר להוסיף שמן בבתי כנסיות ובתי מדרשות. אמרו לו, אבל סנחריב מתקרב, אמר תוסיפו עוד שמן, באו שוב ואמרו סנחריב הגיע, וחזקיהו אומר להוסיף עוד שמן, 'חובל עול מפני שמן', עולו של סנחריב נשבר וחובל מפני שמנו של חזקיהו. האור של התורה ניצח הכל. הלואי ויבוא איזה ניצוץ של זה אצל המנהיגים שלנו היום שיבינו מה הערך של הוספת השמן בבית המדרש, להרבות בבתי מדרשות, שזה עצמו מגן עלינו. ההשתדלות זה החיילים שלנו ה' ישמור אותם ויגן עליהם, והשמן שבזכותו אנחנו יכולים להתפלל עליהם זה התורה שלומדים" [דברי רבנו מתוך שיעורו השבועי, תמוז התשע"ה].

כז סוכה נב ע"א.

כח "כל הגדול מחברו, יצרו גדול ממנו, ולא הרי חטאת האיש הפשוט כחטאת חכם וגדול, תדע שגם בקרבנות יש הבדל בין נשיא וכהן גדול לשאר ישראל, ואולי זו היא הסיבה שיצוה"ר של ע"ו היה מתלבש על גדולים כמו ירבעם ואחאב ומנשה ועוד, שע"י שמכשיל אדם גדול עושה חרבן גדול לאין חקר רח"ל, ועוד שבזה נגרים רבים אחריו, כי בעל השפעה רבה הוא" [ברכת אליהו שמות ח"ב, פרשת משפטים, מאמר דה].

כט "בצעירותי כשהייתי ראש כולל, עוד לפני שהייתי דיין, באחת הפעמים מסרתי שיעור ופתאום היה לי חידוש בענייני כותים. התוס' והראשונים הקשו קושיא ותירצו בכל מיני אופנים, ולי היה תירוץ פשוט וברור. חיפשתי בראשונים מי שיאמר כתירוצ' שחשבתי עליו ולא מצאתי, הבנתי שכנראה מרוב שזה פשוט זה לא נכון. אז הלכתי לרבי חיים קנייבסקי, הייתי רגיל אצלו באותם ימים. זה היה ביום שישי, הרבנית ע"ה אמרה לי שהרב שיחיה הך

עוד לא נשמע כשטות הזאת, מחלישים את לומדי התורה, רודפים את בני הישיבות, יהי רצון שה' יחזיר אותם בתשובה.

כך היה בימי היוונים, הם רדפו אותנו כדי להפסיק את התורה, ועשו זאת בהשפעה רבה, אפילו לכתוב על קרן השורף, הם ידעו בחכמתם כמה שההשפעה עובדת. אך בסוף התחילו להרוג ביהודים, ראו שלא מספיק ידידות וקרבה אלא צריך גם לאיים על העקשנים.

וטיהרו את מקדשך

כשנכנסו היוונים והחריבו את בית המקדש הלכו וטימאו את כל השמנים. לכאורה לא ברור, למה טימאו את השמנים, אם לא רצו שיהיה שמן ליהודים אז שישברו את כל הכדים, זה יותר קל, בהכאה אחת של מקל אפשר לשבור ארבעים כדים. בשביל לטמא צריך לדעת הלכות, כלי חרס לא מקבל טומאה מגבו אלא מאוירו^א, ועוד איזה טומאה וכו'. ישבו היוונים ולמדו הלכות טומאה כדי לטמא את השמנים, הם אמרו - אין לנו עניין שלא יהיה שמן, אלא שיהיה שמן ושידליקו, אבל שידליקו בשמן טמא. הם הבינו שהמנורה רומזת לחכמת התורה ומהאור הזה בא אורה של תורה, באה השפעה טובה^ב. על כן אמרו - נעשה אור טמא שישפיע על ישראל לרעה.

לכן, כשנצחו החשמונאים חיפשו להדליק דוקא בשמן טהור, הם ידעו שטומאה הותרה בציבור^ג ואפשר להדליק בשמן טמא, אך לא זה עניין אותם. הם רצו שלא יתבצע זממם של הרשעים הללו, על כן המשיכו לחפש שמן טהור כדי לא להדליק את המנורה בשמן טמא. היה הרבה שמן בבית המקדש מוכן ומסודר, שכן מדליקים את המנורה בכל יום בשחר ובין הערביים, זו כמות גדולה, שבעה נרות וכל נר חצי לוג. ומכל הכמות הזאת לא מצאו החשמונאים שמן טהור. כשמצאו את אותו פך בודד שמחו, אמרו לפחות זה יהיה לפליטה, אף שהיה בו רק כדי יום אחד. ונעשה בו נס שדלק שמונה ימים, שהוא בדיוק הזמן שיכולים לעשות ולהביא שמן ממקום אחר. בזה קיבלו אישור משמים שצדקו על שהתעקשו להדליק בשמן טהור, ה' שלח להם אות ומופת. על כן נקבע הדבר הזה לסמל של חנוכה לכל הדורות. כשאנחנו מדליקים נרות חנוכה אנחנו רואים תקוה, אפילו שלא חושבים על זה הנשמה רואה, זה מאיר חזרח ומזרח בנו אור של תקוה לגאולה, "אז יבקע כשחר אורך וארוכתך מהרה תצמח"^ד.

לאביו ותיכף צריך להגיע. אחר כך התברר שלאביו הסטייפלר היה מקוה בבית, אף אחד לא ידע מזה, והם היו נוהגים ביום שיש ליטבול וללמוד קבלה כשעתיים. חיקתי מחוץ לבית אביו, הרב יצא והתלוית אליו. הקשיתי את הקושיה ואמרתי את התירוץ שלי. הרב שמע אותי ואז ענה, יש תוס' בגיטין שלא אומר כך, יש גם רשב"א, וכן גם בפרקי דרבי אליעזר מבואר שלא כך וכו', כך המשיך ואמר תשעה מקורות עד שהגענו לביתו. אמרתי לרב שבת שלום ותכננתי להתחיל לחפש וללמוד את המקורות, אך הרב אמר לי לעלות לביתו ושנעבור על כל הדברים יחד, הוא אהב לראות בפנים. הרב ישב והתחיל לפתוח ספרים, כל מה שאמר היה נכון וברור. כשהגיע לפרקי דרבי אליעזר, חיפש את מה שאמר ולא מצא, התרכז וחשב, ואז פתח בכריכה של הספר, והראה לי את כתב ידו שהשלים את החסר מהספר, והסביר לי שהצנזור הוריד את המשפט הזה כי הוא מדבר על גרים, אך העתקה זו היא האמת. כך הצנזור היה עושה שמות בספרים. אך לא עזר להם כלום, אות אחת לא אבדה מהתורה, ברוך שמסר עולמו לשומרים, אלפיים שנות גלות, רדיפות ופיזורים, ואות אחת לא חסרה, הכל שמור ושלם, אחת מהנה לא נעדרה, זה מראה על הכח של התורה. היום יש כאלה החושבים לעקור דיני תורה, חבל להם על הזמן, לא יעזור, התורה תמשיך. היא המשיכה עם הרומאים, היוונים והבבלים, כל מי שעמד עלינו לא הצליח, התורה המשיכה ולא נחסר דבר ממנה^ה [דברי רבנו מתוך שיעור מיום ג' אלול התשע"ו].

ל בראשית רבה, פרשת בראשית, פרשה טז.

לא כלים ב, א.

לב בבא בתרא כה ע"ב.

לג פסחים עז ע"א.

לד ישעיה נח, ח.

הגאון רבי
שניאור ז. רווח
שליט"א

רב קהילת 'משכן התורה' אלעד
וראש המכון למצוות התלויות בארץ

גידולים במרפסת של בית - מה דינם לתרו"מ ואם נכון להערים ולהכניסם לבית מהחלון כדי לפוטרם מתרו"מ

מוצאי שמחת תורה תש"פ

לכבוד הרה"ג

רבי שמואל דוד שליט"א

רב העיר עפולה, השלום והברכה!

הנה בערב שמחת תורה הגיע לידי שאלת כת"ר שליט"א, וכבר אמרו חז"ל ששאלת חכם
חצי תשובה, ובמקרה דידן, זה הרבה יותר מחצי תשובה.

הנה כב' נשאל, על משפחה שיש להם אדנית במרפסת בקומה השניה, וגדלו שם כ 4-5
עגבניות בודדות, והם מתלבטים אם נכון לעשרן ולחנך את ילדיו לתרומה ומעשר, או
להיפך, לקטוף אותן מהאדנית דרך החלון שבין החדר למרפסת, כדי להכניסן דרך החלון
ולפוטרן מן המעשרות. או אולי הכנסתם דרך הדלת שבין המרפסת לחדר גם נחשבת
כדרך החלון כי זו קומה שניה.

וכבודו השיב להם כיד ה' הטובה עליו, ודן שם מחמת כמה צירופים, מסוגיית גידולי
עלייה, וצירף שאר עניינים של ירק, ובזמן הזה שהכל דרבנן. ועוד ענין ההכנסה דרך
החלון, שיש הפוסרים אפילו באכילת קבע ממעשרות, וק"ו כשאוכלים עראי, ובפרט
שזה כמות של 5 עגבניות בודדות. ולבסוף דן בענין החינוכי לכאן ולכאן. ולבסוף שאל
בענוותו כי תרבני מהי חוות דעתי.

ובכן מעלת ידידינו הרב שליט"א, בהרבה פרטים כבודו נגע בדבריו, ונתחיל עם ראשון
ראשון.

לגבי דין מרפסת בקומה עליונה שכתב כבודו שנכנסנו למחלוקת הרמב"ם והראב"ד אם
חייב או פטור, הנה הדברים אינם ברורים כל כך, שהרי עיקר המחלוקת שלהם היא
בגידול בתוך הבית, ולהגדיר מרפסת הפתוחה לכיפת השמים כבית, מחמת דברי הרא"ש,

אין הדבר פשוט כלל. הן אמת שהגידול בעציץ אפילו נקוב במרפסת שבקומה עליונה דינה בוודאות כדין עציץ שאיננו נקוב, שכן העיקר הלכה למעשה ובפרט במרצפות של ימינו, ובפרט שזה עציץ ולא חול מפוזר על קרקע, וכבר הארכת בזה בשו"ת חלקת השדה (חלק א שביעית סי' ו. חלק ג שביעית סי' טז), ובספר שביתת השדה (פ"ח סעי' יא) לגבי שביעית. ובספר עץ השדה (פ"ז סעי' ט) וכתבתי שם שה"ה בקומה ראשונה, יעוי"ש. אם כן מהאי דינא של עציץ שאיננו נקוב ודאי דהוי חובת ההפרשה לאותן עגבניות רק מדרבנן, והן אמת שירקות עצמן דרבנן, ובזה"ז גם דרבנן, אולם גם בהצטרף הכל גם יחד, עדיין יש חובת הפרשה מדרבנן וכמובן עם ברכה ככל מצוות דרבנן.

הן אמת שבגידול בתוך הבית מחמת המחלוקת הגם שמפרישים וכפי שפסק רבינו הרמב"ם, והגם שבשביתת השדה במהדו"ק כתבתי שיש להפריש עם ברכה, כבר שבתי וניחמתי וכבר כתבתי בשו"ת חלקת השדה (ח"ג תרומ"ט סי' ד) שהעיקר להלכה שיש להפריש בלא ברכה מחמת סב"ל משום דעת הראב"ד שפטור לגמרי. ולכן במהדורה האחרונה של שביתת השדה (פס"ו סעי' י) תיקנתי וכתבתי שיש להפריש ללא ברכה.

ומה שכבודו כתב שעגבניה שגדלה בעציץ במרפסת שבעליה (היינו לא בקומת קרקע) אין לה דין שדה. אלא אם מילא את המרפסת באדמה, ואז לדעת הרא"ש (בשו"ת ב, ד) חייב בתרומות ומעשרות. ואם אין לזה דין שדה, וממילא נכנסנו למחלוקת הרמב"ם והראב"ד שלדעת הרמב"ם חייב בתרומות ומעשרות מדרבנן ולראב"ד פטור לגמרי. ע"כ דברי כב' שם בענין זה.

הנה בתחילת דברי לעיל כתבתי שאין הדברים פשוטים ללמוד כך, ויותר נראה שכבודו הכניס כמה דינים ביחד, ואין הדברים שווים כלל. ונתחיל ראשית בהאי דינא של גידולים שגדלים במקום שאינו שדה ואינו בית, ובזה אכן מצינו דוגמא של הגדל בחצר הבית, שדעת הרמב"ם (הל' מעשר פ"א ה"י) שהגדל בחצר הבית חייב רק מדרבנן ודינו שווה לגדל בבית. ואילו דעת הראב"ד שחצר דינה ודאי כשדה, וחייבת מן התורה [ומה שמבואר בגמ' (ב"מ פח ע"א) שחצר דינה כבית, לפי הראב"ד אינו אלא לדין ראיית פני הבית וקביעות למעשר. כ"כ מרכה"מ]. ומ"מ לדברי כולם חייבת במעשר לכה"פ מדרבנן, וממילא יש להפריש ולברך על הגדל שם. ובאמת שבדעת רבינו הרמב"ם מצאנו עיקולי ופישורי, שהנה נו"כ הרמב"ם כולם כאחד ענו ואמרו שאכן לדעתו חצר דינה כבית, וכ"כ המהרי"ק, מרן הכס"מ ורבינו הרדב"ז שם. ומאידך המרכבת המשנה כתב שחצר אכן דינה כשדה, רק שהרמב"ם כתב להוכיח ממה שחייבו רבנן במלקט מתאנה שבחצר בלי להכניס לבית, ואם בית פטור מדרבנן לא יתכן שיחייבו את הנלקט מהתאנה בחצר כאילו היא בבית, כשבבית עצמו פטור, והב"ד במנחת שלמה (ח"א סי' נא אות ז). וכ"כ מרן החזו"א (על הרמב"ם וכן במעשרות סי' ז סק"ה) שתמוה לומר שחצר אינה כשדה, ע"ש ראיתו, ולכן מבאר שכוונת הרמב"ם בראיתו, אינה אלא להוכיח שאין כאן פטור משום מכניס במוץ לבית.

והנה מו"ר הראשל"צ הג"ר שמ"ע שליט"א כתב רבות על דיני גג, חצר, בית, חממות ועוד בכמה מקומות, ראה בשו"ת כרם שלמה ח"א (קונטרס עציצים וגידולי בית) ובחלק שני (שביעית סי' א) יעוי"ש. והנה בח"ב הנז' דן בהרחבה בדעת הרמב"ם בד"ז, ומוכיח שהרמב"ם ס"ל שחצר כבית, וכדברי הנו"כ, ושאיני חורבה שאין לה גג, וכן הגדל בספינה, שדינם כשדה, והחילוק הוא שחצר הוא טפל לבית ולכן אילן הנטוע בו דינו כנטוע בתוך בית אף שאין לו קירוי, משא"כ חורבה וספינה שאין להם קירוי דומים לשדה וחייבים מן התורה.

ומאיך חצר שזרועה דינה כשדה ואינה טפילה לבית ולכן דינה כשדה, ע"ש שהרחיב בכל זה.

הנה אם כן, להפריש בכל גוונא צריך, ואף לברך צריך, שגם אם אינו אלא מדרבנן מברך על ההפרשה. אולם נכון שלא יפריש מהגדל בחצר על הגדל בבית, ולהיפך, והוא לחשוש לשיטת הראב"ד שהגדל בבית פטור אף מדרבנן, והגדל בחצר חייב מן התורה, וכאמור אף בשיטת הרמב"ם עצמו יש הסוברים דס"ל שחצר חייבת מן התורה, וכפי שהתבאר לעיל.

אלא דכל זה בלא קירוי, אולם פשוט שחצר מקורה דינה כבית לדעת כולם, וכפי שהביא הראב"ד מסוגיית הירושלמי במעשרות (פ"ה ה"ה) את דין החורבה, שכשהיא מקורה דינה כבית. ולפי זה, אילן שבחצר שמקצתו תחת קירוי ומקצתו לא, לדעת הראב"ד דינו כנטוע מקצתו בארץ ומקצתו בחו"ל, שחולין וטבל מעורבין זב"ז, [ומבואר דינו ברמב"ם הל' תרומות פ"א הכ"ד]. וגם לדעת הרמב"ם הנ"ל להאמור לעיל הרי חיוב דאורייתא ודרבנן מעורבים זב"ז.

נמצינו למדים, שמחלוקת הרמב"ם והראב"ד בגידולי חצר לא מקורה, אם חייב רק מדרבנן או מדאורייתא. ובמקום מקורה, להראב"ד פטור לגמרי ולהרמב"ם חייב. כך שהמקרה של כבודו, באדנית במרפסת, בכל גווי חייב, ואם זה מחוץ לחלון תחת כיפת השמים ויניקה רצופה מהקרקע אף שזה בקומה עליונה, אז מצטרף גם שזה עציץ נקוב או אם מחמת הנקב או מחמת הנוף [ראה בקצירת השדה במהדו"ח פ"ד]. ואם על הרצפה במרפסת במקום שלא מקורה, הדין כמבואר לעיל.

ומה שהזכרתם מדברי הרא"ש, הנה דבריו מפורסמים בתשובה (כלל ב סי' ד) דס"ל שהגדל על גג המלא בעפר דינו כגדל בשדה לכל מילי, לערלה ולתרומה ולהכשר ולטומאה ולשבת, מפני שהוא מחובר וקבוע ויונק מן הארץ, והאור שנתחת הגג לא מחשיב אותו לתלוש, וגם דרך העולם לזרוע כך. וכן פסק מרן השלחן ערוך בדיני ערלה (יו"ד סי' רצד סעי' כו). אמנם הגר"א בהגהותיו על השו"ע שם (ס"ק סג) הביא את דברי הרא"ש ודחה את ראיותיו, ואדרבא, הוכיח שאינו כמחובר לקרקע, ע"ש. ויש מי שכתב שדעת הגר"א לחלוק על דין זה של הרא"ש גם לגבי ערלה וגם לגבי שאר מצוות הארץ כגון תרומ' ושביעית, וחולק על פסק השו"ע הנ"ל, וכן כתב בשו"ת הר צבי זרעים (ח"ב סי' טז). אולם בשו"ת בית דוד (לרבי דוד טעביל סי' א) כתב שהגר"א חולק על הרא"ש רק גבי שאר מצוות הארץ, אולם לגבי ערלה מסכים עם דבריו. וכ"כ בתוספות הרי"ד בפירושו לירושלמי עמ"ס מעשרות (פ"ה ה"א), והנה מו"ר הראש"ל הג"ר שמ"ע שליט"א האריך מאד על דברי הרא"ש הללו בספרו כרם שלמה (ח"א בגידולי גג ועציצים סימנים א-ה) והעלה שם הלכה למעשה, שדין גידולי גג דחשיב כשדה נפסק רק לגבי ערלה. משא"כ לתרומ' ושאר מצוות הארץ, דינו כבית, ודברי הרא"ש נפסקו להלכה רק לגבי ערלה ולא לגבי שאר מצוות הארץ, וכ"כ שס"ל למרן השו"ע להלכה ולמעשה, ועי' שם היטב בכל דבריו.

והנה בשו"ת חלקת השדה (חלק א שביעית בסי' ו בד"ה 'ועוד רציתי') כתבתי לדון על שאלה שהגיע הלכה למעשה על ערוגות ארוכות שהיו מונחות על עציצים ארוכים העשויים מפוליגל ומונחים על יריעת ניילון מבודדת, ודנתי שם באריכות על דברי האגלי טל (במלאכת קוצר סעי' ג) שכתב שדינם של עציצים גדולים כמחוברים [עי"ש בד"ה והנה מה שכתבתי בשם החזו"א שהיינו בכלים המכילים 40 סאה, ובהמשך בד"ה ובספרי, הבאתי מדברי מו"ר הג"ר שמ"ע שליט"א בספרו שמע שלמה (ח"א יו"ד סי' א), לגבי שרץ ששרץ בכלים

גדולים שציין שם שגדול היינו 40 סאה, עי"ש], ובאגלי טל שם כתב שמקורו מדברי הרא"ש, וכתבתי לדון שיש לחלק בין עציצים לבין גג, וכן לחלק היכא שהמטרה היא דווקא לבודד, ולכן שמים את היריעה כדי למנוע חיבור לאדמה, יעו"ש. ומו"ר בתשובה שכתב לי על דברים אלו (עי' בשו"ת כרם שלמה ח"ב שביעית סימנים ג-ד), הסכים הלכה למעשה שאין להחשיב כמחובר גם בכלים גדולים רק לגבי ערלה ולא לגבי שביעית ושאר מצוות הארץ, ועוד כתב לחלק שגם הרא"ש יודה בעציצים, וכל דבריו רק על עפר שפזרו על הגג שהוא בנין קבוע בארץ, וכתב שלמעשה דברי האגלי טל שהשווה את דין עציצים שאינם מיטלטלים לדברי הרא"ש על הנוטע בגג צ"ע. יעו"ש. אמנם לגבי שאר מצוות הארץ פשוט שכן העיקר הלכה למעשה שגם עציץ שאיננו מיטלטל, אם הוא איננו נקוב בוודאי, דינו כעציץ שאיננו נקוב, ואין אומרים שהוא מתבטל לקרקע, וכמו שכתבתי בחלקת השדה שם, ובס"ד הסכים עמנו מו"ר הג"ר שמ"ע שליט"א בתשובתו הנז'.

ולגבי יריעה שפרס על הקרקע ושוב מילא אותה בעפר, נראה שהופכת להיות כדין שדה, כל שהיא מלאה בעפר והיא עצמה על הקרקע ממש, שבכח"ג לכאורה היא בטלה לקרקע עולם, ואילנות הנטועים בה יהיו חייבים מן התורה, ובזה שונה הדין מהנוטע בכלים. ועי' בתשובתי בחלקת השדה שם בד"ה 'ואמנם'. ועי' בתשובת הגר"ש וואזנר זצוק"ל בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' רלב), שכתב לגבי ערלה שיש לפזר עפר הרבה, שיהיה ראוי ליניקת האילן בפני עצמו. עי"ש. ויעו"ש היטב בתשובה שם שדעתו שאם יש הרבה עפר אין צורך לנקוב כלל את הפלסטיק. ומאידך, בתשובה שכתבתי לגבי עציצים ניידים (בחלקת השדה ח"ד ערלה), הבאתי משם הגריש"א זצ"ל שלא סמך ללא נקב, כיון שלא סמך על תשובת הרא"ש להלכה למעשה אף לענין ערלה, כנראה מחמת מה שהגר"א חלק בזה, הגם שלכאורה מרן השו"ע פסק כדבריו. וראה עוד בשו"ת חלקת השדה חלק שלישי (שביעית סי' טז) שיש לחלק ולומר שרק במרצפות וכיו"ב שהם מיוחדים לקובעם בקרקע, הרי שהם בטלים לקרקע, משא"כ יריעות נילון שנהוג כיום לשימש בחממה, ואדרבה, המטרה היא לנתק מהקרקע משום מחלות והשרשה ושאר כיו"ב, לא נראה שאפשר להחשיב כמחובר דבר שכל מטרתו לנתק ולא להיות כמחובר לאדמה. והבאתי בספרי שם שמצאתי שכן הורה הגר"ש ישראלי לרבני מכון 'התורה והארץ' שיריעות שמטרתם לנתק - לעולם יחשבו כמנותק אף אם הם מחוברים לקרקע. ועוד כתבו שם שכך שמעו משמו של הגרש"א דברים כעין אלו עי"ש. וברור שבעובדא של הרא"ש הגם שאיירי במוטות עץ, מ"מ בזמנם כך היה נהוג לעשות הרצפות ולכן הם בטלים. והגם שהבאתי שם את דברי שו"ת משאת בנימין (סי' ב אות ה) שהרב המחבר והגר"ח גריינמן הסכימו שהניילון בטל לקרקע עולם, וכדברי הרא"ש בדין גידולי גג הנ"ל. מ"מ לענ"ד אין זה מוסכם. ומלבד זה יש לדעת כי דעתו הגדולה של מו"ר הראש"ל הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א בכמה מקומות בספריו השונים [ראה שו"ת שמע שלמה (ח"א סי' ז-ט ובריש הספר מו"מ בין מו"ר שליט"א להגר"מ מאזוז שליט"א) ובספרו כרם שלמה (חלק שני שביעית סימנים ג-ד)] שדעתו ברורה וחזקה שמרן השולחן ערוך הכריע כדעת הרא"ש רק לגבי ערלה ולא לגבי תרומות ומעשרות ולא לגבי שביעית. ולכן להלכה הכריע באופן הברור ביותר שכלים אף אם הם גדולים מכל מקום אם אינם נקובים אינם בטלים לקרקע, וכן הדין ביריעת ניילון אף אם היא גדולה אינה בטילה לקרקע. ובנידון השאלה שם דאיירי בעציצים קטנים נקובים על יריעת ניילון כתבתי שהדין קל יותר כיון שהכא לא איירי בעציץ גדול, כמו"כ לא איירי בעפר המפוזר על גבי יריעה שיש חשש לבטול לקרקע עולם, אלא איירי בעציץ נקוב שהניחו על גבי משטח מנתק, ובזה קל יותר. ויעו"ש.

ואם כן לפי"ז בנידון דידן, אף אם דינו כדין גג, מכל מקום כיון דאיירי בעציץ, אף אם הוא נקוב, להלכה דינו כעציץ שאיננו נקוב תחת כיפת השמים, ואף אם דינו כחצר ליד הבית, מכל מקום ובכל גוונא חייב מדרבנן, דמרפסת שאינה מקורה שפיר יש לדונה כחצר הבית, ולא כתוך הבית עצמו. ועל כן חובה להפריש מתוצרת הגדלה שם, תרומות ומעשרות עם ברכה, הגם שכל החיובים הם צירוף של דרבנן, שזה ירקות, עציץ שאינו נקוב [אם בתוך המרפסת], חצר הבית וכו'. עדיין חייב מדרבנן.

ומה שכתבתם לדון אם ראוי להכניס דרך החלון, והוספת לדון שמא כדאי כך, כדי שלא יחשבו הילדים שמעט כל כך מפרישים [במקרה שלכם חלק מאית מחמש עגבניות קטנות], והוספתם צדדים לכאן ולכאן.

הנה ידידי הרב שליט"א, קודם שנדון אם הפטור של מכניס דרך החלון זה רק לאכילת עראי, או גם לאכילת קבע, לעניות דעתי רצוי להזכיר את דברי הגמרא בברכות (דף לה ע"ב) שלא ראוי להכניס את הפירות באופן הנ"ל כדי לפטור מתרו"מ. וכך לשון הגמ' שם: אמר ר"י בשם ר' יהודה בר אלעאי בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים, דורות הראשונים היו מכניסים פירותיהם דרך טרקסמון כדי לחייבם במעשר, דורות האחרונים מכניסים פירותיהם דרך גגות חצרות וקרפיפות כדי לפוטרו ממעשר. ובגמ' במנחות (דס"ז ע"ב) מבואר שמי שעושה כך "זילא ביה מילתא", ע"י הרואים אותו עושה כך כדי להיפטר מתרו"מ. ומ"מ לא אסרו חכמים במפורש לעשות כן הגם שלגבי הפרשת חלה, מצאנו שאסור לעשותה בכמות קטנה כדי להיפטר מחלה, וכמבואר במשנה בחלה (פ"ב מ"ג) וכן נפסק ברמב"ם בהל' בכורים (פ"ו הט"ז) וכ"ה בשו"ע (סי' שכד סי"ד), והטעם לחלק ביניהם הוא כמבואר בגמ' במנחות הנ"ל, שבתרו"מ גם לולי שקבעו בזה איסור לא יעשו כן משום דזילא ביה מילתא, משא"כ בחלה, כמבואר שם. הרי לך שאין הדבר ראוי, והוא היפך החינוך הנכון, ואדרבה ילמדו הילדים שגם על כמות קטנה מפרישים, ועל הכל ובכל אופן, יש לדאוג למקודש ולנצרך בחברה ללא יוצא דופן. ורואה אני בזה חינוך גדול ללמד את הילדים, וקלקול גדול אני חושש שילדים יראו שמשתמשים בדרכי ההערמה להיפטר ממצוות.

ולגופו של דין אם המכניס דרך החלון וכיו"ב אם מותרים רק באכילת עראי כפי שהיו מותרים עד עתה לאחר גמר מלאכה, או אפילו באכילת קבע, לכאורה תליא במחלוקת במובאת בתוס' עמ"ס מנחות (דף סז ע"ב בד"ה כדי) לגבי המכניס במוץ שי"א שמותר רק באכילת עראי, ודעת רבינו אפרים שמותר גם באכילת קבע. וכ"כ מרן החזו"א (מעשרות ג, ט) שלדעת רבינו אפרים והרמב"ן וסיע' שמכניס במוץ מותר גם באכילת קבע, הוא הדין במכניס דרך גגין אף שנגמ"מ מ"מ יהיה מותר אף באכילת קבע כיוון שלא יכול לידי חיוב יותר. [ובחזו"א שביעית (א, ח) ג"כ כתב, שפשוט דהראשונים דיברו גם על מכניס דרך גגין, שהרי בסוגיא במנחות שם, שאלה הגמ' גם ממכניס במוץ וגם מדרך גגין, וא"כ שאלת רבינו אפרים היא בשני המקרים, וע"כ שגם התירוץ צריך להתאים גם למכניס דרך גגין]. וכ"כ בדרך אמונה בהל' מעשר (פ"ד ס"ק ח) שאותה מחלוקת במוץ יש גם במכניס דרך גגין. ובאמת אמרתי לדקדק מלשון הרמב"ם ז"ל להיפך, שמכניס במוץ באמת יהיה פטור אף מאכילת קבע, כיון שבאמת עוד לא נגמ"מ, משא"כ במכניס לאחר גמ"מ יהיה מותר רק באכילת עראי ולא אכילת קבע [וראה מש"כ בתורת חיים עמ"ס פסחים (ד"ט ע"א בסוגיא דמכניס במוץ, ודוק היטב)]. ודבר זה דקדקתי מלשון הרמב"ם, שהנה בפרק ג (ה"ו) כתב: מותר להערים על התבואה להכניסה במוץ כדי שתהיה בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר, וזורה מעט מעט אחר שהכניס לביתו ופטור לעולם מן התרומה ומן המעשרות. מאידך בדין גגין

וקרפיות כתב הרמב"ם בפרק ד (ה"א): אבל אם הכניס תבואתו דרך גגות וקרפיות **פטור מן התרומה ומן המעשרות**, ולא כתוב לעולם. ולכאורה יש מקום לחלק כאמור [וראה היטב בלשון המבי"ט בקרית ספר על לשון הרמב"ם בהל' מעשר ריש פ"ד, ודוק]. ואדינא של מכניס במוץ דפטור לעולם היינו שמותר אפילו באכילת קבע, כן כתב השיטה מקובצת עמ"ס ברכות (דל"ה ע"ב) בזה"ל: הרי שלא המריח תבואתו ונקא אותה מן המוץ והכניסה לבית ראיית פני הבית קובע. הרי שהכניסה במוץ שלה ונקא אותה יפה והניחה בשקים ובתיבות ולא עשה לה מירוח הרי זו **פטורה לעולם** ואי אפשר לה לעולם לבוא לכלל חיוב. וזו כיון שאי אפשר לה לעולם לבוא לכלל חיוב **הותרה לגמרי אפילו באכילת קבע**. ולפי"ז אם במכניס במוץ הכי ס"ל להרמב"ם שהוא פטור לגמרי וכמוכח מלשונו שכתב שפטור לעולם, כלומר אפילו באכילת קבע. אם כן בנידו"ד אי נימא שהדינים שוים כדברי החזו"א והד"א גם הכא יהיה פטור ומותר גם באכילת קבע. אולם נצטרך לבאר מדוע הרמב"ם בנידו"ד לא הזכיר כלום מזה ולא כתב הלשון שהוא פטור לעולם כמו שכתב במכניס במוץ, אלא אם נאמר שדיניהם שוים ממש וילמוד זמ"ז.

ואל תתמה מלשון רבינו המאירי כאן עמ"ס ברכות, שכתב "וכן צריך שתדע שאסור להערים ולהכניסו דרך גגות וקרפיות כדי להפטור מן המעשר על הדרך שביארנו בהכנסה במוץ שלה אלא שמ"מ **אם עשה כן לא נתחייב עדיין במעשר**, מוכח דס"ל שאין הפטור עולמית, וזאת מהטעם הפשוט שהוא ז"ל ס"ל שכל ההיתר כאן הוא רק באכילת עראי ולא אכילת קבע, וכמו שכתוב להדיא בדבריו עמ"ס פסחים (דף ט ע"א): אין התבואה חייבת במעשר מן התורה עד שתתמרח ותראה פני הבית אבל אם מירחו והכניסו דרך גגים או שהכניסו דרך הפתח עד שלא נמרח אינו חייב במעשר מן התורה **אלא שחכמים גזרו שלא לאכול ממנה אכילת קבע אלא אכילת עראי**. הרי שלמעשה ס"ל כדעת הראשונים שבאכילת קבע אסור.

אלא שלכאורה מן הסוגיות בגמרא נראה שהפטור הוא מוחלט יותר, שהרי הגמרא בכמה מקומות מתייחסת למעשה שהיו מכניסים דרך הגגות הערמה כדי להיפטור מן המעשרות וכלשון הגמרא בברכות (דל"ה ע"ב) בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים; דורות הראשונים היו מכניסין פירותיהן דרך טרקסומן, כדי לחייב במעשר, דורות האחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות דרך חצרות דרך קרפיות, כדי לפטור מן המעשר. ע"כ. ואם כל התועלת היא בשביל עראי, מי יתחכם בשביל זה את כל הטירחה דרך הגג, ולכאורה יותר נראה שזה פטור גמור ולכן טרחו בעבור זה. ואם תאמר שהאיסור שאין לאכול קבע שהיה לאחר שעשה גמר מלאכה, לאן פרח? וצ"ל שכל האיסור באכילת קבע הוא כיון שעתיד לבוא לידי חיוב, אולם היכא שאין הליך מחייב נוסף כי לא הכניס דרך השער, בכה"ג צ"ל שהוא חוזר לפטור שלו, ומצאתי כעין זה שכתב המהר"ם חלאווה עמ"ס פסחים (שם) וז"ל: וא"ת וחבר זה [=בסוגיא בפסחים לגבי מכניס במוץ] היאך יערים להפקיע מידי מעשר והא אמרינן חסידין הראשונים היו מכניסין פירותיהן דרך טרקסומן כדי לחייב במעשר ועכשיו מכניסין אותם דרך גגים וקרפיות כדי לפטור מן המעשר? אפשר לומר דהתם בפירות דגונים ואם היה מכנסן דרך גגות וקרפיות היה מפקיען לגמרי ואפי' ממרחן נמי לאחר כך כדאמרן, אבל הכא במוץ דאכתי לא אדגן דאכתי מצי לאיתויינהו ליה חיוב דמדגן וממרח ואין כאן הפקעה, אלא דהשתא חייש לבני ביתו דילמא אתו בה לידי תקלה ומכניסה במוץ לשעה ושפיר קא עביד. והיינו נמי דלא אמרינן הכא אפשר דעייל לה דרך גגות וקרפיות. ע"כ.

כלומר מדבריו הוא להדיא להיפך שבמוץ התירו רק באכילת עראי, אבל פירות ממורחים שהכניס דרך הגגות מפקיע אותם לגמרי.

ולמעשה מסתימת לשון הרמב"ם יותר נראה שפטור לגמרי, וכיון שכל המחלוקת בדין הזה, הוא בדין דרבנן, ובה"ז כל החיוב הוא רק דרבנן, על כן נראה עיקר שיהיה מותר באכילה ואפילו באכילת קבע. [ועי' היטב בדברי הצ"ח עמ"ס ברכות שם. ושו"ר בספר באר בשדה לידידי הגר"ב כדורי שליט"א שגם הוא כתב למעשה להתיר אפילו באכילת קבע, והביא סייעתא לדבריו גם מדברי ספר המאורות על הסוגיא בברכות שם, שכתב להדיא שהמכניס במוץ לא נפטור לגמרי כיון דלא שכיחא. משא"כ בכניסה דרך גגין פטור לגמרי, וכיון שהוי מילתא דלא שכיחא פטור לגמרי. ע"כ. וזה עוד סייעתא להאמור].

אלא שכל האמור הוא בגדל בחוץ ובא להתחייב וחסר קביעות למעשרות, אולם מה שכבר גדל בתוך חצר המשתמרת, כבר נקבע למעשר מתוקף היותו בתוך החצר, אלא שצריך התנאי של קטיף של יותר מפרי אחד, כלומר אם במקרה דידן, יקטפו את כל חמש העגבניות, זה בלא"ה צריך וחייב בתרו"מ ואסור באכילה בלי מעשרות.

ומקור הדין במשנה במעשרות (פ"ג מ"ה) שם נחלקו התנאים איזוהי חצר החייבת במעשרות, וכ"א ס"ל באופן אחר או שהכלים נשמרים בתוכה, או שאין אדם בוש מלאכול בתוכה, או חצר שאם יכנס לה אדם, אומרים לו: מה אתה מבקש. או אף בחצר המשותפת שפותחים ונועלים לכניסה ויציאה. ובגמ' בנדה (דף מז ע"ב) מובא ששאלו את רבי, הלכה כדברי מי? אמר להם הלכה כדברי כולם להחמיר. וברש"י שם מבאר שמספק יש לחשוש לחומרא לכ"א מהשיטות. וכ"פ הרמב"ם בהל' מעשר (פ"ד ה"ח) כדעת כל התנאים כאחד בהגדרת חצר המשתמרת. ובשו"ת חלקת השדה הארכתי בזה והבאנו שם מדברי מרן הכס"מ (על הרמב"ם שם) שהביא הא דאתמר עלה בירושלמי (ה"ו) הלכה כדברי כולם להחמיר. והוסיף שם הכס"מ שהתנאי הג' שהוא חצר דאמרינן שאם יכנס אדם לה אומרים לו מה אתה מבקש, וזהו תנאו של רבי יוסי, בזה כו"ע מודו שאם אדם נכנס ואין מי שאומר לו מה אתה מבקש אין זה חצר המשתמרת, שאין בה שמירה כלל, ולכו"ע אינה קובעת כלל במעשרות. וכ"כ המהר"י קורקוס על הר"מ שם בד"ה ורבינו. נמצא לפי"ז שבבנין מגורים שיש בו כמה וכמה דיירים, ובודאי שאין שואלים אדם שנכנס מה אתה מבקש כאן, בכה"ג לכו"ע אין זה חצר המשתמרת שקובעת למעשרות, ואם גדלו בחצר כזאת כל הפירות מכל סוג, מותר לאכלם עראי בלא הפרשת תרומות ומעשרות. אך בחצר של בית פרטי, או אפי' של שני דיירים, שכאשר נכנס אדם שואלין אותו על מעשיו, יש לחצר דין חצר המשתמרת (ופשוט שבחצר אפי' פרטית שיש בה מעבר לצורך רבים ע"פ היתר מיוחד של בעה"ב, אין לה דין חצר המשתמרת).

אלא שחצר המשתמרת קובעת למעשרות רק פירות שהובאו לתוכה מבחוץ, אך הפירות שגדלו בתוך החצר, החצר קובעת רק אם סוג הפרי הוא קטן שאין רגילות לאוכלו בכמה אכילות, אלא הוא נאכל בבת אחת כגון התאנה, השיזף, קומקוואט והדומים להם, שמותר ליטול אחד אחד ולאוכלו בלי מעשר, ולא יקטוף את השני עד שיסיים אכילת הראשון, ולא יקטוף שנים יחד. מאידך פרי גדול שדרך להפרידו לחלקים קודם האכילה כגון אבטיח, רימון, תפוח, תפוז, אסור ליטלו שלם ולאוכלו בלי מעשר, אלא יטול ממנו פלח בעודו מחובר לעץ ויאכל בלא מעשר. פרי הקלמנטינה יש להסתפק מה דינו ונראה שיפריש בלא ברכה אם נטלה בשלימותה. וכן פסק הרמב"ם בהל' מעשר (פ"ד הל' טו-יח) תאנה שהיא עומדת בחצר אוכל ממנה אחת ופטור, ואם צירף חייב במעשר. גפן שהיא

נטועה בחצר לא יטול את כל האשכול ויאכל אלא מגרגר אחת אחת. וכן ברמון לא יטול את כל הרימון אלא פורט את הרימון באילן ואוכל הפרד משם, וכן באבטיח סופת אותו בקרקע ואוכלו משם. כסבר שהיא זרועה בחצר מקרסם עלה עלה ואוכל ואם צירף חייב לעשר וכן כל כיוצא בזה עכ"ל הרמב"ם. (ועו"ע בהשגת הראב"ד בפ"ה מעשר ה"ג ובדברי הרדב"ז שם). וכ"פ מרן בשו"ע (שלא סעי' פט). ובתשובה שם ובקצירת השדה (מהדו"ח פרק י סעי' טו) הארכתי בהגדרת סוגי הפירות השונים. אולם למעשה גם בעגבניה אפילו עגבנית שרי, ששרי לקטוף אחד ולאכול אפילו בחצר המשתמרת, מכל מקום בקטף שנים, הרי זה צירף ואסור לאכול בלי מעשר.

נמצית למד שאחר שקטף את הפירות הללו בחצר, מתחייב במעשרות, ולא יועיל אם יכניסו דרך החלון, כיון שכבר צירף, בזמן הקטיפה והתחייב במעשרות. ואין לדמות האי דינא לגג הבית שכתב הרמב"ם בהל' מעשר (פ"ד ה"ג) שאינו קובע למעשר, כיון ששם לא משתמש בצרכי הבית אלא אם הוא פחות מד' אמות ובטל לבית. אך מרפסת שיש בה צרכי הבית הוי כדין גינה שמקצת ממנה פנוי לתשמישי חצר, שהיא קובעת כדין חצר, וכמבואר ברמב"ם בהי"ד שם.

אם כן לכאורה בכל גווני נראה שלא יועיל מה שהצעתם לקטוף את העגבניות, ולהכניסם דרך החלון, כיון שעם הקטיפה כבר נצטרפו, והתחייבו במעשרות.

למעשה יש לדעת כי המרפסת כל שהיא מקורה דינה כבית, וחייב בהפרשה אולם ללא ברכה, ואם אינה מקורה חייב בהפרשה עם ברכה. וכל שקטף שתים צירף ולא יועיל אם יכניס מהמפרסת לבית דרך החלון.

כל זה הוא הנלענ"ד, ואדרבה יאסוף הילדים סביבו ויאמר להם כמה רצה משה רבינו ע"ה בחיר הנבראים וגדול הנביאים, להכנס לארץ ישראל רק כדי לקיים מצוה זו של תרומות ומעשרות, ואנו זוכים לכך, ואין לך חינוך חיובי גדול מזה.

בברכה

שניאור ז. רווח

הרה"ג
משה יהודה לנדאו
שליט"א

מרבני המכון

הפרשה בפירות שלא היתה להם שעת הכושר [חלק ב']

סיכום חלק א.

בחלקו הראשון של המאמר הבאנו את דברי הגמ' בפסחים לג. שפירות שלא היתה להם שעת הכושר לאכילת הכהן, כלומר שמשעה ראשונה שהיה ניתן להפריש תרומה מהפירות היתה התרומה אסורה לאכילת כהן, לא חלה התרומה מפירות הללו, מאחר שנאמר בתורה "תתן לו", ואלו לא היו ראויים מעולם לתת לו לאכילה, שהיא עיקר ההנאה מהפירות.

הבאנו שרוב הראשונים נקטו שדין זה קיים להלכה, אלא שהרמב"ם לא הביא דין זה, ויש מהאחרונים שסברו שהרמב"ם לא נוקט להלכה כתירוץ זה. ויש שחלקו וסברו שגם להרמב"ם זו ההלכה. ומהא"ש הבאנו שמדייק זאת בדברי הרמב"ם. ולהלכה כתבו החזו"א ואחריו בד"א, וכן הגרשז"א, שדין זה קיים להלכה.

הובאו דעות האחרונים האם כשלא היתה שעת הכושר לפירות, דינם שפטורים מתרומה, או שחייבים אלא שמהם א"א להפריש, אבל ניתן להפריש ממקום אחר עליהם, או שאי אפשר להפריש אפילו מפירות חייבים עליהם, ונמצא שלפירות אלו אין תקנה כלל, ויישארו בטבלם. והבאנו שהעיקר להלכה הוא שפירות אלו פטורים מהפרשה.

הבאנו את דברי החזו"א שכתב שבזה"ז אין כ"כ נפ"מ בדין זה מאחר שמדרבנן חייבים גם פירות שלא היתה להם שעת הכושר. ומקורו מדברי רבינו עובדיה מברטנורא. והבאנו שגם בדרך אמונה כתב שלכאורה אין דיוק מדברי רבינו עובדיה. ועוד שאלנו שמדברי הבריייתא משמע שבכה"ג אין תרומתו תרומה כלל. ומ"מ בד"א כ' שאפשר שחייב מדרבנן כמו שאר דברים שאין ניכר בהם ההיתר. אלא שכתבנו שגם לדבריו עדיין לכאורה היא כהפרשה לחומרא, ואין להפריש ממנה על חיוב גמור, וכן אפשר שאין לברך על הפרשה זו.

ו. פירות שלא היתה להם שעה"כ מחמת איסור דרבנן, ובוזה"ז

במנח"ש סי' נח אות ג דן לומר שמסתבר שאפילו אם טומאת הפירות קודם שעת הכושר היתה בטומאה דרבנן, נחשב שלא היתה שעת הכושר אפילו בזמן שחייב ההפרשה היה מן התורה, שהרי מ"מ אינו ראוי לאורו. וכ"ש בזמן הזה שחייב ההפרשה אינו מן התורה, ודאי שהאיסור דרבנן לאכול מחשיב כנתינה שאינה ראויה לאכילה. ומביא שכן כתבו הא"ש (שם סוף ב), והעמודי אור (סי' עג).

ואין לטעון ולומר שבזמן הזה בלא"ה התרומה אינה נאכלת מחמת טומאת הגוף, וא"כ יש מקום לומר שדין תתן לו ולא לאורו אינו נוהג בזה"ז, שהרי הכהן אינו יכול לאכול, וע"כ

הפרשה בפירות שלא היתה להם שעת הכושר | מאמרים ותשובות

שתקנת חכמים נאמרה להפריש בזה"ז בכל אופן, אף כשלא מתקיים דין "תתן לו". אולם דוחה זאת במנח"ש, גם מחמת שתקנת חכמים להפריש נתקנה בשעה שעדיין היה אפר חטאת, והכהנים היו יכולים להיטהר, וגם מפני שבעצם התרומה בזה"ז ראויה לאכילת כהן, אלא שיש מניעה מהכהנים לאכול, משא"כ תרומה טמאה או חמץ אין כאן תרומה ראויה כלל.

מאידך, לעיל הבאנו את דברי החזו"א בליקוטים לזרעים שדייק מדברי רבינו עובדיה מברטנורא שמדרבנן חייבים אף שלא היתה שעה"כ. ואמנם כבר כתבנו לעיל שלכאורה אינו דיוק, וכ"כ בד"א. ובד"א כתב שמטעם אחר יש לחייב בזה"ז, מאחר שאינו ניכר הפטור. ומ"מ לכאורה אין מקור ברור לדינם שמדרבנן יש חיוב להפריש [ובפרט שלדעת הסוברים שכשלא היתה שעה"כ לא מועילה הפרשה, לא יתכן שרבנן הוסיפו דין בזה].

ז. חיוב מעשרות ותרומת מעשר כשלא היתה שעת הכושר.

הפסוק "תתן לו" שממנו נלמד שאינה תרומה כשלא היתה לה שעת הכושר נאמר לגבי תרומה. ולא מצינו במפורש מה הדין כשלא היתה שעת הכושר למעשרות, כלומר כשמעולם לא היה מעשר ראשון ראוי לאכילת הלוי, ומעשר עני לעני. אמנם מאחר שעל דרך כלל למדים דיני מעשרות מהאמור בתרומה ולהיפך, מסתבר שגם במעשרות שייך דין זה. ולפי האמור לעיל שדעת ר"פ שכשלא היתה שעה"כ פטור מתרומה, א"כ ה"ה יהיה פטור ממעשר כשלא היתה שעת הכושר למעשר. ולפי זה במקרה המובא בגמ' שם שהחמיצה התבואה במחבור, ונתלשה בפסח, ואינה ראויה לאכילה, אינה חייבת גם במעשרות. וכן נוטה לומר במנח"ש (סוסי"י נח).

אלא עדיין נשאר לברר מה הדין במקרים שהובאו לעיל, שנטמאו הפירות לפני שעת הכושר, וא"א ליתנם לכהן, אבל את המעשרות ניתן לתת ללוי ולעני, שהרי יכול לאוכלו בטומאה, האם יהיה חייב במעשרות אעפ"י שפטור מתרומה.

המהרי"ט אלגאזי (הל' חלה אות ב סוד"ה והן לענין) כתב שבכה"ג פטור ממעשרות, וכ"כ החזו"א (שם בסוגריים) שדין מעשר לא נתבאר, אבל נראה שכל שאינו חייב בתרומה אינו חייב בשאר הפרשות. וכ"כ במנח"ש סי' נט סק"א. אלא שלעומתם, באו"ש שם הי"ז [הובא לעיל] מבואר שבכה"ג חייב במעשרות, ע"ש שביאר בכך את לשון הרמב"ם בהל' תרומות פ"א הכ"ב לענין פירות חו"ל שנכנסו לארץ.

ומ"מ לפי השיטות שהובאו לעיל שגם בתרומות חייב כשלא היתה שעה"כ, אלא שאינו יכול להפריש, ודאי שחייב במעשרות. אלא שלדעת הסוברים שא"א להפריש תרומה על פירות אלו אפילו ממקום אחר אין כל נפ"מ בנידון זה שהרי מ"מ כל הפירות טבולים לתרומה, ואסורים באכילה.

*

ולדעת האו"ש הנ"ל שהפטור מתרומה כשלא היתה שעת הכושר אינו פטור ממעשר שיש לו שעת הכושר, יש לדון האם גם בתרומת מעשר נאמר הדין תתן לו ולא לאורו, ויהיה פטור כשלא היתה שעת הכושר, או שדין תתן לו נאמר בתרומה בלבד, אבל בתרומת מעשר חייב אף שלא היתה שעת הכושר. והנה לעיל כתבנו שנראה שמתרומה נלמד למעשרות שכשלא היתה להם שעת הכושר פטור, ולפי זה כ"ש בתרומת מעשר. וכ"כ במהרי"ט אלגאזי (חלה אות ב בסוד"ה והן).

מאמרים ותשובות | הפרשה בפירות שלא היתה להם שעת הכושר

אלא שהגרשז"א במנח"ש סי' נט אות ד שואל על האו"ש שלדבריו פירות הבאים מחו"ל יהיו פטורים גם מתרומת מעשר לפי מש"כ האו"ש שפטורים מתרו"ג, וזה ודאי אינו [לענ"ד עיקר קושייתו היא שהאו"ש רצה לבאר עפ"י דבריו את לשון הרמב"ם לגבי פירות חו"ל שנכנסו לארץ שחייבים במעשרות ולא הזכיר שחייבים בתרומה. ושואל הגרשז"א שלא מסתבר לומר שחייבים במעשרות הכוונה ללא תרומת מעשר]. ולכן דן לומר שבתרומת מעשר לא נאמר הפטור של תתן לו, ומביא ראיה נפלאה, שהרי מצינו בגמ' בבכורות יא: שלומדת מפסוק שפירות שנקנו מגוי פטורים מנתינת תרומת מעשר, אף שחייב להפריש, הרי שיש אפשרות לגבי תרומת מעשר שיש חיוב הפרשה בלי חיוב נתינה, וא"כ דין הנתינה אינו תנאי מעכב לעצם ההפרשה, ומוכח שעיקר הפרשת תרומת מעשר אינה קשורה לנתינה.

אמנם כתב לדחות ראייה זו, שהגם שמצינו שיש אפשרות שפטור מנתינה בתרומת מעשר, אך אין זו הפקעה מנתינה, ואם ירצה לתת לכהן לא תהיה זו מתנה בעלמא אלא נותן לכהן תרו"מ, אלא שמדיני התרומה שאין צריך לתת, אבל עדיין יש כאן הפרשה השייכת למצות נתינה. ע"ש. וא"כ לדינא נראה שפטור שעת הכושר שייך גם לתרומת מעשר.

ומ"מ אם נימא שפטור תתן לו אינו אלא בתרומה, היה ניתן למצוא פתרון לבעיית הפירות שקיימת לשיטת השאג"א שהובא לעיל, שסובר שכשלא היתה שעה"כ נשארו הפירות בטבלס וא"א לתקן. ולפי זה יכול להפריש תרומת מעשר לפני מירוח, ופירותיו יהיו מתוקנים, שהרי הכלל הוא שהמפריש תרו"מ לפני מירוח פטור מתרו"ג.

ח. מעשר שני שלא היתה לו שעת הכושר לאוכלו בירושלים, והנפ"מ למעשה לפרוטה חמורה

גם לענין מעשר שני שלא היתה לו שעת הכושר מסתפק הגרשז"א [לדעת הסוברים שגם כשאין שעת הכושר לתרומה מ"מ במעשר חייב], לגבי פרי שלא היתה לו שעה"כ לאכילה בירושלים [כגון שנטמא], שזהו עיקר תכליתו, האם פטור מהפרשה. והנה כבר הבאנו שהגרשז"א נוטה שכשם שפטור זה קיים בתרומה כך במעשר, ומ"מ יש להסתפק במע"ש, מפני שניתן לפדותו כשהוא טמא, ויקנה בכסף הפדיון פירות טהורים בירושלים, וא"כ לכאורה נקרא שיש לו שעת הכושר, מ"מ יש להסתפק ולומר שעיקר תכלית הפירות להעלותם לירושלים, וא"כ אף שיכול לפדותם מ"מ נקרא שלא היתה שעת הכושר לפירות הללו, ואולי יהיה פטור. כן נלענ"ד כוונת ספיקו של הגרשז"א.

ועוד יש לדון שמא מעשר שני שונה מתרומה וממעשרות, שהרי במע"ש אין נתינה לאחר, ומאחר שהלימוד לפטור כשלא היתה שעת הכושר נלמד מ"תתן לו" אפשר שמע"ש שאינו בדיני נתינה לא התמעט, אף כשלא היתה לו שעת הכושר להיאכל בירושלים. אמנם מאידך אפשר שכשם שבמתנות ששייך בהם נתינה, שהיא עיקר סיבת שם טבל בפרי, כשלא היתה שעה"כ פטור, ה"ה במע"ש שעיקרו אכילה בירושלים, יהיה פטור בכה"ג.

והנה יש נפ"מ גדולה למעשה בנידון זה במע"ש, לגבי מטבע לפדיון מע"ש, שמתפיסים בה פרוטה חמורה שניתן יהיה לפדות עליה מע"ש פחות משו"פ. כלומר, מי שרוצה לחלל מעשר שני שאינו שווה פרוטה אינו יכול לחלל אלא אם כן יש לו מטבע שכבר חיללו עליה מעשר שני שהיה שווה פרוטה, וכבר נתפס במטבע שווה פרוטה ממעשר שני, ואז יכול לחלל על אותה מטבע כפי הערך שעדיין לא נתפס בה מעשר שני [לדוגמא, מטבע שערכה הוא 10 פרוטות, אם כבר נתפס בה ערך של פרוטה, אפשר להמשיך ולחלל

הפרשה בפירות שלא היתה להם שעת הכושר | מאמרים ותשובות

עליה 9 פרוטות נוספות עד שתתמלא המטבע. וכידוע, ניתן להצטרף ל"בית המעשר" של המכון, ועי"כ יוכל להפריש ולחלל באופן מהודר על המטבעות שהמכון מכין. ולכן יש להכין מטבע שכבר נתפס בה חילול כדין. והנה הפרוטה שנתפסה במטבע זו צריכה להיות בדרגת חיוב היותר חמורה, מפני שכדי להתפס בה חילול של מע"ש שדרגתו חמורה יותר, כגון דגן תירוש ויצהר מהמקומות שחייבים מעיקר הדין, א"א להשתמש במטבע שנתפס בה מעשר שני שדרגתו נמוכה, שאפשר שכלפי הדרגה החמורה אין זה חיוב כ"כ. ומשום כך משתדלים להתפס בפרוטה החמורה את דרגת החיוב היותר גבוהה. הזמן הבעייתי שצריך למצוא בו פרוטה חמורה הוא אחר שעת הביעור שבשנה רביעית ושביעית, כלומר אחר חג הפסח, שהרי בשעת ביעור מעשרות מבערים את כל הפרוטות הקודמות, וצריך ליצור פרוטות חמורות חדשות בדרגה הגבוהה. וכידוע, בשנה הרביעית אחר הפסח אין עדיין יין של שנה רביעית, וכדומה, ולכן יש המשאירים יין שעדיין לא נגמרה מלאכתו [שאז אין חיוב להפריש ממנו תרומ"מ ולבערם] שהוא משנה שניה משנות המעשר, שהיא שנת מעשר שני, ולאחר הפסח עושים בו גמ"מ, ומפרישים תרומ"מ, ומחללים את המע"ש על פרוטה במטבע, והיא הפרוטה החמורה. ולהאמור אם לא היתה שעה"כ להפרשה זו, אם הפירות פטורים גם ממע"ש נמצא שלא חלה ההפרשה והפדיון, ואין כאן פרוטה חמורה!! וגם לדברי החזו"א והד"א שהובאו לעיל שיש חיוב מדרבנן להפריש גם בכה"ג, ודאי שאין זו פרוטה בדרגת חיוב גבוהה, אלא אדרבא, בדרגת חיוב נמוכה. ולהלן נדון אם בבציר לא היתה לענבים שעת הכושר.

ט. הדין בפדיון נטע רבעי

פירות שנה רביעית לאילן הינם פירות רבעי, ודינם כמע"ש להיאכל בירושלים, או לפדותם ולהעלות את דמיהם לירושלים. וגם בזה"ז אסור לאוכלם ללא פדיון. וראה בס' עץ השדה אם חיובם בזה"ז מן התורה או מדרבנן כמע"ש. ורבים מדיני רבעי נלמדים ממע"ש, וכן להלכה וכדעת ב"ה [ראה משנה פאה פ"ז מ"ו, ובמע"ש פ"ה מ"ג. ובירושלמי שם ושם בביאור מחלוקת ב"ש וב"ה לפי רבי ולפי רשב"ג. ורמב"ם הל' מע"ש ריש פ"ט, ורשב"א ב"ק סט. שהגדיר שלב"ה "נלמד ממע"ש לענין קדושתו, כלומר לפדיונו ולחומשו ולביעורו ולהיותו ממון גבוה"]. ולפי זה יש לעיין גם לפי הצד שבמע"ש קיים פטור זה, האם גם לרבעי ניתן ללמוד ממע"ש, או שא"א ללמוד ממע"ש שהרי במע"ש עצמו לא נכתב אלא נלמד מתרומה.

ומ"מ לכאורה אין נפ"מ בכל זה לנטע רבעי, ולא מיבעיא לדעת הסוברים שניתן לחלל רבעי במחובר [וכפי שמוכח בסוגיא בב"ק סט., וכ"ד התוס' ועו"ר שם], א"כ לא מצוי פרי שלא היתה לו שעת הכושר מלפני הבאת שליש. ואפילו לדעת הרמב"ם שאין נפדה במחובר [שלמדים ממע"ש לזה, וכן פסק בביאור הגר"א סי' רצ"ד סק"ט להלכה, ודלא כהש"ך ועוד], מ"מ קדושתו במחובר, ואינו דומה בזה למע"ש, שכשלא היתה שעה"כ חל פטור ואינו נעשה טבל, משא"כ רבעי שחלה קדושת רבעי לכאורה יועיל חילול. וצ"ע.

י. לאור כל האמור לעיל יש לדון להלכה בזה"ז.

מי שמלקט את פירותיו בעודם רטובים ממי גשמים או מטל, וניחא לבעלים שהם לחים כשהם תלושים, הרי שבשעת הלקיטה עצמה הם מוכשרים לקבל טומאה, ואם מלקטם ביד, נמצא שלא היתה להם שעת הכושר, שהרי כולם טמאים בזה"ז. ובכל הפירות

מאמרים ותשובות | הפרשה בפירות שלא היתה להם שעת הכושר

והירקות הנלקטים, שעת הכושר שלהם היא שעת הלקיטה, שהרי לפני כן לא מועילה קריאת שם תרומות ומעשרות בהם.

והנה דרך הלקיטה ברוב הפירות היא לקיטה של כל פרי בפנ"ע, כלומר שהמלקט נוגע בפרי עצמו, ולפי זה, פירות שנלקטו בעודם רטובים וניחא לבעלים בכך נטמאו. וא"כ נוצרת בעיה, כיצד ניתן להפריש תרו"מ, הרי על כל פרי קיים חשש שהוא נלקט בעודו רטוב ולא היתה לו שעת הכושר, ומפריש ממנו על פירות שהיו יבשים בלקיטה [קטיף הפירות מתחיל אצל חקלאים רבים בשעות הבוקר המוקדמות, ועדיין הטל עליהם, ובפרט בתחילת הקיץ?]

ולכאורה גם כאשר המלקט אינו בעל הבית, אלא פועל, קיימת בעיה זו, ואף שמבואר בגמ' בב"מ כב. שרק כשיודע הבעלים וניחא לו במשקה שעליהן, רק אז הפרי מוכשר לקבל טומאה, כמבואר בגמ' שם למ"ד יאוש שלא מדעת לא הוי יאוש, והלכה כמותו, מ"מ באופן זה שבעה"ב יודע שפועליו יורדים לפנות בוקר ומלקטים, והבעלים יודע שבשעה זו יש טל, וניחא ליה, הרי זה מוגדר כידיעה, וכפי שמבואר בגמ' שם כא: לגבי תמרים הנופלות לרה"ר "תמרי מידע ידיע", דהיינו שהבעלים יודע שהם נופלות, וחשיב יאוש מדעת [ודוחק לדחות ולומר שלפי תירוץ הגמ' שם כב: שגם למ"ד ישל"מ הוי יאוש מ"מ צריך הבעלים שידע בשעת ההכשר שיש משקים על הפירות, ולומד זאת מהפסוק "וכי יתן", וא"כ למסקנא צריך ידיעה גמורה גם למ"ד ישל"מ לא הוי יאוש. זה דוחק לענ"ד, אלא גם למסקנא מועילה ידיעה כללית שיש טל והפירות לחים].

נמצא שבכל לקיטה כשהפירות רטובים, יהיו פטורים הפירות כדין פירות שלא היתה להם עת הכושר, וא"כ קשה מדוע לא חוששים בהפרשה שמא מפריש מפטור על חיוב? וכן צ"ע כיצד מברכים על הפרשות מסופקות אלו? ואף אם נוקטים למעשה כדברי החזו"א והד"א שיש להחמיר מדרבנן מ"מ קשה מדוע אין חוששים בהפרשה מפטור על חיוב. וכן קשה מדוע לא נחשוש שחלק מהאחד ממאה מהפירות שהופרשו לתרומה ולתרומת מעשר הינם פטורים שלא היתה להם שעת הכושר, ואפשר שאין שיעור תרומות שם, והפירות נשארו בטבלס?

ושמא מה שהטל עליהם בתלוש אינו מוגדר כשמח ורוצה בהם, שאף שבעודם במחובר ידוע שהטל גורם מתיקות בפירות [וזה ידוע לחקלאים כיום, כפי שאמר לי חקלאי], מ"מ אפשר שאין לו ענין כ"כ בלחות זו כשהם תלושים, ואין זה נקרא שניחא ליה במשקים. וצריך שיהיה לרצונו בתלוש, ומה שהיה לרצונו בעודו במחובר אין דינו כמשקה שתחילתו לרצון, כמבואר ברמב"ם הל' טו"א רפ"ב, ע"ש. ומה שנאמר בגמ' בב"מ שם שעודה הטל עליהם ושמח, היינו שמח שהפרי לח עכשיו ונראה טרי ללקוח, וזה לא שייך במציאות ימינו.

עוד יש להוסיף ולדחוק שנוהגים להקל בזה מפני שסומכים על החזו"א ודרך אמונה שאפשר שחייבים בהפרשה מדרבנן, אלא שהחזו"א עצמו נוקט שאין להפריש מדבר שחיובו הוא משום תרי דרבנן על מה שהוא חד דרבנן. ואולי מצרפים לזה שבדרך כלל גם הפירות הרטובים אין המשקה טופח עליהם בשעת הלקיטה. ויש עוד לעיין בזה.

יא. הבעיה בענבי יין.

אלא שבענבים הנבצרים ליין קיים חשש בזה תמיד, ואפילו כשהם יבשים לפני לקיטתם, שהרי ההלכה היא שהבוצר לגת הוכשר לקבל טומאה (גמ' שבת יז.). וכ"פ הרמב"ם הל'

הפרשה בפירות שלא היתה להם שעת הכושר | מאמרים ותשובות

טומאת אוכלין פי"א ה"א, וז"ל: "הבוצר ענבים למכור בשוק או לייבשן, לא הוכשרו לטומאה עד שיפלו עליהן משקין, כשאר האוכלין. אבל הבוצר לדרך הוכשר לטומאה ואע"פ שלא נפלו משקין על הבציר כלל, ואם נגעה בו טומאה נטמא. ודבר זה הוא גזירה מדברי סופרים. ומפני מה גזרו על הבוצר לגת שהוא מוכשר, שפעמים אדם נכנס לכרמו לידע אם הגיע להיבצר, וסוחט אשכול של ענבים לבדוק בו, ומזלפו ע"ג הענבים הבצורות, שהרי הכל לדריכה עומד. ועוד, מפני שאינו מקפיד עליו, הרי הוא מתמעך ויצאו מימיו, והרי הוא מקפיד שלא יזובו מימיו לארץ, ונמצא מוכשר בהן, לפיכך גזרו שהבוצר לגת הוכשר". עכ"ל.

ולפי זה, כל שאדם טמא [ובזה"ז כולם טמאים], או כלי טמא, נוגע בענבים ליין בשעת הבצירה, הענבים טמאים, ונמצא שלא היתה להם שעת הכושר. ואע"פ שגזירת הבוצר לגת אינה אלא מדרבנן, הן הבאנו לעיל את דעת האחרונים שאפילו כשהסיבה שלא היתה שעה"כ היא מחמת איסור דרבנן, גם זה נחשב שלא היתה שעה"כ, ולא מתקיים בכך "תתן לו" [ואם המשקה זב על הענבים בשעת הבצירה, הרי הוכשר מן התורה]. וכבר כתבנו שאף לפימ"ש"כ החזו"א ובד"א שיש להחמיר להפריש מהם תרו"מ, מ"מ נראה שאין לברך על הפרשה זו, ועפ"י מש"כ לעיל.

ואמנם אם בשעת הבצירה לא נוגע הבוצר בענבים עצמם אלא בשריג שהענבים תלויים בו, אינם נטמאים, ואף שידות האוכלים נטמאים ומטמאים, מ"מ בענבים ליין אין להם ידות, כמבואר ברמב"ם הל' טו"א פ"ה ה"ו, שאין להם צורך בידות. אלא שלפי בירור שערכתי אצל הגרא"ש י. שליט"א אמר לי שאף שהפועל חותך בשריג עצמו אולם הוא חייב לאחוז בענבים שלא יפלו. ולפי זה בבצירה ידנית קיימת בעיה שמשעת הבצירה טמאים הענבים, ולא היתה להם שעת הכושר מעולם.

אלא שכיום הבציר התעשייתי נעשה בחלקו הגדול ואף ברובו ע"י מכונות הנקראות בוצרות [וככל שחולף זמן השימוש בבוצרות גובר ותופס את מקום הפועלים]. הבציר ע"י המכונה נעשה ע"י חבטות של המכשיר בגפן ובענבים, ובכך הם נופלות עם המשקה שזב מהם לתוך מסוע, ומשם לבית קיבול שבבוצרת. והנה אם חלקי מכונות אלו עשויים ממתכות, הרי הם מטמאים את הענבים אם נוגעים בהם, שהרי כלי מתכות טמאים אפילו שהם מ' סאה [רמב"ם הל' כלים פ"א ה"ט]. אלא שאמר לי הגרא"ש י. שליט"א שחלקים אלו עשויים בדרך כלל מפלסטיק, ולפי זה לא נטמאים הענבים מיד בבצירתם. ואמנם אפילו אם החלקים עשויים ממתכות, מ"מ חלק מהענבים שנופלים למסוע מחמת הטלטול והחבטות, לפני שנוגעת בהם המכונה.

ולפי זה, גם אם חלק מהענבים נטמאו, מ"מ חלקם או רובם לא נטמאו מיד, וחייבים בתרו"מ וניתן להפריש מהם, וא"כ אף אם מעורב פטור מ"מ יש בילה בלח, שהרי הפרשת תרו"מ נעשית מהיין, ומועילה ההפרשה.

יב. שעת הכושר בפירות חו"ל שנכנסו לארץ ופירות נכרי בארץ ישראל.

הגדרנו לעיל, שפירות מוגדרים כפירות שהיה להם שעת הכושר אם היה זמן כלשהו שבו היה ניתן להפריש ולהחיל שם תרומה על הפרי, והפרי היה ראוי מצד עצמו לאכילת הכהן. בדרך כלל זמן זה הוא משעת התלישה ואילך.

אלא שבפירות שגדלו ביד נכרים בארץ ישראל יש הסוברים [שיטה זו ידועה כשיטת הכס"מ] שאפילו שנוקטים שאין קנין לגוי בא"י להפקיע מתרו"מ, מ"מ בעוד שהם ביד

מאמרים ותשובות | הפרשה בפירות שלא היתה להם שעת הכושר

הנכרים פטורים הפירות מתרו"מ אפילו כשהם תלושים, ואפילו לאחר שיקנה הישראל עדיין א"א להפריש עד שיעשה הישראל בפירות גמר מלאכה [שאם הגמ"מ היה ביד הנכרי פשוט שפטורים הפירות מתרו"מ]. ולפי זה, שעת הכושר שלהם היא בשעה שנגמרת מלאכתם. ולפי זה בכל ענבי יין הנקנים מגוי, וכן בזיתי שמן, גם כשגמ"מ ביד ישראל, מ"מ לא תהיה להם שעת הכושר, שהרי מתחילת גמר מלאכתם המשקה זב מהם, וכל הנוגעים בהם טמאים ומטמאים אותם.

וכבר דנו הראשונים והאחרונים בהרחבה בזה. הרמב"ם כתב שבפירות אלו אין קנין לנכרי להפקיע מתרו"מ, "לפיכך אם חזר הישראל ולקחה ממנו אינה ככיבוש יחיד, אלא מפריש תרו"מ...", משמע שכל זמן שלא לקחה ממנו אינו מפריש. וכן דייק בכפתור ופרח פ"ד שכתב "דלדעתו כל זמן שהקרקע ביד גוי הפירות פטורים". וכ"כ המאירי בב"מ קא., ובע"ז כא., ומהר"י קורקוס בהל' מעשר פ"ו הי"ב, והכס"מ על הרמב"ם שם, ובהל' יג, כ, ובהל' שמו"י פ"ד הכ"ח, ובבכורים פ"ב הט"ו, ועוד. ולפי זה כתבו בצפנת פענח וכן במעדני ארץ על הרמב"ם הנ"ל שהמתארח אצל גוי יכול לאכול מפירותיו שלא נגמ"מ אפילו אכילת קבע, וכן לא תועיל הפרשה שנעשית כשהפירות ביד הגוי, למה שיתחייבו כשיבואו ליד ישראל. יתירה מכך, יש מהאחרונים שסוברים שגם לאחר שהגיעו הפירות ליד ישראל, כל זמן שהישראל לא גמר את מלאכת הפירות עדיין לא חל חיוב, וממילא יתכן שיכול לאכול קבע, ואם תרם הישראל אז, אין תרו"ת, כיון שהפירות עדיין אינם בחיוב [כ"כ האהל אברהם סי' מה, שאילת דוד יו"ד יח, וצפ"פ תרומות פ"א ה"ה. וראה במעדני ארץ תרומות פ"א הי"ד אות ו, ובמנח"ש שם סוס"י נח]. אמנם מאידך ראשונים רבים סוברים שגם כשהפירות עדיין אצל הגוי יכול להפריש תרו"מ, ואין דינם כפירות חו"ל שלא שייכת בהם הפרשה. כ"כ רש"י בגיטין כג: ובקידושין מא., וכ"ה ברמב"ן ורשב"א וריטב"א, וראשונים נוספים בקידושין שם, וכ"כ בתוס' בבכורות יא.: ובע"ז כא. ד"ה דהא, והר"ש בפאה פ"א מ"ו. וגם רבים מהאחרונים סוברים שגם כשהפירות ביד הגוי אין קניינו קנין להפקיע ממעשר, ויש שביארו זאת גם בדעת הרמב"ם. כן דעת המבי"ט ח"א סי' כא, ובנו אחריו המהרי"ט סי' מג, וכן הפר"ח על הרמב"ם והגר"א על השו"ע בסי' שלא סק"ח, והפאת השלחן סי' טז סק"מ וס' כג סקט"ז, וכ"ד אחרונים נוספים. וכן דעת החזו"א להלכה בשביעית סי' ג סק"ה, וע"ש סי' א סק"ג, ובמעשרות סי' ד סק"ג. וראה במעדני ארץ תרומות פ"א הי"ד אות ו ואות ז שתי נפ"מ נוספות הנובעות מהמחלוקת הנ"ל, לגבי פירות שאינן בני גורן שהגמר מלאכה שלהם הוא במילוי הסל וכדו', ולגבי גוי שליפט ענבים לייך ומכרם לישראל, והישראל נמלך לאוכלם, אם חייבים בתרו"מ.

ובפירות חו"ל שגמ"מ בארץ קיימת בעיה זו ביתר שאת, שבזה פשוט יותר שאין להם שעת הכושר בהיותם בחו"ל. וכתב במנח"ש שם שנראה שגם לאחר שנכנסו לארץ פטורים כל עוד לא התחילה בהם גמ"מ.

בעיה זו מצויה בענבי יין שנקנים מחו"ל, והיין נעשה בארץ, וכן בפירות שגדלים בערבה הדרומית, במקומות המוגדרים כחו"ל, ומלאכתם נגמרת במקומות המוגדרים כא"י.

יג. צ"ע הלכה למעשה בתרו"מ ובפרוטה חמורה למע"ש

ולפי כל האמור לעיל הקשה במנח"ש שם מדוע לא חוששים להלכה ולמעשה בכל פירות אלו שלא היתה להם שעת הכושר, ובפרט לשיטות שפירות אלו חייבים בהפרשה אלא שא"א להפריש מהם, בין אם אפשר להפריש עליהם ממקו"א ובין אם א"א קשה מאד מדוע לא חוששים זה להלכה ולמעשה. ויש להוסיף שגם לשיטות שהובאו לעיל שפירות

הפרשה בפירות שלא היתה להם שעת הכושר | מאמרים ותשובות

אלו פטורים מתרו"מ, יהיו פטורים, וכשמפרישים ומברכים על הפרשה, זו ברכה לבטלה. ואף לפי מש"כ בחזו"א ובד"א שיש להפריש, מ"מ כתבנו שמאחר שאין מקור ברור שיש בזה חיוב דרבנן, שמא אין לברך על הפרשה זו. וכמו כן יש להיזהר בזה שלא להפריש מהפטור על החיוב [וראה במנח"ש שם מה שניסה לתרץ תירוץ דחוק לחומר הקושיא, אלא שדוחה דבריו. וראה גם בד"א תרומות פ"ב הי"ד בביה"ל].

ובעיקר יש להעיר בזה שלאור האמור לעיל לא נכון ליצור פרוטה חמורה למע"ש מענבים שנבצרו לייין, ובדאי לא באותם שנבצרו בבצירה ידנית, וכאמור לעיל שכדי ליצור פרוטה חמורה צריך שתהיה ההפרשה בדרגת חיוב הגבוהה, ובמקרים אלו ספק אם חל שם מעשר שני על הפירות. אמנם בענבים שהם נטע רבעי, שקדושים מאליהם במחובר, לכאורה לא שייך דין זה, ואפילו נטמאו בתלישתם ניתן ליצור מהם פרוטה חמורה, וכאמור לעיל [וראה מש"כ בזה בס' עץ השדה פי"ד סל"ו שראוי לכתחילה ליצור פרוטה חמורה מנטע רבעי, מאחר שרבים הסוברים שנט"ר בזה"ז מדאורייתא. ואף שבד"כ אין נפ"מ בדרגת חיוב זו, שהרי לא מצוי כלל שבנטע רבעי אין שו"פ, שהרי כל הפרי נפדה, בשונה ממע"ש שרק פחות מעשירית ממנו].

יד. שעת הכושר לענין הפרשת חלה.

לענין הפרשת חלה בנטמא הקמח קודם נתינת מים כבר כ' בס' תבואת השדה פ"א סי"ח שחייב בהפרשה ומפרישים ממנו אף שלא היתה לה שעת הכושר. ובהערה שם הבאנו מדוע שונה הפרשת חלה מתרומה בזה.

טו. מסקנת הדברים:

א. פרי שלא היתה לו שעת הכושר, כלומר שמתחילת הזמן שהיה ניתן להפריש מהפירות תרומות ומעשרות לא היה בהם היתר אכילה לכהנים, אי אפשר להפריש ממנו תרומה, ואם הפריש לא חלה התרומה. וכן נקטו רבים מרבתינו. ובדעת הרמב"ם שלא הזכיר דין זה נחלקו רבותינו אם סובר שאין פטור כזה. ומ"מ להלכה הבאנו שנוקטים שדין זה קיים להלכה.

ב. יש סוברים שפרי זה שלא היתה לו שעת הכושר אינו טבל ופטור מהפרשת התרומה. י"א שחייב בהפרשה וא"א להפריש ממנו אלא מפרי חייב, וי"א שא"א להפריש עליו גם ממקו"א, ונשאר בטבלו. וכתבנו שעיקר הכרעת הפוסקים כדעה ראשונה שפטור מהפרשה.

ג. גם פרי שלא היתה לו שעת הכושר לכהן מחמת איסור דרבנן, כגון שנטמא הפרי שטומאה דרבנן, נחשב כפרי שלא היתה לו שעת הכושר, אפילו כאשר חיוב הפרשת תרומות ומעשרות היה מן התורה. כן נראה הכרעת הפוסקים.

ד. גם בזמן הזה שהתרומה בכל מקרה אינה נאכלת לכהן, מ"מ אם לא היתה שעת הכושר לתרומה להיאכל לכהן מצד עצמה [ולא מצד טומאת הכהן] אינה תרומה, ואם היתה לה שעת הכושר, הרי זו תרומה, אף שאין כהן שיאכל אותה.

ה. בפשטות לא מצאנו שמדרבנן חייבו להפריש אף כשלא היתה שעת הכושר. וכן משמעות הגמ' ועוד. אלא שבחזו"א ואחריו בד"א כתבו שאפילו בפרי שלא היתה לו שעת הכושר יש להפריש מדרבנן [וגם לשיטתם, לא שייך דרבנן זה לשיטות שבלא"ה חייב להפריש אלא שלא מועילה בהם הפרשה]. ומ"מ מאחר שאין מקור ברור לדבריהם שיש

מאמרים ותשובות | הפרשה בפירות שלא היתה להם שעת הכושר

חיוב דרבנן, ברור שגם לדבריהם זהו חיוב בדרגת חיוב נמוכה [אולי מפני מראית העין שיחשבו שלא מפרישים, ראה בד"א], ואין להפריש מזה על חיוב דרבנן חמור יותר, וצ"ע אם לברך על הפרשה זו.

ה. פרי שאין לו שעת הכושר גם לאכילת הלוי והעני, כגון תבואה שבשעת הקצירה כבר החמיצה, ונקצרה בפסח, נראה פשוט שכשם שפטורה מתרומה כך פטורה ממעשר.

ו. ואם לא היה לפרי שעת הכושר לתרומה, אבל למעשר היתה לו שעת הכושר, לשיטות הנ"ל שכשארין שעה"כ חייב בתרומה אלא שא"א להפריש, א"כ מעשר ניתן להפריש [אלא שלשיטה שלא מועיל הפרשת תרומה על הפרי גם ממקו"א, אם כן בלא"ה הפרי ישאר באיסור]. אולם לסוברים שכשארין שעה"כ פטור מהפרשה, וכן עיקר להלכה, כתבו האחרונים שיהיה פטור ממעשרות, שלא נראה שפרי יהיה פטור מתרומה וחייב במעשרות.

אולם יש החולקים וסוברים שבשאר מעשרות חייב. ולשיטה זו יש להסתפק האם בתרומת מעשר חייב אף שאין לכהן בזה שעה"כ.

ז. לגבי מעשר שני שאין לו שעת הכושר לאוכלו בירושלים הבאנו שיש להסתפק האם פטור מהפרשה. ומ"מ עיקר הספק הוא לדעת הסוברים שפירות שפטורים מתרומה יהיו חייבים בשאר מעשרות, אבל לפי מש"כ שכשפטורים מתרומה פטורים גם משאר מעשר, לכאורה יהיו פטורים גם ממע"ש.

ח. נפ"מ למעשה תהיה בפירות שנלקטים רטובים מטל או מגשם, אם בעה"ב מרוצה בכך שהם רטובים כשהם תלושים, יהיו הפירות פטורים, וא"א להפריש מהם על אותם שנלקטו יבשים. ונראה שכן הדין גם אם בעל הפירות אינו יודע בפועל שהם רטובים, אבל יודע שהפועלים שלו מלקטים בעוד הטל על הפירות, ושמח בזה.

ט. ובענבי יין קיימת הבעיה אפילו כשהפירות יבשים בשעת הלקיטה, מאחר שנפסק להלכה שהבוצר לגת הוכשר, ונטמא אם נוגע טמא בפרי בשעת הלקיטה. וכתבנו שדווקא בבצירה ידנית יש לחשוש לכך, אבל בבצירה המכנית המצויה כיום, בבוצרות, חלקי המכונה הנוגעים בפרי הינם ברבים מהמכונות מפלסטיק, ובלא"ה חלק מהענבים יורדים למסוע ע"י נייעור ודפיקות וללא מגע, ולכן אף אם חלק נטמא מ"מ יש בילה בלח, וניתן להפריש.

י. ולפי זה הערנו על מי שיוצר פרוטה חמורה לחילול מעשר שני ע"י חילול יין, שלכאורה אם היין שמפריש ומחלל הינו רק מבצירה ידנית, נמצא שהפרוטה שמחלל את המעשר שני שלהם אינה בדרגת חיוב גבוהה. ויש לשים לב.

יא. בנטע רבעי לכאורה לא שייך פטור מחמת שלא היתה שעת הכושר, מאחר שאפילו לדעת הפוסקים שא"א לפדות במחובר, אולם הקדושה כבר חלה, ולא מסתבר שלא יהיה ניתן לפדותה.

יב. פירות חו"ל המובאים לארץ לפני גמ"מ, שעת הכושר שלהם היא במירוח בארץ, וע"כ אם הפירות טמאים קודם הרי שלא היתה להם שעה"כ. ובפירות גוי בארץ ישראל אפילו שנקטינן שאין קנין מ"מ תלוי דין זה במחלוקת אם בזה"ז יש קנין, וכן האם בעודם ביד גוי יש קנין לכו"ע עד שיגיעו ליד ישראל, ולשיטה זו שעה"כ היא במירוח, וכחו"ל.

יג. בהפרשת חלה חייבים אף כשבשעת הכושר לא ניתן היה להפריש.

הרה"ג
אליהו הכהן מונק
שליט"א

מו"צ דחניכי הישיבות ב"ב, רו"כ חו"מ,
מח"ס וילן בעמק, אהל המשפט, ועוד

תשובת הגאון החסיד שבכהונה הרב אליהו הכהן מונק שליט"א,
(נדפסה בקובץ אהל המשפט גליון מ), תשובה זו נשלחה לרב משה לנדאו
ע"י הרה"ג בעקבות מאמרו בגליון 142 141, בנידון כיצד ניתן
לתקן ולהפריש תרו"מ מפירות החייבים, שנמצאים כעת ביד גוי.
קיבלנו את רשותו של הרה"ג שליט"א לפרסם זאת.

הפרשת תרו"מ בפירות שנקנו מגוי, כשהמוכר התנה שישארו שלו עד שישלמו לו

שאלה: ישיבה בחו"ל קונה פירות מאר"י ממשווק גוי, וכפי החוק שם
במדינה עד שלא גומרים לשלם, הסחורה נשארת של המוכר. ודרך
מוסדות לשלם באשראי מאוחר, וכיון שאין שליחות וזכי' לגוי א"א לעשר
את הפירות. כיצד ינהגו?

כמו כן הנידון אי יש צד קולא כיון שאלו פירות אר"י שיצאו לחו"ל?

תשובה:

ת"ח אחד הציע שיועיל מעשר ע"י ישראל שיהי' פועל של הגוי [היינו שהגוי ישלם
לו על פעולת ההפרשה], וכידוע שהפתחי תשובה (חו"מ סי' תכז אות א) הביא דעת המחנה
אפרים (הל' שלוחין סי' יא) שצידד שכשפועל גוי בונה מעקה לישראל, יכול הישראל לברך
אף שאין לו שליחות, מ"מ מדין פועל מהני, עיי"ש עוד. ולפ"ז יתכן לומר דגם איפכא,
והיינו שהיהודי יהי' פועל של הגוי, ולמעשה בפשטות לא יהני דין פועל, כיון שבמעשר
יש חסרון דכל מאי דאיהו לא מצי עביד לא מצי משווי שליח. וצ"ע. ועי' בדרך אמונה
תרומות פ"ד סק"ז, ואכמ"ל.

א. ועצם התנאי שהפירות נשארים של המוכר עד התשלום לכאורה הוא תנאי שסותר את
המעשה, כי לא יתכן שנותן רשות לכלות דבר הנמכר וטוען שזה שלו עד שישלמו לו.
וכן מצוי גם בארץ ישראל שיש מפעלים שכותבים בתעודת המשלוח או בחשבונית

שהעיסקה מושלמת רק בגמר התשלום, והנוסח הזה נובע ממשפט הגויים שנהוג ע"י השליטים דכאן דאין מושג של "קנין" [וכמו בדירה שזה רוצה לקנות וזה למכור, ואעפ"כ אפשר להתחרט עד העברת הבעלות, שאז זה מציאות שהושלם המקח], ולפי"ז אין תוקף לתנאי. אמנם בגוי בחו"ל דזה תקנת השלטון יתכן דמהני התנאי מכח דינא דמלכותא. וגם באר"י יש לצדד שעיקר כוונתם היא רק מבחינה משפטית, שאם לא ישלמו להם יוכלו לקבל את הסחורה חזרה בלי הליך משפטי, ולכן עושים תנאי שעד השימוש זה שלהם.

ב. ואמנם פשוט שכל התנאי אינו אלא עד תחילת השימוש, כגון שאם קילף ירקות כבר אין למוכר מה לעשות איתם, ובוודאי שיש גמירות דעת לקנין. ולפי"ז המשגיח צריך לעשר בכל יום לאחר תחילת השימוש, שאז כבר זכתה בזה הישיבה.

ג. היה מי שרצה להקל בהפרשה זו כיון שיש פלוגתא בפירות אר"י שנתמרחו בארץ אי נפטרו ביציאתן לחו"ל כסתמת לשון השו"ע [יו"ד סי' שלא סי"ב], ובפרט באופן זה שהחוב הוא מכמה דרבנן, בזה"ז, לקוח, ואינו מדגן תירוש ויצהר. אמנם למעשה נקטו גדולי ההוראה שאין להקל, וכדלהלן.

דעת המחייבים דאם נתמרח באר"י לא נפקע החיוב ביציאה לחו"ל

ד. כתב הרמב"ם פירות אר"י שיצאו לחו"ל פטורים מן החלה ומן התרומות ומן המעשרות, שנא' "אשר אני מביא אתכם שמה" שמה אתם חייבים, ובחו"ל אתם פטורים [ולדעת הראב"ד גם בחו"ל חייבים מדרבנן].

ה. וכתב המשנה למלך שדברי הרמב"ם הם כשהחוב [היינו הגמר מלאכה] ה' בחו"ל, אבל אם נקבעו למעשרות בארץ שוב לא פקע, וכ"כ הרדב"ז שם, וכ"כ החינוך (מצוה רפד): "ונוהג בכל מקום כלומר שאסור לאכול הטבל של פירות אר"י בכל מקום". וכ"כ ברע"א במשניות (חלה פ"ב), וכן בהגר"ח על הרמב"ם, וכן מסיק למעשה באחיעזר (ח"ד סי' מג) שקשה לסמוך ע"ד הב"ח אחרי שמפורש בראב"ד ובמשל"מ להיפוך.

דעת הפוטרים אף בנתמרח באר"י, והכרעת הפוסקים שחייב

ו. והנה במנחת חינוך (מצוה רפד אות ח, יח) נקט בדעת הרמב"ם דהוי גזירת הכתוב דרק "שמה" חייבים וביצאו לחו"ל נפטרים, והביא רא"י מדעת הרמב"ם שפטור לקוח מהתורה הוא בנתמרח אצל המוכר [ודלא כראשונים שהפטור רק אם מתמרח אצל הלוקח], וחזינן דהדר מחיוב לפטור (וכ"כ הב"ח ביו"ד ריש סי' שלא), ובמעדני ארץ חילק דשאני לוקח דכלפיו לא נתחייב, משא"כ ביצא בחו"ל דאין סברא שיפקע. ובמשנת ר' אהרון (סי' מ אות ח) בתחילה צידד שיתכן להתחשב בדעה שנפקע בחו"ל, וכפי סתימת לשון הרמב"ם כדי להחשיב כספק חיוב, ומסיק דצע"ג לעשות ספק נגד הראב"ד והמשל"מ, וכתב דדברי המנ"ח אינם מכריעים.

ז. וע"ע במעדני ארץ (תרומות פ"א אות א') שהאריך בזה, והביא עוד מגדולי האחרונים דס"ל שאם נתמרח בארץ לרמב"ם חייב, עוד הביא מהאלי' רבה (או"ח סי' רח סק"ח) שיש עוד ראשונים דס"ל כהראב"ד דגם בנתמרח בחו"ל חייב מדרבנן, ותמה שהשו"ע סתם כהרמב"ם, ומסיק המעדני ארץ דאף בזה"ז דהוי דרבנן חייב בהפרשה.

דעות שלא הובנו ע"י המלקטים

ח. ואגב אורחא הננו להביא ידיעה חשובה, שיש מלקטים שצינו שהאחיעזר (ח"ב סי' ט' אות ד') הבין ברמב"ם דאף בנתמרח בארץ אם יצא לחו"ל פטור, וזה טעות ברור, כיון שחסר שם תיבת "לא נפטר", וכפי שמפורש בכל מה שכתב שם קודם לכן. ובאחיעזר במהדורה חדשה כבר תיקנו. גם בשם רבינו חיים הלוי סולוביצ'יק על הרמב"ם הביאו כן, וגם זה טעות, כיון שר' חיים כתב שיש ב' דינים, דמצד מה שגדל באר"י נפטר כשיצא לחו"ל, אלא דמיד אח"כ הוסיף דכיון דנתמרח בארץ כבר נקבע חיובו, והרואה ראה רק השורה הראשונה, ושתי הטעויות האלו מסתבר שאירעו בעקבות שימוש במחשב.

לפטור מחמת שנתמרח על דעת להוציא לחו"ל

ט. והנה במהרש"ם (ח"א סי' ע"ב) יצא לחדש שאם מירחם ע"מ להוציאם לחו"ל לא חל חיוב, וכמו בממרח על מנת למכור, וסברא זו הביא גם במשנת רבי אהרן, וכתב דיש לדון הרבה בסברא זו אי דמי למוכר, ויש לחלק בכמה אנפי, ובפרט דמוכח מהגר"א (ירושלמי רפ"ה דמעשרות) דגם בכה"ג מתחייב [היינו דבעוקר ע"מ לזרוע בחו"ל, דהעיקר חייב במעשר], ובחזו"א (דמאי סי' טו סק"ד) דחה את דעת הפוסטים מהטעם שהי' גמר מלאכה ע"מ להוציא לחו"ל, וכתב דזה תורה חדשה. ושוב הביא את הראי' מהירושלמי הנ"ל. וכ"כ במעדני ארץ ובאחיעזר הנ"ל דאף בנתמרח ע"ד להוציא לחו"ל חייב.

האם לא יברך על ההפרשה מספק

י. ובמנחת יצחק (ח"א סי' פד) בתחילה סמך על סברת המהרש"ם, ולבסוף כתב שראה בחזו"א שדחה את הסברא לפטור ממרח ע"מ להוציא לחו"ל, וגם דשם זה מעושר לא חשיב ספק לאחר שקבעו חז"ל חיוב הפרשה בדמאי, וגם שהוא דבר שיש לו מתירים, ומסיק המנח"י שמ"מ מידי ספק לא יצאנו, ולכן יעשר בלי ברכה.

יא. ובספר נאות מרדכי (תרומות פ"ב) נקט למעשה דלאחר שהאחיעזר לא חש לב"ח, אין לצרף דעה זו לעשות ספק, ומשמע שאפשר לברך על הפרשתו.

לפטור מצד שחסר ראיית פני הבית

יב. ועי' מה שכתב בתרומת חיים (סי' ב), ובמנחת יצחק הביאו בשם ארץ הצבי (סי' צט) דכדי להתחייב בעינן ראיית פני הבית, ובמציאות בפירות המסחריים לא מתקיים ראיית פני הבית. ועי' במשנת ר' אהרן [סי' מ - אות ט' ואילך] שהאריך בזה. ומ"מ למעשה הא רבים חשו כהראב"ד דלכל הפחות מתחייב מדרבנן.

הלב וגבינות של ישראל מומר, האם אפשר לסמוך על משגיח יוצא וזכנס כמה פעמים בחודש

בע"ז (דף לה ע"ב) תנן, ואלו דברים של עובדי כוכבים אסורין ואין איסורן איסור הנאה, חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו וכו'. ובגמ' מפרש דאין החשש משום אחלופי (שיתן לישראל חלב טמא בחזקת חלב טהור) לפי דטהור חזיר וטמא ירוק (וניכר במראה בין טהור לטמא ואי אפשר להחליפו) אלא משום איערובי (שיערב חלב טמא בתוך חלב טהור). וכ"פ בשו"ע יו"ד סי' קט"ו סעי' א', חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו אסור, שמה ערב בו חלב טמא. [וכתב הש"ך (סי' קט"ו ס"ק י"ד, וסי' קי"ח סק"ח) דאף דהוי חשש דאורייתא, אפ"ה אין צריך חותם בתוך חותם, לפי שהחשש שמא עירב הוא רק מעט דאל"כ זה ניכר, וכן רוב המצוי בינינו הוא חלב טהור].

ושם (דף לט ע"ב) תנן, ואלו מותרין באכילה חלב שחלבו עובד כוכבים וישראל רואהו וכו'. ובגמ', תנינא להא דת"ר יושב ישראל בצד עדרו של עובד כוכבים ועובד כוכבים חולב לו ומביא לו ואינו חושש, היכי דמי אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא ואי דאיכא דבר טמא בעדרו אמאי, לעולם דאיכא דבר טמא וכי קאי חזי ליה וכי יתיב לא חזי ליה מהו דתימא כיון דיתיב לא חזי ליה נחוש דלמא מייתי ומערב ביה קמ"ל כיון דכי קאי חזי ליה אירתותי מירתת ולא מיערב ביה. והנה בביאור שאלת הגמ' אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא, האם פשיטא שמועיל יושב בצד עדרו, ומ"מ צריך שישב, או פשיטא שאין חשש כלל ואפילו בלא כלום אין חוששים לדבר טמא, מצאנו שלש שיטות בראשונים. יש שהחמירו דאף היכא דליכא טמאה בעדרו בעי שיהא הישראל רואהו בתחילת החליבה פן יערב או ישים הגוי חלב טמא בכלי קודם שיבא הישראל, ואם לא היה שם יש להחמיר שם אפילו בדיעבד, [כ"ד המרדכי (סי' תתכ"ו) והסמ"ק (מצוה רכ"ג)], וי"א דלכה"פ בעינן שהישראל ישב בצד העדר מבחוץ לראות שאין מביאין חלב טמא מבחוץ, ויש שהקילו דבכה"ג לא חיישינן למידי ולא בעי שמירה לא בפנים ולא בחוץ. ולדינא כתב הטור והעתיקו המחבר (סי' קט"ו סעי' א'), וז"ל: חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו אסור, שמה ערב בו חלב טמא. ה"ה חולב בביתו וישראל יושב מבחוץ, אם ידוע שאין לו דבר טמא בעדרו מותר אפילו אין הישראל יכול לראותו בשעה שהוא חולב, ה"ה לו דבר טמא בעדרו והישראל יושב מבחוץ והעובד כוכבים חולב לצורך ישראל אפילו אינו יכול לראותו כשהוא יושב אם יכול לראותו כשהוא עומד מותר שירא שמה יעמד ויראהו, והוא שידוע שחלב טמא אסור לישראל, ע"כ. ומבואר בלשונו, דבאין דבר טמא בעדרו וישראל יושב בצד העדר ואינו יכול לראות החליבה כלל מותר, ודייק הט"ז (סק"ב) דמשמע דעכ"פ בעינן שיהיה יושב מבחוץ לשמור שלא יביאו דבר טמא מבחוץ לתוך העדר, וכן דעת הש"ך והפר"ח והרבה מגדולי האחרונים.

וכתב הרמ"א, ולכתחלה צריך להיות הישראל בתחלת החליבה, ויראה בכלי שלא יהיה בכלי שחולבין בו דבר טמא, (א"י האר"ז קל"מ). ונהגו להחמיר שלא לחלב בכלי שדרכו של עובד כוכבים לחלב בו, שמה נשארו בו צחצוחי חלב של עובד כוכבים, מיהו בדיעבד אין לחוש לכל זה (ש"ד ועס"ק ח'). והנה בפשוטו הרמ"א קאי על סוף דברי השו"ע דאיירי

שיש דבר טמא בתוך עדרו, וקשה דא"כ איך שייך לומר שבדיעבד אין לחוש לכל זה, הא ביש טמאה בעדרו לכו"ע צריך שיהא ישראל רואהו, דהא יש לחוש שיחלוב דבר טמא לתוך הטהור. וע"כ כתב הט"ז (סק"ד) דצ"ל שדברי הרמ"א קאי על ריש דברי השו"ע באין דבר טמא בעדרו, דהמחבר פסק דסגי ביושב מבחוץ ואין צריך לראות תחילת החליבה ולא הכלי, ועל זה כתב הרמ"א דלכתחילה יש לחוש ולראות תחילת החליבה ולראות את הכלי, ובדיעבד סגי כדעת הטור שיושב בחוץ, אבל אם אינו יושב בחוץ פשיטא דאסור דיעבד לכו"ע. וסיים הט"ז ולענין הלכה נראה דיש להחמיר ולאסור אפילו דיעבד כל שאינו רואה הישראל תחילת החליבה אפילו באין שם דבר טמא (וכדעת המרדכי). והש"ך (סק"ח) ביאר כונת הרמ"א בדביעבד אין לחוש לכל זה, כלומר שאין צריכים לכל זה אלא סגי בשהיה שם בתחילת החליבה אפילו לא ראה בכלי. אולם הש"ך עצמו חולק וס"ל דלכו"ע מעכב אם לא ראה בכלי. היוצא מכל הנ"ל דבאין דבר טמא בעדרו, להרמ"א לדעת הט"ז בדיעבד סגי ביושב בחוץ ואינו רואה כלל החליבה, ולדעת הש"ך צריך להיות בתחילת החליבה אלא שלא צריך לראות בכלי. ולדינא הט"ז והש"ך הסכימו שצריך להיות בתחילת החליבה, וראית הכלי, לט"ז אינו מעכב ולש"ך הוא מעכב.

והנה בגמ' (בע"ז, שהובא לעיל) מבואר, דהיכא שישראל יושב בצד העדר וכשהוא יושב אינו רואהו וכשהוא עומד רואהו, מהני אפי' יש לו בהמה טמאה בעדרו, דמירתת הגוי שלא יעמוד ויראה. אולם היכא דאינו נמצא שם כל הזמן (כגונא דהתם דכל רגע יכול לראות מה שעושה) אלא יוצא ונכנס, כתב הט"ז בסק"ג דכל שכן דמהני, דהא אפי' גבי שחיטת כותי מהני כשישראל יוצא ונכנס כדאיתא בפ"ק דחולין. וכונת דבריו דאם התירו כשהוא יושב כל זמן החליבה ואינו רואה מטעם שיכול לראות כ"ש דיוצא ונכנס למקום החליבה והישראל רואה את החליבה דמירתת טפי לשקר לערב דבר טמא בתוכו. ולפ"ד היכא דיוצא ונכנס ויושב מחוץ לעדר י"ל דלא מהני, אולם הפרישה בסק"ג כתב דגם זה מהני, והעתיקו בש"ך סק"ד.

וע"ש בש"ך שדימה זאת ליין נסך, דאיתא בשו"ע ריש סי' קכ"ט דמהני יוצא ונכנס אף בדברים שאם הוחלפו יש בהם איסור תורה מטעמא דמירתת. והנה המעין שם יראה שבדבר זה יש כמה הגבלות. ואעתיק את לשון המחבר שם בסעי' א' וסעי' ב', הַמְנִיחַ עוֹבֵד כּוֹכְבִּים בַּחֲנוּתוֹ וְיֹצֵא, או שְׁהִיָּה לוֹ יַיִן בְּסַפִּינָה או בְּקֶרֶן וְהִנִּיחוֹ עִם הָעוֹבֵד כּוֹכְבִּים וְהִלֵּךְ לוֹ לְבֵית הַכִּנְסָת או לְבֵית הַמֶּרְחָץ, או שְׁהִיָּה עוֹבֵד כּוֹכְבִּים מַעְבִּיר לוֹ חֲבִיטוֹת יַיִן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וְהִנִּיחוֹ לְבִדּוֹ עִם הַיַּיִן וְיֹצֵא מִתֵּר, אִפְּלוּ שְׁהִיָּה זְמַן רַב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא יָרָא בְּכָל שְׁעָה עֵתָה יָבֵא וְיֵרָאנִי... **בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים שֵׁשׁ דְּרָךְ עֲקֻלָּתוֹן שִׁיכּוֹל לְבֹא עָלָיו פְּתָאם, שְׁלֹא יֵרָאנוּ, וְכֵן כְּשֶׁהִלֵּךְ לְבֵית הַמֶּרְחָץ, הִלֵּךְ דְּרָךְ עֲקֻלָּתוֹן, בְּעֵנִין שְׁלֹא יִדַּע הָעוֹבֵד כּוֹכְבִּים שֶׁהִלֵּךְ לְבֵית הַמֶּרְחָץ. אֲבָל אִם רָאָה שֶׁהִלֵּךְ לְכֵנֶס לְבֵית הַמֶּרְחָץ, יוֹדַע שְׁלֹא יִמָּהֵר לְבֹא. סעי' ב', הָא דְּשָׂרֵי כְּשֵׁשׁ דְּרָךְ עֲקֻלָּתוֹן דּוֹקָא כְּשֶׁהָעוֹבֵד כּוֹכְבִּים 'לְבִדּוּ', אֲבָל אִם הֵם שְׁנַיִם או יוֹתֵר אֲסוּר, שְׁאִפְשָׁר לְאַחַד מֵהֶם לְשַׁמֵּר הַדְּרָךְ עֲקֻלָּתוֹן וְהָאֲחֵר יֵגַע. ולפ"ז לגבי חלב ג"כ דוקא אם יכול לבא כל רגע ולראות החליבה שרי, אבל אם אינו יכול לראות מיד, כגון שהנכרי יכול לראות שבא הישראל ואז יוכל להרחיק החלב טמא, לא מהני יוצא ונכנס. וכן אם שני גוים במקום החליבה שאחד יכול לשמור להודיע לגוי שהישראל בא, ג"כ לא מהני יוצא ונכנס, וכ"כ הפר"ח בס"י קט"ו סק"כ בהדיא דאף כשאין דבר טמא בעדר אין להתיר כשהגוים שם הרבה, דשמא ישלחו אחד מהם לאיזה כפר שהוא סמוך לעדר להביא חלב טמא משם, וגם לזה יעמידו צופה, ומצי לאישתמוטי שלא יראה איזה יהודי, ע"ש. ויש להוסיף עוד מש"כ המהרשד"ם יו"ד סי' נ"ב דיוצא ונכנס מועיל, דוקא כשנמצא**

סמוך למקום העדר ויכול להכנס שם כל רגע, אבל אם נמצא בריחוק מקום אף שרגיל לבא תמיד בעת החליבה לא מירתת כל כך ואסור.

ומעתה נבא לדון בניד"ד עד כמה ברור היתר זה של משגיח הבא כמה פעמים בודדים בחודש. ויש לדון מכמה פנים:

לפמש"כ המהרשד"ם דאם הישראל אינו יושב בסמוך להעדר לא מהני מה שהישראל מורגל לבוא לשם.

לפמש"כ הפר"ח דבדאיכא כמה גוים לא מהני מה שהישראל יוצא ונכנס דאחד יכול לערב ואחד ישמור. וביותר שבדרך כלל במחלבות (לכה"פ בחלקם) עומד שומר בחוץ ויכול להודיענו טלפונית מיד כשמופיע המשגיח.

השו"ע הגביל דווקא בדיכול לבוא דרך עקלתון, דהיינו שיכול לבוא מיד בלא שימת לב, וזה לא שייך במחלבות מאחר שצריך להכנס דרך פתחים עד שמגיע למקום החליבה, ואין יכול לראות מיד כשבא. זאת ועוד שכיום בדרך כלל מרושת במצלמות שיכולות להודיע כשהמשגיח מתקרב.⁵

בשו"ע מבואר דההיתר דיוצא ונכנס הוא משום מירתת, וע"כ בעינן שהגוי יודע שחלב טמא אסור לישראל ואז איכא מירתת, וכמש"כ המחבר בהדיא 'והוא שיוֹדֵעַ שְׁחָלֵב טָמֵא אֶסוּר לְיִשְׂרָאֵל', ובמציאות הדברים, במפעלים הגדולים אין הגויים יודעים כלל מפני מה בא הישראל (כי לא עולה בדעתם שחוששים שיערבו חלב טמא), ואף אם בעל המפעל יודע, מ"מ מוכח בשו"ע מדין שפחות החולבות דכל הפועלים צריכים לידע שאסור לערב חלב טמא.⁶

ויש שרצו להתיר משום שבזמננו חשש דחלב טמא אינו מצוי כל כך, וגם דהחלב נבחן ע"י מעבדה שאין שם תערובת חלב טמא.⁷ [וכן יש רפתות שיש מערכות חליבה שבהם יש חיישינים הגורמים לכך שהמערכת לא תפעל אא"כ מכניסים בהמות המיועדות, וא"כ

לה והנה יש שהעירו שאף באופן שיש משגיח צמוד ברפת (כנהוג ב'העדה החרדית'), נמי הוא מסתמך על יוצא ונכנס, כי הוא צריך להשגיח בכמה מקומות ברפת והוא עובר ממקום למקום ואין יכול לראות כל הזמן את כל הפרות הנחלבות ואת כל מיכלי החלב, וכן הוא מפסיק באמצע לצרכיו, וא"כ הרי לעולם לא משכח"ל השגחה צמודה בכל החליבה. וא"כ אם טענה זו (ב' וג' ד') נכונה, הרי כל שיש כמה גוים ברפת ובמכון החליבה, תו א"א להתיר מדין יוצא ונכנס, וא"כ לא יחני אף משגיח צמוד בכל רפת, ואין להתיר אא"כ יש מצלמות, שע"י יש פיקוח על כל רגע ורגע. אולם נראה שלמש"כ הרמ"א (יובא בסמוך בהערה) שלבהמת ישראל ובדיר ישראל מהני מה שישיראל רואה רק חלק מהחליבה, א"כ תו אין צריכים להגיע להיתר דיוצא ונכנס. [עוד אפשר שמאחר שהישראל נמצא כל הזמן באזור הרפת תו חשיב כמו שהישראל דר עמו בשכונתו דאין צריך לראות כלל החליבה].

לו אולם בזה י"ל דלמירתת סגי במה שהם יודעים שאסור לערב שום דבר, אף אם הוא מצד אחר ולא מצד האיסור, כמו הכא שיודעים שאסור להם לערב שום דבר מצד רשויות החוק או מצד קפידת בעה"ב, ומה נפק"מ בזה שאינם יודעים שחלב טמא אסור. ועוד השיב הרב ויטמן מתנובה (על טענה זו), שהגויים כן יודעים שהמשגיחים באים על מנת להשגיח ולוודא שחולבים רק את הפרות הבריאות, ולא מערבים שום דבר שאיננו מחלב הפרות הבריאות והמאושרות לחליבה.

לז' וד"ז נבחן לפי בדיקת דיגמות החלב באחוזי שומן, ובאחד העלונים פרסמו אף דיש קוד מיוחד במחשב שמזהה ע"פ אחוזי השומן את סוג החלב. (אך אינו ברור האם בתערובת מיעוט טמא ניתן להבחין). אולם הרב ויטמן מתנובה מכחיש בדיקות אלו, ואצטט את אשר כתב לי: לא נכון מה שכתוב במאמר, שיש שרצו להתיר משום שבזמננו החלב נבחן ע"י מעבדה על מנת לוודא שאין בו תערובת חלב טמא, אף אחד לא מתיר בגלל סיבה זו **מכיוון שבדיקה כזו לא נעשית**, ואם היו רוצים לבצע בדיקה כזו יהיה צורך לפתח טכניקה ייחודית לבדיקת הדבר, מכיוון שבבדיקות שנעשות היום אין אפשרות לזהות ערוב חלב טמא (כי אין צורך בכך מכיוון שאין חשש שמשהו יערב חלב טמא, לכן לא בודקים זאת ולא מפתחים בדיקה כזו). ולגבי בדיקות שומן ואיכות החלב, אעתיק מש"כ הגר"מ גרוס שליט"א בנתיב החלב ה' עמוד 90 לגבי הובלת חלב ע"י מחלל שבת, וז"ל: 'ויש להעיר לגבי המירתת מחמת בדיקות איכות, נראה שבבדיקות איכות אין אפשרות מעשית לגלות שהחלב הוחלף וממילא אין לומר שבבדיקות אלו גורמות למירתת'

חלב וגבינות של ישראל מומר | מאמרים ותשובות

הגוי לא יוכל להכניס בהמה טמאה כי לא תוכל להיחלב^[ח]. אך לדינא כבר כתבו הרשב"א (תורת הבית הארוך בית ג' ריש שער ו') והשערי דורא (סי' קי"ד) דגזירת חלב עכו"ם היא גזירה שגזרו במנין, ואע"פ שבטל הטעם לא בטל הדין, וכ"כ הכסף משנה (פ"ג ממאכה"א ה"ז) והחזיק אחריו החת"ס (יו"ד סי' ק"ז) דהוי גזירה אף היכא דליכא חלב טמא, דאף דיסוד איסור חלב עכו"ם הוא משום עירוב חלב טמא, מ"מ אחר שאסרו חלב עכו"ם גזרו בכל ענין אף היכא דליכא חשש דלא פלוג רבנן, ולכן אפי' שבזמנינו הוא מילתא דלא שכיחא שיערבו חלב טמא מ"מ מאחר שנאסר במנין ממילא אין להתיר בשום אופן^{לט}. וכן נראה מדברי הרמ"א בסי' קט"ו סעי' א' חלב של עובדי כוכבים שנאסרה, אינו מועיל אם יעשו אחר כך גבינות או חמאה ממנה, 'אלא נשארית באסורה' וכל מה שנעשה ממנה אסור, (מ"ד פ"א מ' ואגדה שם ותשובת מהר"ם סי' רי"ו ואו"ה ורשב"א ובית יוסף ונראה לומר שכן דעת הרמב"ם ודלא כהרב המגיד), ומבואר שאף כשנעשה גבינה וחמאה יש מקום להתיר מ"מ באיסורא קיימי. וכן דעת הגר"א (שם), והחיד"א בשו"ת יוסף אומץ סי' ס"ד. וכ"ד כמה מגדולי האחרונים שאיסור חלב עכו"ם הוא אפילו במקום שודאי אין תערובת חלב טמא, א', ספר הזכרונות למהר"ש אבובב (מגדולי חכמי ספרד) זכרון ג' פ"ג, ב' שו"ת מעיל שמואל סי' י"ב (והביאו החיד"א בברכי יוסף סי' קט"ו). והאריך בזה בפלא יועץ (ערך 'דברי חכמים') שאפילו שבודאי ליכא חלב טמא יש לאסור משום לא פלוג, ועוד שמלבד הטעם לפי הפשט יש בהם צפוני סודות, ותמת ישרים תנחם, שלא לסור מדבריהם ימין ושמואל, והעובר על דבריהם הוי כאוכל נבלות וטרפות. וכנגדם הרדב"ז (בתשו' סי' אלף קמ"ז / ח"ד סי' ע"ה) חילק בין חלב לגבינה, דבחלב כשליכא חשש דבר טמא מותר ובגבינות אסור, והחכ"א (כלל ס"ז הלכה א') ג"כ חילק כנ"ל, אלא שכתב דבחלב אף שהחשש שעירב בו דבר טמא הוא רחוק מאוד מ"מ אסור (ודלא כפ"ח שהובא בסמוך), ורק כשודאי שאין שם דבר טמא מותר, אבל גבינות עכו"ם גזרו עליה לאיסור אפי' שידוע בודאי שאין בו שום דבר איסור. והפ"ח (סי' קט"ו סק"ו) למד בדעת הרמ"א שאפי' דליכא חשש עירוב טמא אסור דלא פלוג בגזירותם, ולדינא פסק הפ"ח שאם אין דבר טמא בעיר מותר החלב אף ללא ישראל שרואהו, ואם יש דבר טמא בעיר אף שאין לאותו גוי דבר טמא מ"מ צריך לראות קודם החליבה אם אין דבר טמא בכלל, וכן צריך לשמור מבחוץ שלא יביא חלב טמא ממקום אחר, ואם יש דבר טמא בעדרו צריך לראות החליבה. ובשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סי' ל"ד) כתב להוכיח מדברי הרמ"א סי' קט"ו דלא מהני אומדנא להתיר החלב (וחמיר מגבינה), וז"ל: ואם ראה עשית הגבינות ולא ראה החליבה, יש להתיר בדיעבד, כי אין לחוש שמה עיר בו דבר טמא מאחר שעשה גבינות מן החלב, כי דבר טמא אינו עומד ובודאי לא עירב בו העובד כוכבים מאחר שדעתו לעשות גבינות (הנהגות אשר"י פא"מ ובאר"ך), ומכל מקום אסור לאכל החלב כך (שם). והיינו דהרמ"א תפס את טעם ר"ת לעיקר שכיון שדעתו לעשות ממנו גבינה בודאי לא עירב בו חלב טמא, ואפ"ה אסר החלב, ולכא' אם יש אומדנא שלא עירב חלב טמא, אז אמאי החלב עצמו אסור, הא יש אומדנא שלא עירב בו דבר טמא, ומה

לח ודבר זה קיים רק בחליבה רבוטית, שהחליבה היא ע"י פרות מזהות, ואין יכולת להכניס דבר שאינו מזהה. אולם גם בואת פיקפק, מאחר שהם יכולים להזרים מיד לכלים, ועוד הרי בדיקת הקוד ואחוזי השומן הם בידי בעלי המחלבה ולא בידי ההשגחה, וא"כ אין זה מפוקח בתמידות בידי ישראל.

לט ויש שכתבו דמהני בדיקת מעבדה, וכן מהני במצלמות מה שרואה באמצעותם ובעזרתן אף שצופים בו מאוחר יותר, וראיתם מהא דמקשי בגמ' (דף לה ע"ב), ואי משום איערובי ניקום דאמר מר חלב טהור עומד חלב טמא אינו עומד, הרי מבואר בגמ' דיש להתיר החלב ע"י בדיקה שתוכיח שמדובר בחלב טהור, והגמ' רק דחתה זאת בגלל הסיבה שא"א לבצע את הבדיקה (דקא בעי ליה לכמכא) או משום שהבדיקה איננה בדיקה טובה דיה (כיון דבטהור נמי איכא נסיוני דלא קיימי ליכא למיקם עלה דמילתא), וא"כ מבואר דשפיר ניתן להכשיר את החלב ע"י בדיקה מאוחרת יותר. אולם ראיתם טעות ביסודו, שהרי הגמ' איירי ביסוד גזירת חלב עכו"ם, דמקשי אמאי גזרו משום חשש איערובי הא יכול לבדוק, אבל אחרי שגזרו תו אסרו חלבם בכל גווני כל שאין ישראל רואהו, ולא מהני בדיקת כ"א במה שישראל רואהו בשעת חליבה ממש.

לי היתר הגבינות ומה לי היתר החלב, וע"כ דלענין גזירת חלב שחלבו גוי לא מהני שום אומדנא, ורק ישראל רואהו מהני או יוצא ונכנס דהוה כישראל רואהו. ועי' בחזו"א (י"ד סי' מ"א סק"ד) שהשיג על דברי החת"ס שבמקום שאין חשש תערובת חלב טמא לא אסרו חלב הטהור. ולמעשה מסקנת החת"ס שלדעת הרמ"א יש לאסור חלב עכו"ם אפילו כשאין חשש תערובת חלב טמא, וכתב שכן מנהג בני אשכנז, ואף דהרדב"ז ופר"ח מתירין הוא מנהג חלק מהספרדים. וז"ל החת"ס סופר: הנה בגוף הדין כבר כתבתי לעיל דעתי מש"ס ופוסקים, אך לו יהיה שיהיה דעתו כהרדב"ז, עכ"פ איכא דעת רש"י בגמ' ותשו' רש"י ועוד פוסקים דס"ל לאיסור, ורמ"א וכס"מ כתבו כותייהו, ואנו נוהגים כן, אפי' הלכה כאינך פוסקים, מ"מ כיון דיש דעה להחמיר כבר קבלו אבותינו עליהם כאותה דעה, ואסור עלינו בני אשכנז מדינא ואין לו התרה, ועמג"א סי' תקנ"א ססק"ז, ע"כ. נמצא לדבריו דאף לדעה המתרת (הרדב"ז) מ"מ מאחר שכבר קבלו אבותינו עליהם כאותו דעה (האוסרת) תו אסור עלינו מדין נדר ואין לו התרה כנדרי מצוה, ואם יעבור על האיסור נמצא שעובר על איסור נדר 'דאורייתא', אבל לדעת האוסרים (הרשב"א) אם ישתה חלב עכו"ם יעבור רק על איסור 'דרבנן' שהרי לא קיבלו עלינו כלום אלא שהאיסור הוא כך מעיקרא, נמצא שחומרו (דרשב"א) קולו, וקולו (דרדב"ז) חומרו.

והנה יש שרצו להתיר חלב עכו"ם מטעם מירתת, מצד חוקי הממשלה שאם יתפסו שעירבו חלב טמא יענשו ויסגרו את העסק שלהם, [ואף שמצד פסידא בזה שמערכת ההשגחה יסירו את הכשרות למקום ובכך כל השומרי תו"מ לא יקנו מהם לא מירתת (וצריך תנאי מירתת יותר מדוקדקים) כדחזינן גבי יין נסך, היינו שמשום חשש הפסד לא מירתת כל כך בחשש רחוק שאולי יתפסוהו, אבל מחשש תפיסה על מה שעבר על החוק חייש טפי, ולפיכך א"צ בזה לכל הנך תנאים שהוזכרו גבי יי"נ]. וכמש"כ החזו"א (י"ד סי' מ"א סק"ד) דכשיש פיקוח ממשלתי וצפויים לעונש על זיוף יש מקום לומר דאפשר לסמוך על זה כמו שפחות וכמו יושב בצד העדר. ברם ע"ש בחזו"א שנראה דלפי מש"כ החת"ס שחז"ל אסרו חלב עכו"ם אפי' היכא דברור שאין תערובת חלב טמא משום לא פלוג, א"כ כמו שכל אומדנא שבעולם לא מהני ה"ה דלא מהני מה שמירתת ממהמשלה, וכל שאינו בגדר ישראל רואהו אסור. ואף דסגי נמי ביכול לראות מטעמא דמירתת, היינו משום שהוא נכנס נמי בגדר ישראל רואהו, וכל שיכול לראות הוה בכלל רואהו, אבל מירתת שא"א להכניסו בגדר רואהו אסור, וכמש"כ שם התוס' (ד"ה תנינא להא) דמאי דתני במתני' רואהו לאו דוקא, אלא ר"ל יכול לראותו, ומה"ט לא קתני במתני' היתר היכא דמירתת אלא דוקא ברואהו, ולהכי מירתת מהמשלה וכדו' מסיבות חיצוניות אינו אלא כאומדנא שאין חלב טמא דמ"מ אסור משום גזירה. ולכן לפמש"כ החת"ס דבני אשכנז קיבלו עליהם לאיסור אף שודאי לא עירבו בהם חלב טמא יש לאסור אף בכה"ג, ואף החכ"א שהתיר, לא התיר אלא כשוודאי, אבל היכא דאיכא חשש רחוק אסר^י, והכא אף ע"י הפיקוח הממשלתי מ"מ אינו בגדר ודאי, (וחזינן שבנ"א עוברים על חוקי ממשלה בשביל רווח ממון). וע"ש בחזו"א שכתב דכשיש פיקוח מהמשלה, לחת"ס אסור וכתנבאר, אבל לפר"ח דבידוע או ע"פ אומדנא שאין דבר טמא מותר ה"ה דמהני פיקוח ממשלתי, ושם דעתו נוטה כדעת הפר"ח להיתר.

מ פשוט כי אפי' מחלבה גדולה כמו תנובה, כשהם רוצים להכניס לתוך החלב משהו (אפי' כשהוא נוגד לחוק), אז אם אין פיקוח הדוק (או אין דרך לפקח או שהפיקוח לא רציני) או אפשרות להתפס, הרי הם מערבים כרצונם. וכזכור פרשית הסילקון בחלב שהיה בתנובה (ב-1995) שהוסיפו את הכימיקל פולי דימתיל סילוקסאן לחלב העמיד, ללא ידיעת הציבור והכשרות. (וכיוון שחלב דבר אחר ע"פ פירסומים זרים הוא גורם לחיי מדף, והיינו שזה חומר משמר טבעי, וגם שאין אפשר לגלות בבדיקות מעבדה על חלב טמא, הרי אם תנובה יהיה להם ענין להשתמש בזה, הרי יש לחוש לזה יותר מהכנסת חומר סילקון).

חלב וגבינות של ישראל מומר | מאמרים ותשובות

אמנם בספר קריינא דאיגרתא (ח"ב סי' קכ"ג) ממרן הקה"י, כתב שהיתרו של ה'חזון איש' היה רק בזמן המלחמה שלא היה מצוי חלב, ולפיכך התיר לחלושים מבני הישיבה להשתמש באבקת חלב, מחמת ההיתר של פיקוח הממשלה, אבל בלא זה אסור. ובשו"ת חלקת יעקב ח"ג סי' ל"ח (להגרמ"י בריש) הביא בשם הגר"מ סולוביצ'יק זצ"ל ששאל לחזו"א בדבר שאומרים בשמו שהתיר בזמנינו חלב עכו"ם מאחר שאין מצוי במחלבות חלב טמא כלל, והשיב בזה"ל: מה עוד יאמרו עלי, בקרוב יאמרו עלי שאני מתיר גם אשת איש. וכן מעיד רבי ישראל וועלץ זצ"ל (בשו"ת דברי ישראל, סי' ט"ז) **שהחזו"א אמר לו**, דאף כשיש פיקוח ממשלתי אינו מתיר **רק לילדים** קטנים דהוה כמו חיי נפש, וכן ביולדת תוך ל' כמו בשבת, אבל לשאר אנשים ונשים **אפילו כשהם חולים שאין בהם סכנה אין להתיר**, ע"כ.

ב. והנה חז"ל אסרו חלב עכו"ם וגבינת עכו"ם מטעמים שונים, אולם חלב עכו"ם וישראל רואה העמדת הגבינה לא אסירא אלא מצד חלב עכו"ם, אולם ד"ץ (כשהוא גבינה) קילא טפי, דבגמ' דף לה ע"ב מקשי, ואי משום איערובי ניקום דאמר מר חלב טהור עומד חלב טמא אינו עומד, אי דקא בעי לגבינה ה"נ הכא במאי עסקינן דקא בעי ליה לכמכא ונשקול מיניה קלי וניקום כיון דבטהור נמי איכא נסיובי דלא קיימי ליכא למיקם עלה דמילתא, ואב"א אפי' תימא דקבעי לה לגבינה איכא דקאי ביני אטפי. ומבואר דחלב עכו"ם אסור משום איערובי, וגבינת עכו"ם לתירוץ קמא מותר לפי שחלב טמא אינו עומד וא"כ ניכר שאין בו חלב טמא, ולתירוץ בתרא אסור דחיישינן שחלב הטמא שבו נשאר עם הניסיובי בתוך הגומוות שבגבינה. והנה הרי"ף והרא"ש גרסו במקום איבעית אימא, השתא דאתית להכי וכו', כלומר שהם פירשו מסקנת הסוגיא שגבינת עכו"ם אסור משום חשש דחלב טמא ביני אטפי. **מא**

ובדעת הרמב"ם (פ"ג מאכא"א הי"ב והי"ג) מצינו מבוכה, וז"ל: **חלב בהמה טמאה אינו נקפה ועומד כחלב הטהורה, ואם נתערב חלב טמאה בחלב בהמה טהורה כשתעמיד אותו יעמוד חלב הטהורה ויצא חלב הטמאה עם הקום של גבינה. ומפני זה יתן הדין שכל חלב הנמצא ביד עכו"ם אסור שמה ערב בו חלב בהמה טמאה. וגבינת העכו"ם מתרת שאין חלב בהמה טמאה מתגבן. אבל בימי חכמי משנה גזרו על גבינת העכו"ם ואסרום מפני שמעמידין אותה בעור קבה של שחיתותן שהיא נבלה. ואם תאמר והלא עור הקבה דבר קטן הוא עד מאד בחלב שעמד בו ולמה לא יבטל במעוטו, מפני שהוא המעמיד הגבינה, והואיל ודבר האסור הוא שהעמיד הרי הכל אסור כמו שיתבאר. ומבואר בדבריו דגבינת עכו"ם מותרת לפי שאין חלב טמא מתגבן, וכתב הרב המגיד דהרמב"ם לא חשש לתירוצא בתרא דקאי בני אטפי, לפי דבגמ' שם דף ל"ה ע"א נתנו בה האמוראים טעמים הרבה אמאי אסרו גבינת העכו"ם, רבי חנינא אמר לפי שא"א לה בלא צחצוחי חלב (ואפשר שהוא טמא), שמואל אמר מפני שמעמידין אותה בעור קיבת נבילה, ואיתא שם עוד לפי שמחליקין פניה בשומן חזיר, ולא חשש הרמב"ם לב' טעמים האחרונים לפי שעליהם יש להקשות יבטל במיעוטו, וכן הקשה הרב רבינו יוסף הלוי ז"ל לטעמיה דשמואל ותירץ דכיון דאוקמי קא מוקים אינו בטל, וז"ש רבינו וא"ת והלא עור הקיבה וכו'. ומ"מ יש מן המפרשים ז"ל שפירשו שאין הולכין באיסורין אלו של עכו"ם אחר נתינת טעם שחכמים**

מא הנה גבינה קילא לפי שחלב טמא אינו מתגבן ובע"כ שהוא מחלב טהור, ושאינו מחלב שאינו ניכר בו אם הוא מטהור או מטמא. הנה בכלל חלב הוא כל דבר נוזלי כשוקו וכדו', וכן לבן באדי (שאינו מוחמץ כמו לבן וגבינה, אלא יש בו חומר מעצב כמו פורדג וניל, ואינו כרוש מחמת ההגבנה), אולם לבן/ יוגורט/ שמנת חמוצה, יל"ע אי דינו כחלב או כגבינה, שהרי הוא חלב שמעריבים בו מחמצת, וזה גורם לכרישה של החלב, אבל אין מפרידים ממנו את המי חלב ולא פירש ממנו כלום, וחלב טמא אף שאינו מתגבן מ"מ אפשר לעשותו תוסס (חמוץ, נוזלי כמו יוגורט-רביין), ולכן אף שאינו מתחבר אחד לשני ונעשה גבינה, וכשיפריד את הנוזל לא יהיה לו על מה להתפס, מ"מ בלבן שפיר הוא יכול להשתלב ויהיה קצת נוזל בתוך הלבן, וצ"ע.

רצו להרחיק מאכליהם ולא אמרו שיהיה חשש בנותן טעם בדוקא והביאו ראיה לזה, וזה דעת הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל ולדבריהם הטעמים האחרים קיימים הם, זהו דעת הראב"ד ז"ל בהשגות, עכ"ד. והפרי חדש סי' קט"ו סק"כ הביא את דברי הרב המגיד, וסיים שהאמת יורה דרכו שהרמב"ם ג"כ סובר שאסור לקנות חלב מהעכו"ם ולעשות ממנה גבינה, וכפשטות הש"ס דחיישינן לביני איטפי, ומה שכתב הרמב"ם שגבינת העכו"ם מותרת מן הדין היינו דוקא גבינת הגוי כמש"כ התוס' (שם דף לה ע"א ד"ה לפי) דכשהגוי חולב כדי לעשות גבינה אינו מערב חלב טמא דיודע שאינו עומד, וסיים הפר"ח דלרמב"ם אם מבשלה אח"כ מותר הגבינה לפי שהלכו להם הצחצוחי החלב, ומ"מ לענין דינא לא קי"ל כוותי' לפי שהרב יחיד הוא בדבר זה. היוצא מכל הנ"ל, דחלב מעכו"ם אסור, ולעשות מהחלב גבינה לרוב ראשונים אסור, ובפרט להרי"ף ולהרא"ש שגרסו בגמ' השתא דאתית להכי, וכשלוך גבינה מעכו"ם וראה ישראל עשית הגבינה לרמב"ם ולתוס' מותר ולשאר ראשונים אסור. ולדינא פסק הרמ"א בסי' קט"ו סעי' ב' כדעת ר"ת, וז"ל: **וְאִם רָאָה עֲשִׂית הַגְּבִינֹת וְלֹא רָאָה הַחֲלִיבָה יֵשׁ לְהִתִּיר בְּדִיעֶבֶד, כִּי אֵין לְחוּשׁ שְׁמָא עֵרֵב בּוֹ דְּבָר טָמֵא מֵאַחֵר שְׁעָשָׂה גְּבִינֹת מִן הַחֲלֵב כִּי דְּבָר טָמֵא אֵינוֹ עוֹמֵד וּבִדְאִי לֹא עֵרֵב בּוֹ הָעוֹבֵד כּוֹכְבִּים מֵאַחֵר שֶׁדַּעַתוֹ לַעֲשׂוֹת גְּבִינֹת (הַגְּהוֹת אֲשֶׁר יִי פִּא"מ וּבִאָרְד).**

והנה נחלקו הראשונים לענין חמאה של גויים, אם יש לחוש לחלב טמא שנשאר בין הנקבים. ועי' בהגר"א סי' קט"ו ס"ק י"ז שביאר שהמחלוקת הוא בב' תירוצי הגמ', דהגאונים המתירים סוברים כשינוי קמא שאמרו אי דקבעי ליה לגבינה הכי נמי, ואף שיתכן שנשאר חלב טמא בין אטפי לא חיישינן לזה, והגאונים האוסרים סוברים כתירוצא בתרא דאסור לעשות גבינה מחלב גוי משום שנשאר ביני אטפי, וכשיטת רבי חנינא דטעם איסור הגבינות לפי שא"א בלא צחצוחי חלב, ורוב האמוראים אינם סוברים כרבי חנינא שאסר משום צחצוחי חלב, ועל כן אין לחוש לזה. עוד כתב דסבר המתירים עפמש"כ התוס' דעכו"ם שחולב להקפות גבינה וחמאה אין לחוש לעירוב חלב טמא, וע"כ אין לחוש לביני אטפי. ועוד אפשר דבחמאה ליכא לביני אטפי, ועל כן במקום שנהגו להתיר אין מוחים בידם, עכ"ד. ולדינא עי' בשו"ע סי' קט"ו סעי' ג', הַחֲמָאָה שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכְבִּים אֵין מוֹחִין אֶלְאִנְשֵׁי הַמָּקוֹם שְׁנוֹהֵגִין בּוֹ הֵתֵר, וְאִם רֹב בְּנֵי הַמָּקוֹם נוֹהֲגִים אֲסוּר אֵין לְשַׁנוּת, וּבְמָקוֹם שְׁאֵין מְנַהֵג אִם בְּשֶׁלָּה עַד שֶׁהִלְכוּ צִחְצוּחֵי הַחֲלֵב מִתְּרַת. וכתב הרמ"א גם מִתֵּר לְבִשְׁלָה לְכַתְחָלָה כְּדִי שִׁילְכוּ צִחְצוּחֵי חֲלֵב (בית יוסף). וְאִם בְּשֶׁלָּה עוֹבֵד כּוֹכְבִּים מִתְּרַת, דִּסְתָּם כְּלִיָּהֶם אֵין בְּנֵי יוֹמָן (בית יוסף לְדַעַת הַפּוֹסְקִים).

ולעיל הובא דברי הכס"מ והחת"ס שאף במקום אחר שאסור חלב עכו"ם גזרו בכל ענין אף היכא דליכא חשש דלא פלוג רבנן, ולכן אפי' שבזמנינו הוא מילתא דלא שכיחא שיערבו חלב טמא מ"מ מאחר שנאסר במנין ממילא אין להתיר בשום אופן. אולם בספר 'שאלת משה' כתב דאיכא נפקותא ביניהם, דלכס"מ חלות גזירת חלב עכו"ם חל בשעה שהישראל לוקח את החלב מן הגוי, אבל בעודו אצל הגוי עדיין לא חל שום איסור, וע"כ כתב דכל שקונה הישראל חלב מהגוי חל ע"ז איסור חלב עכו"ם, ואף אם הישראל מעמיד החלב ועושהו גבינה אפילו גוף הגבינה אסורה דאין החלב חוזר להתירו, ורק אם קונה גבינה או חמאה מגוי דאינו בכלל בכלל גזירת חלב גוי, בזה גוף הגבינה אינו באיסור חלב גוי, ורק יש חשש דביני אטפי. אבל החת"ס סובר דחלות גזירת חלב חל כבר בשעה שנמצא אצל הגוי, וגזרו על החלב בעין ולא על הגבינה אף שבא מחלב גוי שנאסר, וע"כ הטעם כיון שנשתנה בטל איסורו, ורק אח"כ גזרו על הגבינה גם כן, ולפ"ז י"ל דכשם שאם הגוי עשה את הגבינה אינו בכלל גזירת חלב, ה"ה אם ישראל קונה חלב מגוי ועשאו גבינה גוף הגבינה מותר

חלב וגבינות של ישראל מומר | מאמרים ותשובות

כיון שנשתנה, ושוב אח"כ גזרו חכמים על הגבינות, והאיסור הוא משום שנשאר חלב שלא נשתנה ביני אטפי. היוצא לפ"ז דבגבינות עכו"ם קילא יותר, ובפרט בזמנינו דליכא חשש דחלב טמא, אך אם הישראל קעביד הגבינות יש להחמיר וכנ"ל.

עוד נפקותא איכא בין חלב לגבינה, לענין בהמות ישראל שחלבו נכרים (כמו רוב הרפתות המצויות בא"י שהם בבעלות ישראל ועובדי הרפתות והחליבה הם גוים, והרפתות אינם בבית ישראל או בשכונתו^{מב}) אסור, וכן דייק בשו"ת מהרי"ט (ח"א סי' יב) מלשון חז"ל **חלב שחלבו נכרי ואין ישראל רואהו, הרי שתלו האיסור במעשה החליבה, ולכן לא אמרו חלב של נכרי, אבל לענין גזירת גבינות כתוב 'גבינות של נכרים', ולא גבינות שעשו נכרים.**

ובזמנינו מצב הרפתות שבא"י, עובדי הרפת הם גוים, וגם הבעלים אף שהם ישראל מ"מ ברוב המקומות הם מחללי שבת שדינם כמומר^{נג} וחלבם אסור, ורק במקומות שבעלי הרפת הם שומרי מצות, מבואר ברמ"א בסי' קט"ו סעי' א' שאם הוא בבית ישראל או בשכונתו גם כשלא נמצא שם הישראל מותר, ובפשוטו הוא לפי דמירתת יותר שיבוא לפתע הבעלים, [וברמ"א הלשון דמאחר שהוא בבית ישראל או בשכונתו אין לחוש לדבר טמא, ואינו ברור אם הוא משום מירתת או שבכה"ג כלל לא חיישינן שהכניסו מבחוץ דבר טמא, ולא היה בכלל גזירת חלב עכו"ם, ודעת מרן הגריש"א זצ"ל שהוא משום מירתת]. **ועל כן קשה מאוד להקל לאוכלי 'מהדרין' לסמוך על היתרא דיוצא ונכנס במה שנעשה במחלבות חמש ביקורים בחודש^{נד}**, [ובפרט לעדות ששמענו מאחד האחראים, מובא בתחילת דברינו, שמתוכם ארבע פעמים הם מגיעים ביום ראשון בזמן קבוע, כך שהמירתת

מב והיינו שיש מקומות שהרפתות אינו בבית ישראל או בשכונתו. ויש ישובים שהרפתות הם מאחורי ביתם, אך יש בית עכו"ם - והיינו הבית שיחד הישראל לעובדים זרים שאוכלים וישנים שם - מפסיק ביניהם. ויש קיבוצים שאף שאין בית עכו"ם מפסיק מ"מ הם ישראל מומר.

מג אולם לשיטות שאין דינם כגוי, בפשוטו כיון שהוא לא בכלל הגזירה תו ש"ד. אולם דעת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שאמר שאף אם אין דינו כגוי מ"מ 'שומר' הוא לא יכול להיות מאחר שהוא עצמו חשוד בדבר ולא מירתת מיניה. ומאידך יש שרצו להקל, דאף דחשוד על איסורים מ"מ אינו חשוד על זה מאחר שאין לו שום רוח בדבר, ואדרבה יש לו אינטרס כלכלי שלא לערב חלב טמא מצד חוקי הממשל ומערכת הכשרות (אף דלאיסור לא חייש), ולא שייך לומר שנאסר במנין שהרי אם אין דינו כגוי הרי כלל לא היה בכלל גזירת חלב עכו"ם, וכיון דליכא חשש שיערב תו לית ביה שום חסרון, ושפיר הוי שומר דהגוי מירתת ממנו, מאחר שאין רצונו שיערב שהרי אם יגלו זאת בבדיקות (דגימות) יהיה לו הפסד רב. [ופלא גדול מה שראיתי בתנובה (נתיב החלב ח"ד עמ' 125) שאף אם המשגיח הוא מחלל שבת בחליבה או בהדלקת מכשירי חשמל בשבת או בנסיעה בשבת (מומר ע"פ ההלכה), מ"מ אם הוא מקפיד (די"ס) על כשרות - דהיינו שהוא מסורתי, הרי שקיים מירתת מלערב חלב טמא כמו ביהודי שומר תורה ומצות, ואין צריך יוצא ונכנס שם והחלב של אמצע השבוע הוא מהדרין ללא משגיח. (וגם בשבת במה שהגוי חולב חשיב שהישראל עומד על גביו, כיון שבדרך כלל הוא נעשה ע"י הגוי, ותו אין החלב נאסר גם מה שנחלב ע"י הישראל לכה"פ לענין דיעבד). וד"ז הוא פלא, דאף שלעצמו שומר הוא על כשרות, וכי איכפ"ל מה שאחרים ישתו, וכי כשיהיה לו סיבה כלכלית (להוסיף דבר טמא, למשל לטובת אחוזי השומן) ימנע מלעשות זאת, וא"כ האיך יחשב לשומר. זאת מלבד שדעת הרבה מגדולי ישראל שחלב שחלבו עכו"ם והישראל מומר חוזר ונייעור גזרת חלב עכו"ם, ותו אין זה מחשש תערובת חלב טמא גרידא אלא הוא חוזר לגזירת חכמים, ותו לא סגי במירתת גרידא בלא שישאר רואהו, וכל שהוא מומר לא חשיב 'ישראל' רואהו. וכל דבריו הוא לאידך גיסא באופן שאינו מחלל שבת בפהרסא, אך אינו מקפיד על כשרות בביתו, שבוה י"ל דאף דלא חשיב מומר מ"מ שומר אינו יכול להיות].

מד ובפרט שהמשגיח שיוצא ונכנס נמצא בכל רפת כמה דקו, ועיקר מקומו הוא במכון החליבה, הרי שאפשר להכין ישירות למיכילי החלב ללא שום בעיה, ובפרט בין החליבות שלעולם אין אז שום ביקורת, ויש אפשרות להכניס חלב באישור ידני, כך שאין שום ראייה שלא נכנס שם דבר טמא. וכיון שאין מצלמות, ועובדי הרפתת נמי לא מירתת כיון שבכל גונו יקחו מהם חלב זה, ואין הם מקבלים (חלב חול) שום תמורה במה שמשתמשים בו למהדרין בימות החול.

הוא רק על ביקור אחד או שתיים בחודש^{מה}], ובפרט לבני אשכנז שקיבלו עליהם חלב

מה והיחיד שמצינו שהיקל בשיעור דיוצא ונכנס הוא בשו"ת זקן אהרן יו"ד סי' מ"ו, אך כתב דצריך פעם אחת בשבוע, ובתנאי שהחולבים אינם יודעים מתי יוצא, ובצירוף עוד היתרים - שחולב לגבינות ואין חלב טמא מצוי (והיינו דליכא חלב טמא בעדור ובכל הסביבה) וגם נבדק במעבדה וכו'. הרי חזינן שגם לדבריו אין ברור לו שמזהינה מה שיוצא ונכנס רק פעם אחת בשבוע, ולא התיר אלא בצירופים אחרים. אולם פחות מפעם בשבוע גם הוא לא התיר. [עוד שמעתי מחכ"א שטען שכל האי היתרא הוא כשהנכרי עשה הגבינות ולא בעודנו חלב, דהא התם איירינן לענין לתת הכשר על גבינות שנעשות בפאבריק של נכרי ומשגיח ישראל עומד להשגיח על כל העבודה ועשיית הגבינות ועל דברים המעמידים, שבה התיר הרמ"א בדיעבד כשחולב לגבינות והנכרי עשה הגבינות אף שלא ראה החליבה, וזוהי כתב שאם נכנס ויוצא פעם בשבוע אף להתיר לכתחילה בצירוף עוד כמה דדי היתר, אבל כשהוא חלב שאסור לדעת הרמ"א אף בדיעבד, וצריך להתיר מן הדין יוצא ונכנס, לא מצינו מי שיקל בלא שיוכל לבוא כל רגע. ויש להוסיף עוד בדומינני יש רפתות שהחלב שלהם נשלח בקביעות למחלבה ברחובות, ששם משתמשים בו רק לחלב ולא לגבינה, וא"כ הם חולבים מעיקרא לצורך חלב ולא לגבינה, ותו ליכא היתרא דזקן אהרן. ועי' בשו"ת מלמד להועיל להגר"צ הופמן זצ"ל ח"ב סי' ל"ו שכתב בדאופן דמירת הנכרי מלערב דבר טמא משום פיקוח ממשלתי, ויש משגיח ההולך כפעם בפעם אל מקום החליבה, יש להקל כ"א לגבינה, אבל החלב עצמו מ"מ אסור, אף דידעינן שאין מעורב בו דבר טמא משום דנאסר במנץ]. ועוד דיש רפתות (שאחר מהם אני ראיתי בעיני) שיש בהעדר שלהם גם סוסים, ויש שם סוסה שהמליטה, וא"כ יש שם חלב טמא בעדר, ותו גם צירוף זה שכתב הזקן אהרן יורד, (מיהו חלב טמא כמו חלב חזירים אין מצוי בישראל, רק בהמה טמאה כמו סוסים, אבל בדרך כלל נותנים לסיח לניק ולחולבים את הסוסה, ובפרט שחלבה הוא מעט. ועמש"כ בזה בספר חלב ישראל כהלכתו עמוד' כ"ה הערה כ"ד. כמ"כ מה שמצוי בעולם שהיו מערבים חלב חזירים בדוקא ולא שאר חלב, זאת מב' סיבות, א' שאחזי השומן בהם מרובה (ובמקום שאחזי השומן עומדים קצת פחות מהתקן שהוא 3% מערבים בהם חלב זה כדי להגיע לאחזי השומן הנצרכת, ועי' בשו"ת 'מלמד להועיל' שהביא שחלב חזיר יש 6% שומן 6% חלבון - כמעט כפול מחלב פרה), ב' שהגויים טוענים שחלב זה גורם לחיי מדף (בפרט ברפתות קטנים שאין לוקחים מהם החלב כל יום, הרי זה גורם לשמירת החלב), ועמש"כ בזה בספר 'חלב ישראל כהלכתה' מהרב יודא גראס מברוקלין. מיהו לדינא אין נפק"מ בכל זה, וחז"ל גזרו כל שבהמה טמאה בעדר, וליכא נפקותא איזה סוג, ובכלל יש שטענו שבזמנינו א"א לצרף היתר זה שאין דבר טמא מצוי בעיר וכדעת הפר"ח, מאחר שכהיום אפשר להביא ממקום רחוק בקירור ובזמן קצר, וצ"ע]. והנה ביעדת שהגרי"ן טוענים שהגרי"ש אלישיב זצ"ל הורה דלמירת סגי מה שהמשגיח בא פעם אחת בשבוע, אולם הגרי"מ קארפ שליט"א אמר שכל היתרו הוא בהסתמך על בדיקת מידגם הנלקח מכל חלב, אולם לאחר שהרב ויטמן כתב (הובא בהערה 5) שאין אצלם כזו בדיקה א"כ נפל ההיתר לבירא עמיקתא.

[ובקונטרס הליכות שדה גליון 97 עמוד 11 הובא שמרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל הורה, שבחליבת עכו"ם ברפת ישראל אם הגוי אינו מירתת אין להתירו, הגם שאין דבר טמא מצוי בזמנינו, וכל שהישראל הוא מומר נידון החלב כחלב עכו"ם. ובעמוד 12 הוסיף שאם מירתת מחמת בדיקות מעבדה, יש להתיר רק בצירוף שהמשגיח יהא יוצא ונכנס מספר פעמים בשבוע, ואם שלא יהא בכל חליבה וחליבה, וגם זה התיר רק ברפת ישראל ולא ברפת של גוים. אולם בהליכות שדה גליון 112 הובא קצת בשינוי, שמרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל התיר שיהא המשגיח יוצא ונכנס פעם אחת בשבוע בזמן החליבה, בב' תנאים, א' דוקא ברפת של ישראל, ב' שבעליו מקפידים (אף שהוא מומר) מחמת בדיקות המעבדה שעושים מכל חליבה וחליבה לבדוק את טיב החלב, ומשום כך הם מקפידים שלא יתערב בחלב שלהם מחלב אפ"י טהור של משק אחר, מחשש שיתגלה פגם במשלוחי החלב ויפסדו, או שלא ישלמו מעברו את מלא התמורה. וממילא גם פועליו הנכרים מירתתו ממנו, ויראים המה לערב חלב אחר. וכ"ה בקונטרס נתיב החלב ח"א עמוד' 33 שהגרי"א אפרתי שליט"א אמר שאל לרבינו הגרי"ש א' בגוונא שזה חלב ישראל (מומר, אך אינו חשוד לערב) ויש מירתת מחמת בדיקות הנ"ל, אם אפשר להתירו, וענה לו הגרי"ש שבצירוף מה שנכנס ויוצא פעם בשבוע יש להקל כמש"כ הזקן אהרן. וכמדומה בזמנינו יש כשריות מהדרין שמשתמשים בהיתר זה, גם לרפת של נכרי, וגם היכא שאין בדיקות מעבדה. ויש לציין עוד שבבירור שעשיתי בכמה משקים של הקיבוצים הדתיים שות"מ, הוברר שנתונים אלו אינם מדויקים, ובכל מקרה ידוע שכן יש העברות ממשק למשק. יתרה מזו אף אם המחלבה בתנובה ידעו על העברה שכזו בכמות סבירה ולא חריגה לא יעשו ענין במידה ואיכות החלב תקינה, ואין זה מתפקידם לפקח על מכסות החלב אלא של משרד התקלאות ומועצת החלב, וכל תפקידם זה לדווח על כמות החלב שהם קיבלו מכל משק ומשק. וא"כ ליכא כלל מירתת מחמת בדיקת מעבדה. אלא דיש לדון דמ"מ בגלל בדיקות איכות במעבדה אם רפתן רוצה לערב חלב ממשק אחר עליו לדעת ולסמוך על אותו המשק שהוא מייצר חלב באיכות, ולכן הוא יקפיד שהגוי לא יהיה עצמאי לקבל החלטה במקומו על ערוב חלב ממשק אחר ! , ותו אם היה חשוד לערב חלב טמא ואין גזרה חלב עכו"ם על יהודי או גם שחולב גוי אין חשד כי הגוי מירתת ולא יערב, מיהו עדיין יש לחוש שהגוי יערב חלב טמא שעומד בתקן בהסכמת בעה"ב, ואף דלא חיישי' שהמומר יערב מעצמו מ"מ הוא לא יתנגד לכך, וצ"ע. ואפשר עוד דבגזירת חלב עכו"ם, לשיטות שזה חשש תערובות ולא הוי גזירה בדבר שבמנץ צריך נותן טעם, אבל לחולקים אין צורך כדי נותן טעם וחושש אף לשמא יערב כל שהוא, ועל זה ליכא מירתת שהגוי יערב קצת חלב טמא, וכמש"כ החזו"א סי' מא סק"א דגזירת חלב אינו משום דיש חשש תערובת מן הדין דהרי אף אם יערב הגוי חלב טמא בטהור אין לחוש שיערב הרבה חלב טמא שיהיה נרגש הטעם, אלא החשש הוא שמא יערב דבר מועט שאין בו בנותן טעם ואפ"ה גזרו חכמים. וכ"כ הפר"ח סי' קי"ב סי' ק"ד דבחלב לא אמרי' בטל במיעוטו, שהרי כתבו הרמב"ן והרשב"א ושאר אחרונים דבדברים של גוים לא הלכו בהם אחר נותן טעם כדי שלא יפוצו].

והנה הגיע לידי מכתב כתי' מהגרי"א אפרתי שליט"א להרב ז. ויטמן - תנובה, מתאריך מנ"א תשנ"ה, [דברים שהורה מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל לחברת תנובה], ומפני חשיבות הדברים העתיק את המכתב כלשונו: הוספת לשאול -

עכו"ם לאיסור גמור אף באופן שבדאי אין שם חלב טמא כמש"כ החת"סני.

אודות חליבת עכו"ם לגבינה, שיש בה מירתת והורה מרן שליט"א להוסיף לכך בדיקת משגיח כמבואר בשו"ת זקן אהרן, ועתה שאלת שהרי בשבת אינו מירתת מהמשגיח והאם סגי במירתת מחמת הבדיקות.

והורה רבינו מרן הגרי"ש שליט"א להשיבך, שכבר ביאר דעתו שודאי חלב כזה אי אפשר להחשיבו כמהודר ועיקר הקולא כאן הואיל והתברר כי הנכרי מירתת מחמת הבדיקות כמו שנתבאר במכתב הקודם, ולכן ודאי היה רצוי להימנע מלהשתמש בחלב זה, אולם אם חלב זה בא בתערובת עם שאר ימים ובצירוף כל הטעמים להיתר ניתן ליטול חלב זה ולהשתמש בו בגבינה כשרה [לא למהדרין] וכמובן בהתאם לתנאים שדברנו בעבר כי כל מערכת שישתמשו בה בחלב זה יעבירו אחר כך במערכת מים חמים לפחות בגובה אותם מעלות חום שהשתמשו במערכת בעת עשיית הגבינה, ורק אחר זה יוכלו לשוב ולהשתמש במערכת. עכ"ל המכתב.

ומבואר בדבריו שלא התיר בצירוף מה שנכנס ויוצא פעם אחת בשבוע, רק משום שהנכרי מירתת (ווד"א אינו ברור אם כלל יש מירתת), ורק לגבינה וכמו שמשמע בתשו' הזקן אהרן, ובלא זה דעתו שאף לכשרות רגילה - לא למהדרין אי"א להתיר, [ובבירור שעשיתי, בתנובה בכשרות רגילה (לא למהדרין) משתמשים בחליבה של שבת בלא מצלמות אף לחלב, ובידיעה ברורה מראש שחלב זה מגיע לתנובה רחובות שמיצר רק חלב], ורק כשכא בתערובת עם שאר ימים ניתן להתיר מחמת מירתת ולגבינה לכשרות רגילה ולא למהדרין, [והפלא שבתנובה מפרידים את החליבה של שבת בנפרד ומשתמשים בו לכשרות רגילה אף שאין בתערובת של היתר רוב, ובפרט בב' ימי חג כר"ה או שבת ויו"ט כשהם מחוברים מרוקנים את המיכלים כבר במוצ"ש, ולפעמים יש מצב שכולו הוא מחלב אסור], ואז צריך להכשיר את כל המערכת במים חמים כדי שיוכלו להשתמש בו למהדרין. נמצא שדעת מרן הגרי"ש שבמקומות שאין מצלמות אי"א להשתמש בחלב לכשרות מהדרין אף בחלב של יום ראשון כל זמן שלא נעשה בו הגעלה. [הפליאה מש"כ בנתיב החלב ח"ז עמ' 115 (ע"י המפקח הרב א. ש.) דכשתורמים לשיבות חלב מכשרות רגילה, יש להתיר לכתחילה להשתמש בו, מאחר שכרגיל חלב של שבת בה ביחד עם חלב של היתר דער"ש ומוצ"ש. והפלא שלאחר שהורה הגרי"ש שדבר זה מותר רק לכשרות רגילה ולא למהדרין איך מתיר להשתמש בו לכתחילה, וביותר שהתיר אף חלב ולא רק לגבינה. וגם מש"כ שיש בו רוב חלב היתר, אינו ברור במציאות אם תמיד יש בו רוב היתר].

מו והנה שורש הנידון הוא בתרתי, א' אם בהמת ישראל וגוי חולב היא בכלל הגזירה דחלב עכו"ם, ותו היא דבר שבמנין שאף שבטל הטעם (דאין מצוי בזמנינו חלב טמא) לא בטל האיסור, או דאינו בכלל הגזירה רק יש חשש דאחלופי כדמבואר בשו"ע סי' ק"ח סעי' ב' בהגה"ה לענין השולח או המפקיד חלב אצל הגוי, ובאופן דלא שכיח כלל דבר טמא ואינו חשוד לערב י"ל דליכא חשדא דהחלפה ואף כשאין ישראל רואהו מותר. והמתירים סמכו עצמם על תשו' אבני נזר חיו"ד סי' ק"ב שכתב, שגזירת חלב היה רק בבהמת עכו"ם, שעשוהו חז"ל לגוף החלב חפצא של איסור וצריך ששים נגד כולו, אבל בבהמת ישראל אין החלב אסור אלא דיש חשש דאחלופי ורק החלב טמא אסור, ולפיכך אינו אוסר הכלי מפני ספק מעט חלב טמא שיש בו, לפי שהכלי בולע הרבה יותר חלב טהור, ואם יבשל בכלי ודאי יהיה בתבשיל שיש בו נגד החלב טמא שנבלע בכלי וכו' ומימלא גם הכלי מותר לדעת הרשב"א בכלי שדרכו להשתמש בשפע עד שיהיה ששים מותר לבשל בו, ואף לדידן שאוסרים משום גזירה כמו באינו בן יומא, מ"מ אין איסורו אלא מדרבנן אם היה ידוע שעירבו בו חלב טמא, וכיון דאינו חושש עירוב הוא ספקא דרבנן לקולא, עכ"ד. ובספר שאלת ששים כתב דד"ר תליה בפלוגתא הראשונים לענין גוי שחולב בהמת ישראל בדירי ישראל ובית הגוי מפסיק, דדעת האו"ה (כלל מ"ה דין ח') שאסור אפילו בדיעבד, ודעת מהר"א (בהגותו שערי דורא סי' פ"ב) שמוותר בדיעבד משום דלא שכיח חלב טמא, והיינו דהאו"ה ס"ל שגזירת חז"ל בחלב שחולבו גוי נאמר גם בבהמת ישראל, אבל מהר"א ס"ל דלא גזרו בבהמת ישראל אלא דיש חשש דאחלופי, ובזה"ל דלא שכיח חלב טמא מותר בדיעבד.

ולדינא, העתיק מש"כ הרמ"א בסעי' א', וז"ל: ושפחות שחולבות בהמות בבית ישראל או בדיר שלהם, כל מקום שאין בית עובד כוכבים מפסיק ואין לחוש לדבר טמא, מותר אפילו לכתחילה להניח אותן לחלב, אף על פי שאין שם ישראל כלל, דמאחר שהוא בבית ישראל או בשכונתו אין לחוש לדבר טמא (ש"ד סימן פ"ב בשם ר"ת ומהר"א י"ש), אבל אם בית עובדי כוכבים מפסיק, צריך להיות ישראל, כאלו חולבות בבית עובד כוכבים (או"ה שם).... ואם חלבו עובד כוכבים מקצת בהמות ולא היה שם ישראל, ואחר כך בא ישראל אל האחרים, עקש בזמן הזה שאין חלב דבר טמא מצוי כלל, מותר (הנחת ש"ד). מיהו אם לא בא שם הישראל עד אחר שחלבו כלם, הוי כחלב שחלבו עובד כוכבים דאסור אף על פי שאין דבר טמא בעדרו (בית יוסף בשם הר"ף ובשם סמ"ק). חלב של עובדי כוכבים אוסרים כלים שנתבשלו בהם כשאין אסור, אף על פי שאינו רק ספק שמא ערב בה דבר טמא. הנה מבואר בדבריו שאם נמצא במקצת החליבה היא החלב מותר, ואם לא נמצא בכלל אסור, ובש"כ כתב שמקורו הוא בשערי דורא (סי' פ"ב) שר"ת אסר לר"א משאנן בבהמות ישראל שחלבו עכו"ם ובא הישראל בסוף החליבה, ומשמע שאם רק נחלבו מקצתן שלא בפני ישראל מותר, אולם הש"ך השיג דליכא נפקותא בין רובו למיעוטא ומעשה שהיה כך היה, ולמעשה חילק הש"ך בין בהמת ישראל בדיר ישראל דאז לא חיישי' שיחליף טהור בטמא דמסתמי מישאל, להיכא שהוא בהמת ישראל ברשות הגוי דאסור. ישראל מכל זה, דבדיר ישראל ואינו רואה החליבה, לרמ"א אסור ולש"ך מותר, ולכו"ע אם רואה מקצת החליבה מותר, ובדיר עכו"ם ואינו רואה החליבה לכו"ע אסור, וכשרואה מקצת החליבה לש"ך אסור ולרמ"א מותר. ובט"ז (סק"ז) כתב שהרמ"א התיר רק בבהמת ישראל ודירי ישראל, אבל בדיר עכו"ם בענין ישראל רואהו מתחילת החליבה, וכ"ה במנחת יעקב כלל פ"ב ס"ק ט"ז דהרמ"א סמך על דברי מהר"א להתיר נכרי חולב בהמת ישראל ברשות ישראל אי"כ ראה מקצת החליבה.

המשך הערה בעמוד הבא

שאלות ותשובות בהלכה

תפוח אדמה ירושלמי

שלום וברכה, רציתי לשאול האם מברכים שהחיינו על תפוח אדמה ירושלמי (קסבייה) או לא? שאלתי היא, כפי שראיתי הוא לא שייך למשפחת התפוחי אדמה וגם לא לארטישוק (כי יש מכנים אותו ארטישוק ירושלמי) אלא למשפחת הפקעת. [ראיתי זאת באתר 'המכלול']. ועוד לא ידוע לי אם הירק הזה נמצא בשווקים כל השנה או בכל מיני חנויות בארץ? תודה רבה.

תשובה

שלום, הירק איננו נמצא כל השנה, ובהחלט אפשר לברך עליו ברכת שהחיינו לכתחילה, למנהג הרבה מקהילות ישראל המברכים גם על מיני אדמה.

אצות נורי

ש. האם אתם מכירים אצות בכשרות של הרב יחזקאל מנהו והאם אפשר לסמוך?

תשובה

שלום וברכה, אצות ים הוא מוצר הנגוע בסוגים רבים של חרקי מים, מוצר זה הוא מהקשים שבבדיקות החרקים, כיון שאין החרקים מזוהים לא בשיקוף ולא תחת מקור אור. אלא בנתונים מסוימים בלבד.

השם הנז' הוא איננו גוף כשרות, אלא משגיח שהיה בעבר עובד מטעמינו, ואף בילה כמה שעות במעבדה של המכון, ואף הוסמך על ידי על בדיקת חרקים. אולם מכאן ועד להענקת כשרות הדרך ארוכה.

אולם אם התחליף זה אצות ללא פיקוח על חרקים כלל, אז מסתמא שזה עדיף.

בית שאן

ש. האם בית שאן של היום נחשבת ארץ ישראל לכל הדעות והאם חייבת במעשר? כי ראיתי כתוב שרב אחד פטר אותה משום שלא נכבשה על ידי עולי בבל.

העולה מכל הנ"ל, דאף בהמת ישראל היה בכלל גזירת חלב עכו"ם, וכדמבואר ברמ"א ובט"ז ובמנח"י שלא התירו אף בדעיבה אא"כ רואה מקצת החליבה, ודלא כאבני נזר. ובספר 'שאלת משה' הוסיף לדייק מדברי הרמ"א שכתב, חלב של עובדי כוכבים אוסרים כלים שנתבשלו בהם כשא"ר אסור, ולא חילק בין בהמת עכו"ם לבהמת ישראל, אף שהרמ"א לעיל מיניה איירי בבהמת ישראל, ומשמע שאף בכה"ג יש לאסור הכלים, ודלא כאבנ"ז. ועוד דהרמ"א כתב שצריך ששים נגד החלב, ולאבנ"ז צריך לחלק בין בהמת עכו"ם לבהמת ישראל, והרמ"א לא חילק כלום.

ב. אף אם נאמר דגזירת חלב עכו"ם היה רק בבהמת שבבעלות עכו"ם, מ"מ יל"ע דכיון שהבעלים הוא מומר, אפשר דאף הוא בכלל גזירת חלב עכו"ם, [וכ"ד השבילי דוד הובא בפ"ת כאן סק"ד, ובשו"ת שלמת חיים יו"ד סי' תכ"ז], וא"כ לא איכפ"ל במה שבזמנינו אין חשש דאחלופי, ובכל גווני יש לאסור החלב.

תשובה

דעת הרמב"ם שבית שאן פטורה לגמרי מתרו"מ אפי' בדגן וכו'. ובשאר מקומות של עולי מצרים חייבים מדרבנן בהכל גם בירקות. ודעת הראב"ד וכך סובר הכפתור ופרח (בפ"ה) שבית שאן פטורה רק בירק ואילן ולא מדגן ותירוש ויצהר. ומכל מקום הנכון הוא מחמת הספיקות במיקומים [לפי מספר תגליות, שבית שאן העתיקה איננה גבולות העיר של היום], להפריש מכל סוגי הגידולים בבית שאן תרומות ומעשרות, אולם ללא ברכה. ולגבי הענין של "לא נכבש על ידי עולי בבל", זה לא רלוונטי, כיון שמה שנכבש רק על ידי עולי מצרים ולא על ידי עולי בבל חייב מדרבנן בהפרשת תרומות ומעשרות.

כלאיים

ש. האם סוגי החסה כלאיים זה בזה? אם כן כמה צריך להרחיק?

תשובה

תלוי לאיזה חסה כוונתכם, יש כאלו שאכן מין אחד הם ואין צריך הרחקה כלל, ויש כאלו שקוראים להם בשם כללי של חסה, אולם הם יותר נראים כשני מינים על פי ההלכה, המרחק בין ירקות הוא טפח ומחצה בין השורשים [לכל היותר כ 15 ס"מ]. להוציא מקרים נדירים בין שדה לשדה [=רוחב מעל כ 6 מטר ואורך יותר מהרוחב] צריך מרחק של 6 טפחים כ- 60 ס"מ.

אניסאקים בהרינג

ש. שלום, שמעתי שלא נמצא בשוק הרינג נקי לגמרי מתולעי אניסאקים ואפילו אלו שבהשגחת העדה החרדית, האם הדבר נכון, ואם כן איך ניתן לבדקם?

תשובה

שלום וברכה, אכן זו המציאות בהרינג מצויים תולעי אניסאקים, בכל ההכשרים, כיון שזו המציאות ברוב שדות הדיג בעולם.

התולעים רק בחלל הבטן, ובדרך כלל החדירה לאחר מות הדג כאשר הדג שוהה בטמפ' כמה יותר מהטמפ' הרגילה של הדג במים.

להוציא צורת עיבוד אחד שהוא עשיית פילה במכונה אוטומטית, שמסירה העור וחלקי הפנים במיכון מהיר שאז הפילה נמצא נקי, כל שאר הסוגים נותרים תולעים על הדפנות ולעיתים גם בתוך הבשר.

תופעה זו בכל הכשרויות ללא יוצא מן הכלל, להוציא אם יש מי שמייצר מאופן העיבוד הנ"ל [והוא חייב להיות בהשגחה צמודה בחו"ל כי השיווק ללא עור].

לשאר פרוסות הרינג, יש מקום בצירוף כמה היתרים לאכול גם מחמת שהנגיעות היא ברמה נמוכה, וגם שזה נחתך וגם שהבדיקה קשה, וכל זה מצא להליץ על האוכלים הגאון רבי משה קארפ שליט"א והאתי דבריו בספרי שש משזר חלק שני, יעו"ש, והסכים עמו מרן הגריש"א זצ"ל, אלא שהוסיף שזה בדיעבד עבור האוכלים, ולא עבור הכשרות לכתוב על זה מהדרין.

אופן הבדיקה מפורט בתולעת שני חלק שני, ובחלק רביעי בנספח בסוף הספר על דג ההרינג.

שתילה בערוגות סמוכות

ש. שלום רב, אני עובד בחווה חקלאית ורציתי לשאול האם מותר לשתול שורה של חצילים שורה של בצל, שורה של חצילים שורה של בצל כשהכוונה בשורה היא ערוגה לאורך השדה. המרחק בין ערוגה לערוגה הוא 40-50 ס"מ בערך, או ששתילה כזו היא כלאיים. תודה.

תשובה

בשאלות על כלאים יש חשיבות להגדרת אורך ורוחב הערוגה.

כיון שאין המרחקים שווים בין שדה, משר, ערוגה או יחיד.

לגופו של ענין בירקות החישוב קל יותר, שם תמיד המרחק הוא טפח וחצי. ורק בין שדה לשדה [=רוחב מעל כ 6 מטר ואורך יותר מהרוחב] צריך מרחק של 6 טפחים כ- 60 ס"מ. ולכאורה בנתון שלך נראה שאין חשש כלאים. אלא אם המידות הם דומות לשדה וכאמור.

לשמור קמח ותבלינים במקפיא

ש. שלום, רציתי לדעת האם אחרי שניפיתי קמח או שבררתי תבלינים מתולעים יהא ניתן לשמור אותם במקפיא לזמן בלתי מוגבל ללא צורך לברור אותם שוב?

תשובה

ניתן לשמור בהקפאה לזמן בלתי מוגבל.

ירקות עלים ללא הכשר מחרקים

ש. שלום וברכה, אני קונה ירקות עלים אורגניים (פטרזיליה, סלרי, חסה, כרוב וכו') ואין להם הכשר מבחינת חרקים, אני מפרידה את כל העלים ובודקת, ואז משרה אותם בקערה עם מים וסבון מיוחד, ואח"כ שוטפת במים זורמים. זה מספיק? ככה מותר לאכול אותם?

תשובה

לא מספיק.

צריך להבדיל בין ירקות שהם עלים רחבים שאפשר לעבוד עליהם לבין עלים קטנים כמו פטרזיליה.

ראשית, יש להכין מיכל מים וסבון. עלים רחבים כמו חסה (כרוב אם רוצים שלם) מנגולד ועוד, להפריד מהקלח המרכזי. להשרות במים וסבון ותוך כדי שהם במים עם ספוג לשפשף כל עלה היטב משני הצדדים. לשטוף היטב תחת ברז מים חזק מכל הצדדים תוך שפשוף ביד.

ולאחר שהמים יסיימו לטפטף מהעלה, יש לבדוק כל עלה ממול מקור אור שלא נותרו חרקים או סימני חרקים על העלה, או אם קיים 'מנהרן העורקים' שהוא זחל שיוצר כמין

שאלות ותשובות בהלכה | מאמרים ותשובות

מנהרות מפותלות בשכבה הראשונה של העלה. אם נמצא משהו יש להסירו. ובשאר אפשר להשתמש לכתחילה.

בעלים קטנים. אם לא רוצים לעשות את כל האמור בטיפול בכל עלה ועלה. יש פתרון אחר לאחר שטיפה היטב. לסגור ברשת היטב (רשת דקה כמו של תיונים של תה או רשת של לימונים המוגש באולמות) ולהניח בתוך הסיר עם האוכל. בהצלחה.

קמח תירס

ש. שלום! קמח תירס בהכשר מהודר האם צריך בדיקה כלשהי מתולעים ואם כן - כיצד. תודה רבה.

תשובה

קמח תירס מיוצר כמובן מגרגירי תירס שעוברים גריסה ברמות שונות, והתוצרת שמתקבלת היא כעין "קמח" לעיתים דק יותר ולעיתים גס יותר. קמח התירס מקבל לעיתים קרובות נגיעות של מזיקי מחסן בוגרים וזחלים, ויש לבדוק קודם השימוש.

אופן הבדיקה והשימוש: להבדיל מקמח שניפוי בנפה צפופה מבטיח שכל הקמח שעבר את הנפה בחזקת נקי. את קמח התירס שהוא גס יותר לא ניתן להעביר בנפה צפופה [בקמח דק, ניתן לנפות בנפה של 40 מאש, ולראות אם נותרו חרקים בוגרים במסננת, שאז אין להשתמש בקמח כלל, עקב הקושי בבדיקה]. ולכן תהליך הבדיקה והניקוי העיקרי הוא בדיקה ויזואלית. יש לשפוך את התכולה על משטח בצבע כתום, ובזמן השפיכה להתבונן שהזרימה של הקמח מלאה ושאינן גרגירים שדבוקים כאחד על ידי הקורים המהווים סימן שיש זחלים בקמח. את הקמח יש לפזר על המשטח [ועדיף אם יש אפשרות על שולחן אור ובפרט במקומות המוסדיים], ולהעביר את גושי הקמח בזה אחר זה. יש להתבונן שאין חרקים בוגרים או זחלים, או סימני חרקים כגון פסולת חרקים [יש להבחין בין פסולת טבעית שצבעה כהה, לבין החרקים], קורים שנטו על ידי הזחלים ושאר סימנים. במידה ונמצאה נגיעות, רצוי לא להשתמש במוצר זה, עקב הקושי בהפרדת החרקים לחלוטין מהמוצר.

ספר קצירת השדה - דיני תרומות ומעשרות

מאת הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א
ראש המכון למצוות התלויות בארץ

בשורה טובה לכל שוחרי תורה והלכה, ובפרט לעוסקים במצוות התלויות בארץ בעיון ובפסיקה, להלכה ולמעשה, עם צאתו לאור עולם של הספר 'קצירת השדה השלם' המורחב והמפואר, פרי עמלו של מורינו הרב המחבר שליט"א בבירור הלכותיה של מצוות תרומות ומעשרות יחד עם ציון מקורות והערות והרחבות מן היסוד עד ההלכה למעשה.

ספר זה הינו כרך ראשון כאשר בקרוב בעז"ה יצטרף הכרך השני סך הכל כאלף עמודים העוסקים בהלכות 'תרומות ומעשרות'. בכרך זה יש שלשה עשר סימנים המפרטים את הלכות תרומות ומעשרות באופן בהיר ומפורט, אשר ההלכות מופיעים באותיות גדולות ומאירות ומתחתיהם בהרחבה מקורות ההלכה והערות וציונים באופן יסודי ומעמיק המקיפים את ההלכות עד לרמת הפסיקה הלכה למעשה בכל ענין וענין.

ספר זה במהדורתו הנוכחית הוא בבחינת "יש קנקן חדש מלא ישן", לאחר שזו המהדורה השלישית, כאשר הראשונה יצאה בשנת תשנ"ז [עם קיצור הלכות חלה], השנייה בשנת תשנ"ט והשלישית היא המהדורה שלפנינו היוצאת עשרים שנה לאחר המהדורה הקודמת, כאשר ככל ספרי מורינו הרב שליט"א, ספריו מלאים מלבד בהלכה ובמקורותיה מן היסוד, הם גם מלאים בפרקטיקה הלכה למעשה מן השטח החקלאי, ומהשאלות המרובות הנמצאים ומגיעים אל שולחנו מידי יום, וכולם כאחד נתכנסו לתוך אכסניה אחת, שהיא הספר שלפנינו.

כבר במהדורה הראשונה עיטרוהו בהסכמותיהם הנלהבות של מרנן ורבנן, ובראשם מרן פאר הדור רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל, ומורינו ורבינו ראש לכל רבני המערב רבי שלום משאש זצוק"ל, ולהבחל"ח מורה דרכו של המכון מו"ר הראש"ל רבי שלמה משה עמאר שליט"א, וברכת אב שליט"א. ומיני אז שנת תשנ"ז כאשר היה אז המכון בתחילת דרכו, ועד עתה עמל מורנו הרב ראש המכון שליט"א על כל עניני הלכות המצוות התלויות בארץ הדק היטב הדק להעמיד את ההלכה על תילה, דבר דבור על אופנו וזיכהו ה' יתברך לראות את ספריו יוצאים לאור, בכל ענין וענין מההלכות הנ"ל. וסוגיות אלו דורשות את העיון והחיפוש, כאשר בעוונותינו ובגלותינו נשתכחה תורת ארץ ישראל מאיתנו וכלשון רבינו הטור בפתחת הלכות תרומות ומעשרות (סימן שלא): "מפני שאין נוהגין תרומות ומעשרות בארצות אלו אין רצוני להאריך בהם".

כדרכו בשאר הספרים גם לספר זה נילוה אינדקס שהוא מפתח ענינים מורחב על הנושאים העיקריים של הספר. כאשר בעז"ה בסוף כרך שני יתווסף אינדקס שיכלול

ספר קצירת השדה - דיני תרומות ומעשרות | מדור סקירה

את שני הכרכים כאחד. ועוד בעז"ה בסוף כרך שני, יופיעו כל הלכות תרומות ומעשרות בקיצור ההלכות, כפי שעולה מכל הספר מן ההלכות ומן ההערות.

כמו כל סדרת ספרי 'השדה' - הלכות פסוקות, גם ספר זה במהדורתו החדשה, נכתב בשותפות ובדיבוק חברים, עם החברותא של מורינו ראש המכון שליט"א, הרב הגאון רבי משה יהודה לנדאו שליט"א, אשר יחד הם עמלים על תורת ארץ ישראל מן היסוד עד הפרטים הלכה למעשה.

נצטט מעט מן דברי ההסכמות של מרנן ורבנן על הספר: מרן פאר הדור רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל, כתב על מורינו ראש המכון: "אשר ידיו רב לו בחריפות ובבקיאות, לדון דין אמת לאמיתו... והכל על פי דעת מרן הקדוש, רבינו הגדול, נזר תפארתינו, ומאור עינינו רבינו יוסף קארו זצ"ל". מורינו ורבינו ראש לכל רבני המערב רבי שלום משאש זצוק"ל, כתב בכתב יד קדשו: "והרב המחבר שליט"א, עמד על עמדו לפענח נעלמים, לברר כל דבר ולסדר אותם בסדר נכון... עם טעמו ומקורו של כל דין ודין, בתובפת נופך משלו, ידיו רב לו, בפלפול וחריפות, עד דאסיק שמעתתא, אליבא דהלכתא". ולהבחיל"ח מורה דרכו של המכון מו"ר הראש"ל רבי שלמה משה עמאר שליט"א, כתב: "וברי לי בעה"ו ספר זה, יהיה לתועלת הרבים, המבקשים דבר ה', בהלכות התלויות בארץ, שהם נחוצים ביותר דבר יום ביומו, בין לעובדי האדמה, ובין לכל עם ה', כי הרב המחבר נר"ו טרח ועמל, לאסוף את ההלכות של תרו"מ והלכות חלה ושאר דינים, מפי סופרים וספרים, וגם הוסיף נופך משלו לברר וללבן כמה דברים העומדים על הפרק, והוציא מידו דבר נאה ומתקבל, בשפה ברורה ונעימה קדושה, תורה מורשה, זכה וברה, ערוכה וסדורה".

נשא ברכותינו למורנו הרב המחבר שליט"א, העומד בראש המכון המפואר ומוסר נפשו להעמדת ההלכה בנושא המצוות החשובות הנ"ל. וכן בנושאי כשרות המזון, ובכל הקשור לדיני החרקים במזון, ופועל ללא לאות למען דברים אלה למען הציבור המבקשים ללכת בדרכי הפסיקה של רבותינו הספרדים. יתן ה' ויוסיף חיל יחד עם כל העוסקים במלאכה, יזכה להגדיל תורה ולהאדירה, לזכות את הרבים, מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא וכל מילי דמיטב אמן.

נגיש כאן טעימה מעמודי הספר:

פרק המבוא

מקורות הדין וטעמי המצוות

מצוה מן התורה להפריש תרומות ומעשרות מגידולים המיועדים למאכל אדם שגדלו בארץ ישראל. עיקר חוב תרומות ומעשרות נאמר בדגן תירוש ויצהר, כלומר בתוצרת מחמשת מיני דגן, וכן ביין ובשמן וית. גם שאר מיני מאכל העומדים למאכל אדם חייבים בתרומות ומעשרות, אלא שבהם קיימת מחלוקת האם חיובם מן התורה או מדברי חכמים.

חיובי ההפרשה שאנו עוסקים בהם בספר זה אינם כוללים את הפרשת הביכורים שקודמת לתרומות ומעשרות ואינה נוהגת אלא בזמן הבית, וכן לא נכללה כאן מצות הפרשת חלה מן העיסה העשויה מחמשת מיני דגן, אשר בדיניה הרחבנו ופירטנו בס"ד בספר "תבואת השדה".

כמו כן לא נכללים בספר זה דיני פירות העץ בארבע השנים הראשונות לנטיעתם, כלומר דיני ערלה ומצות נטע רבעי, משום שבשנים אלו לא נוהגים דיני הפרשת תרומות ומעשרות, והרחבנו בזה בס"ד בספר "עץ השדה".

וכמו כן לא נכללים בספר זה דיני הגידולים השייכים לשנת השמיטה, שבהם לא נאמרו דיני תרומות ומעשרות, ודינם התבאר בהרחבה בס"ד בספר "שביתת השדה".

חיובי ההפרשה המוטלים על בעל הפירות הינם שלושה: תרומה גדולה לכהן, מעשר ראשון ללוי, ומעשר שני שבו יש שוני בייעודו ובדיניו בין השנים, כאשר בשנים א, ב, ד, משנות השמיטה ייעודו הוא לבעלים עצמם שחייבים לאכול את הפירות או את פדיונם בירושלים שבין החומות בקדושה ובטהרה, ואילו בשנים ג, ו, משנות השמיטה יש ליתנם לעניים העושים בהם כרצונם. המעשר הנ"ל הנאכל לבעלים הוא הנקרא מעשר שני, ואילו המעשר הניתן לעניים הוא הנקרא מעשר עני. ובנוסף, הלוי שמקבל את מעשר ראשון שלו חייב להפריש מפירותיו תרומה, והיא הנקראת תרומת מעשר או מעשר מן המעשר.

תרומה גדולה:

ראשית דגנה תירוש ויצהר וראשית גז צאנה תמן לו: כי בו פחר יהנה אלהיה מכל שבטיה לעמדם לשירת בשם יהוה הוא ובניו כל הימים: (דברים פרק יט פסוקים ז, ח)

וכתב הרמב"ם בספר המצוות (מלות עשה קכו):

והמצוה הקב"ו היא שצונו להוציא תרומה גדולה והוא אמרו יתעלה (שופט' יט) ראשית דגנך וכו' תתן לו. ומצוה זו אינה נוהגת מן התורה אלא בארץ ישראל. וכבר התבאר משפטי מצוה זו במסכת תרומות (פ"ה - ז).

וכן פסק בהלכות תרומות (פרק שני ה' א'):

ומצוה עשה להפריש ממנו ראשית לכהן שנאמר ראשית דגנך תירושך ויצהרך תתן לו, מה דגן תירוש ויצהר מאכל בני אדם וגידוליו מן הארץ ויש לו בעלים שנאמר דגנך אף כל כיוצא בהן חייב בתרומות וכן במעשרות.

מעשר ראשון:

ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר בְּיִשְׂרָאֵל לַנַּחֲלָה חֶלֶף עֲבֹדְתָם אֲשֶׁר הֵם עֹבְדִים אֶת עֲבֹדַת אֱהֱל מוֹעֵד: וְלֹא יִקְרְבוּ עוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל אֱהֱל מוֹעֵד לְשֹׂאת חֲטָא לְמוֹת: וְעַבְד חֶלְוִי הוּא אֶת עֲבֹדַת אֱהֱל מוֹעֵד וְהֵם יִשְׂאוּ עֹנֶם חֶקֶת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם וּבְתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנְחֲלוּ נַחֲלָה: כִּי אֶת מַעְשֶׁר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יְרִימוּ לַיהוָה תְּרוּמָה נָתַתִּי לְלוֹוִים לַנַּחֲלָה עַל כֵּן אָמַרְתִּי לָהֶם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנְחֲלוּ נַחֲלָה.

וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם בְּהִרְמִימָם אֶת חֲלֶבֶם מִמֶּנּוּ וְנִחְשֹׁב לְלוֹוִים כְּתִבּוּאָת גֵּרָן וְכְתִבּוּאָת יָקֹב: וְאָכְלֹתָם אֹתוֹ בְּכֹל מְקוֹם אֲתֶם וּבֵיתְכֶם כִּי שָׂכַר הוּא לָכֶם חֶלֶף עֲבֹדְתְכֶם בְּאֱהֱל מוֹעֵד: וְלֹא תִשְׂאוּ עָלָיו חֲטָא בְּהִרְמִימָם אֶת חֲלֶבֶם מִמֶּנּוּ וְאֶת קִדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא תַחֲלִלּוּ וְלֹא תִמּוֹתוּ:

(במדבר פרק יח פסוקים כא - כד. ופס' ל-לג)

וכתב הרמב"ם בספר המצוות (מלות עשה קמ):

והמצוה הקכ"ז היא שצונו להוציא המעשר מצמח הארץ והוא אמרו יתעלה (ס"פ קמח) כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לוי' תרומה. וכל מעשר הארץ לוי' הוא (ס"פ נמקמ). וכבר באר הכתוב (ס"פ קמח) שהמעשר הזה ללוים. וכבר התבארנו משפטי מצוה זו במסכת מעשרות. וזה הוא הנקרא מעשר ראשון. והוא אינו חובה מן התורה אלא בארץ ישראל:

וכן פסק בהלכות מעשר (פרק ה' א' ב):

אחר שמפרישין תרומה גדולה מפריש אחד מעשרה מן הנשאר וזהו הנקרא מעשר ראשון ובו נאמר כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לוי' וגו', והמעשר הזה ללוים זכרים ונקבות שנאמר ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר בישראל לנחלה.

תרומת מעשר:

וְאֵל הַלּוֹוִים תִּדְבֹּר וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמַּעְשֶׁר אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם מֵאֲתֶם בְּנַחֲלֹתְכֶם וְהִרְמַתֶם מִמֶּנּוּ תְּרוּמָת יְהוָה מַעְשֶׁר מִן הַמַּעְשֶׁר: וְנִחְשֹׁב לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם בְּדִגְן מִן הַגֶּרֶן וּכְמִלְאָה מִן הַיֶּקֶב: בֶּן תְּרִימוּ גַם אֲתֶם תְּרוּמַת יְהוָה מִכֹּל מַעְשְׁרֵיכֶם אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתֶּם מִמֶּנּוּ אֶת תְּרוּמַת יְהוָה לַאֲהֲרֹן הַכֹּהֵן.

(במדבר שס פסוקים כו-כח)

לראשונה מכתב יד מרבתינו חכמי המערב

שני ספרי חכמי מרוקו במהדורה מהודרת ומפוארת

ספר עיר חדשה

משניות זרעים ב
עם ביאור עיר חדשה

מאת רבי יהודה נחמיה הכהן זצ"ל

כרך שני הוראה אור לראשונה, מכתב ידו של המחבר זצ"ל, מחכמי פאס שבמרוקו לפני כשלש מאות שנה, צוות רבני המכון בראשותו של הגרש"ז ריוח שליט"א, עמלו על פיענוח כתב היד בתוספת הארות והערות.

לספר נלווה מבוא נרחב, השופך אור חדש על אותה תקופה, לאחר שנמצאו עובדות חדשות על הרב המחבר ומשפחתו.

כרך זה משלים את פירוש המחבר ז"ל על כל סדר זרעים בשלמות. ניתן לרכוש את ב' הכרכים.

ספר המשפטים

פסקי בית הדין מראכש

פסקיהם של דיניי ביה"ד במראכש: ראב"ד רבי מכלוף אביחצירא זצוק"ל, אב"ד רבי מרדכי קורקוס זצ"ל ושאר דיניי בית הדין.

מאות פסקי דין על אבן העזר וחושן משפט, לכל מבקשי דבר ה' וליושבי על מדין. פוענחו מכתב יד על ידי צוות חוקרי המכון בראשותו של הגרש"ז ריוח שליט"א, באותיות מאירות ובתוספת הערות ציונים ומקורות.

לספר נלווה סיקור נרחב על עבודת בתי הדין במרוקו בכלל ובמראכש בפרט כולל סדר ונוהל הדיון.

להזמנות עד לבית:

03-9030580

או בחנות הוירטואלית של המכון

www.hamachon.co.il

ניתן להזמין גם מעמדת 'קהילות' בבתי הכנסת

